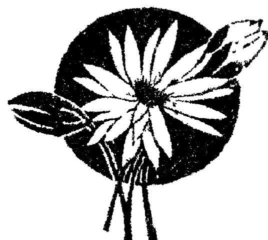
వేణీసంహారము

భట్టనారాయణుని

సంస్కృతనాటకమునకు తెలుగుసేత

బులుసు వేంకటేశ్వరులు, బి. ఏ.

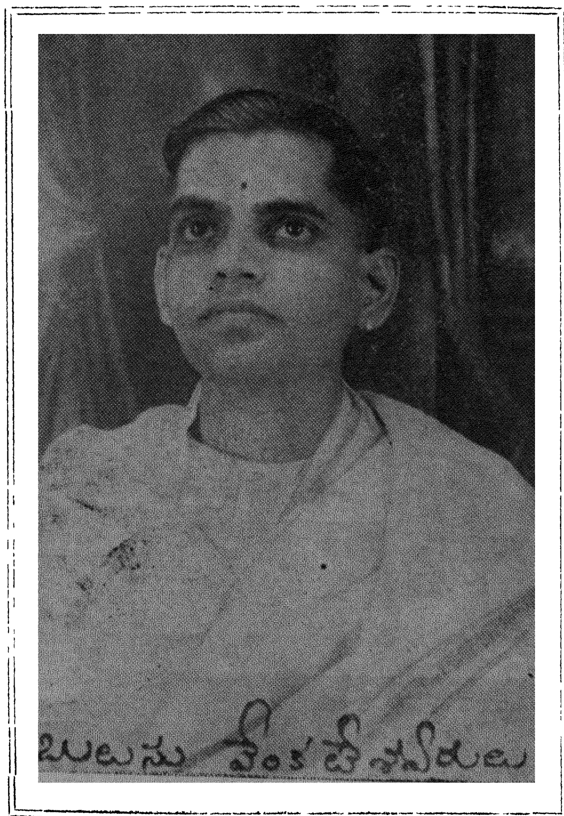
ఆంధ్ర బుక్ హౌస్
సుల్తాన్ బాజారు
హైద్రాబాదు దక్కన్.

వేణీసంహారము

కృతికర్త.

వేణీసంహారము

కృతికర్త.

ప్రతులకు :

బులుసు వేంకటేశ్వరులు, బి. ఏ.,

రామారావుపేట, కాకినాడ

అని వ్రాయునది.

*
* *

*

వెల మూఁడు రూపాయలు

*

1951

ఆంధ్రప్రచారిణీ ముద్రాక్షరశాల,
కాకినాడ.

అంకితము

౧

శ్రీగురుదేవదేవునకుఁ జిన్మయరూపున కాదిదేవనా
నాగమవేదికిన్ బరమహర్షికి నిర్జితకామికిన్ గృపా
శ్రీగుణరాశికిన్ సకలసిద్ధివశీకృతబాహుశాలికిన్
త్యాగగుణాబ్ధికిన్ బరమతత్త్వరహస్యున కాత్మవేదికిన్.

౨

నాకు సమస్త మైనయతినాథునకున్ బరమాత్మఁ గన్న సు
శ్లోకునకున్ జగద్విదితశుద్ధచరిత్రున కాదిదేవతే
జోకమనీయరూపునకు సూనృతనిష్ఠునకున్ సమస్తశో
భాకృతికిన్ జగద్దురితపాపనతేజున కాత్మమూర్తికిన్.

౩

ఆర్షకులాభిజాతునకు నార్షగుణోదధికిన్ నిరంతరా
కర్షితభక్తభక్తునకు గానకళాకమనీయవేదికిన్
హర్షసమున్నతాత్మున కనంతకృపానిధికిన్ మహర్షి కా
ర్యర్షికి జ్ఞానవర్షి కిది యంకిత మౌత! సభక్తికంబుగన్.

౪

ఆముఖపద్మమందుఁ బరమాత్మ నిరంతరగోచరంబు తే
జోమయ మైనరూపమునఁ జూపుల కందనిదై యమానుష
శ్రీమహనీయమై ఋషివరేణ్యదృగంచలసన్నిధానమై
యామహనీయరూపమున కంజలి నిల్పెద నెల్లవేళలన్.

పీఠిక

౧

సుప్రసిద్ధములై నేఁటికిని సంతతపఠనపాఠనవ్యవహారమునఁ గానవచ్చుచున్న సంస్కృతనాటకములలో మృగరాజలక్షణుఁడైన భట్టనారాయణుని "వేణీసంహార" మొకటి. ఈభట్టనారాయణుని కాలము నిదమిత్థమని నిర్ణయించుటకుఁ దగినయాధారము లంతగా లేవుకాని, వామనుఁడు కావ్యాలంకారసూత్రవృత్తియందును నభినవగుప్తుఁడు ధ్వన్యాలోకమునందు నీతని "వేణీసంహారము" నుండి కొన్నిశ్లోకముల నుద్ధరించియుండుటచే నీతఁడు వారికాలమునకే ప్రఖ్యాతుఁడై యుండెననియు బహుశః క్రీ. శ. ఏడవశతాబ్దియుత్తరార్ధమున జీవించియుండు ననియు విమర్శకు లూహించుచున్నారు. పైని పేర్కొనఁబడినవారిరువురే కాక యింకను బలువురు లాక్షణికులును గవులును భట్టనారాయణుని వేణీసంహారము నుదాహరణముగను నాదర్శముగను గ్రహించుటనుబట్టి యప్పటి పండితులలో నీతనికిఁ గలగౌరవము వెల్లడియగుచున్నది. ధనంజయుఁడు దశరూపకమున వేణీసంహారమునుండి పలుచోట్ల నుదాహరణము లొసంగియుండెను. రాజశేఖరుఁడు తనబాలరామాయణమున నచ్చటచ్చట వేణీసంహారము ననుకరించె నని చెప్పుటకు నిదర్శనము లున్నవి. భట్టనారాయణుఁడు వేణీసంహారమున నాటకలక్షణముల నన్నింటిని సమగ్రముగా ననుసంధింప యత్నించి యందుఁ గృతార్థుఁ డయ్యెను. ఈదృష్టితోఁ జూచిన వేణీసంహారము సంస్కృతనాటకవాఙ్మయమున నద్వితీయమై యలరారుచుండును.

దుశ్శాసనుఁడు సాధ్వియైనద్రౌపదిని గొప్పపట్టి సభలోని కీడ్చి వలువ లొలిచి పరాభవించెను. ఆపరాభవమునకుఁ బ్రతీకారము జరుగువఱకుఁ దన కొప్పు ముడిపెట్టనని యామె ప్రతినపట్టెను. ప్రియసాహసుఁడైన భీముఁడు తనగదాదండముచే దుర్యోధనునియూరులు విఱుగనడిచి తద్రక్తసిక్తములైన చేతులతో ద్రోవది వేణి ముడిపెట్టెను. రసభరితమైన యీసన్ని

వేశమునుండియే నాటకమునకు "వేణీసంహార" మనుపేరు కలిగినది. నాలు
గవ యంకమున సుందరకుడు చెప్పిన యుద్ధ వృత్తాంతమువంటి యనాటకో
చిత కథనఘట్టములు కొన్ని యున్నను నీనాటకమునకు వన్నె చేకూర్చిన
సన్నివేశము లెన్నియో కలవు. తృతీయాంకమునందలి వాగ్వివాదరంగమున
సంభాషణక్రమసౌందర్యము పరాకాష్ఠ నందియున్నది. వీరముతోపాటు
శృంగారరౌద్రకరుణారసములును నిందుc జక్కcగాc బోషింపcబడియే.
యున్నవి, ఇంకc బాత్రపోషణమున భట్టనారాయణుcడు ప్రదర్శించిన
నేర్పు మిక్కిలి ప్రశంసాపాత్రముగ నున్నది. ద్రౌపదీభానుమతు లాదర్శపతి
వ్రతలుగాc జిత్రింపcబడినారు. దుర్యోధనుని యౌద్ధత్యమును, భీముని వీరో
దాత్తతను, యుధిష్ఠిరుని శాంతప్రజానురాగములను, కృష్ణుని సమయోచిత
వాక్చాతుర్యమును, కర్ణాశ్వత్థామల పరస్పరోపాలంభములను, గాంధారీ
ధృతరాష్ట్రుల పుత్రప్రేమను కవి చక్కcగాc బోషించియుండెను. చార్వా
క పాత్ర కల్పనము నాటకానురక్తిని పలువిధములc బెంపొందించుచున్నది.
శృంగారమున కిందంతగా స్థానము లేకున్నను కవి బలవంతముగా దాని
నిందుc జొప్పించి పూర్వనాటకసంప్రదాయమునకు లోcగినవాcడయ్యెను.

ఇంక ననువాదము విషయము. దీని ననువదించినవారు సర్వాంధ్రజన
విదితులును, పండితాగ్రేసరులును, బహుగ్రంధరచనా ధురంధరులును,
నిఘంటునిర్మాణనిపుణులు నగు శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులుగారు. వారిది
వఱకే దిఙ్నాగుని కుందమాలను, భాసుని యభిషేకనాటకమును తెనుc
గున ననువదించి తమ యనువాదనైపుణ్యమును ప్రదర్శించియున్నారు. ఇం
దలి యనువాదము సర్వవిధముల జక్కcగా నున్నది శ్రీవేంకటేశ్వరులుగారి
హృదయమువలెనే వారిశైలియుc బ్రసన్నమైనది; వారి వర్తనము వలెనే
భాషయు ననవద్యమైనది; వారి దృష్టివలెనే రచనయు మిక్కిలి నిశిత
మైనది. వారిగ్రంథము లిహపరములకు వంతెనలు. అవి వారి హృదయ
మున నెలకొన్న యాధ్యాత్మికతానుషంగమునకు విమలాదర్శములు. ఏపూర్వ
జన్మసుకృతముచేతనో నే నార్జించుకొన్న వారితోడి నెయ్యముతప్ప నీపీఠిక
వ్రాయుటలో నాకొండు పాత్రత లేదు.

ఆంధ్రభాషయందలి యనువాదములు మూఁడు తెఱఁగులుగా నున్నవి. కథానువాదములు, భావానువాదములు, పదానువాదములు అందుఁ గవి త్రయమువారి భారతము మొదటితెగకుఁ జెందినట్టిది. ఈపద్ధతి పేరున కనువాదమే కాని చాలఁగ స్వతంత్రమైనదే. రెండవపద్ధతికి శ్రీనాథుని నైషధాంధ్రీకరణము తార్కాణ. ఇది మూలవిధేయమయ్యు స్వతంత్ర మైనది. ఆధునిక కాలమునందలి సంస్కృతనాటకాంధ్రీకరణములు పెక్కు మూఁడవపద్ధతికిఁ జెందును. ఇవి స్వతంత్రత యేమాత్రమును లేని మూలమున కతివిధేయములైన పదానువాదములు. మూలసాహాయ్యము లేక యిందలి భావములను గనుఁగొనుట పెక్కుచోట్లఁ గష్టసాధ్యముగా నుండును. నాకుఁ దోఁచఁగా నీమూఁడు పద్ధతులలో రెండవదైన భావానువాదపద్ధతి ప్రశస్తముగాఁ గనుపడును. ఏలయన నది మూలమున కవిధేయమును గాదు అతివిధేయమును గాదు. శ్రీవేంకటేశ్వరులుగారి యనువాద మీపద్ధతికిఁ జెందినది యమందానందకమును జేకూర్చుచున్నది.

నిజము పరికించఁగా స్వతంత్రరచనమున కంటె ననువాదమునఁ గ్లేశము హెచ్చు. స్వతంత్రరచనమునఁ గవిచ్ఛందోనుగుణముగా భావము నించుటకు మార్చుకొనవచ్చును. మఱి యనువాదమున నాపదచ్ఛందము లనే మార్చుకొనవలెనుగాని భావావిష్కరణమున నించుకయు మూలము నధిగమించి పోరాదు ఇట్లు పోయితిమా యనువాద మెంత మృదుమనోహరము గానున్నను మూలమును దృష్టియందుంచుకొని చూచువారి కది యసంబద్ధముగా గోచరించును. అందుచే ననువాదమును సర్వజనానందకరముగా సంతరించుట యసిధారావ్రతము వంటిది. దుష్కరమైన యీవ్రతమును శ్రీవేంకటేశ్వరులుగారు రవలీలమై నిర్వహించిరన్నచో నించుకయు నతిశయోక్తి యుండఁజాలదు.

అనువాదమున సాధారణముగా భావము యథామూలముగనే ప్రకటింపఁబడినను మూలమునందున్న కొన్ని పదములు లోపించుటయో లేని కొన్ని పదములు చేరుటయో సంభవించుచుండును. అధికముగా వాడఁబడిన పద

ములు కేవల వ్యర్థపదములైనప్పుడును, [illegible]మ్ములైనపదములు భావగర్భి
తములైనప్పుడునుదక్క నిటివంటి చేర్పులవలన నంతగా హానిలేదు [illegible]ను.
వచనమున నీకృచ్ఛ్రము [illegible] నేయు [illegible] కవి పద్యముల [illegible] వారికె
నీ ముత్యాలవ్యాఖ్యలు కేవలపద [illegible] క్రమ [illegible] వా [illegible].
శ్రీ వేంకటేశ్వరులుగారికి పాద [illegible] [illegible]ను
వాదమును సాగించి [illegible] [illegible],
ర్థక పోలికలుగా [illegible] మూల [illegible] ముగా
[illegible]నువదించిన [illegible] మూఁడు [illegible] [illegible], యిటి
మూలమున గూఢముగా నున్నయర్థమును [illegible]గా వివరించుట [illegible]
వ్యాఖ్యానమున [illegible] [illegible] గా వచ్చు [illegible].
[illegible] [illegible] నయే
నాటలంపు. [illegible]మున [illegible]నాథుఁడు [illegible] కొన్నిచోటులలో [illegible]
వివరణము కావించియుండెను [illegible]
తిని గాని [illegible]మును మూలశ్లోకములతోఁ [illegible] మాన
నీవిషయము తేటతెల్లమగును.

సంస్కృతవేణీసంహారము [illegible] ప్రాయిక [illegible] గా [illegible] వాని
భూయిష్ఠమును నోజోగుణసంపన్నమునై యలరారుచుండు [illegible]
ప్రయోజనములగు నాటకములం దొకటై యుంచుగా [illegible]
యినను రసభావస్థలములతోడి యానుగుణ్యము [illegible] కొన్నియెడల ను
లముగాఁ గానింపక పోవు వీరోచితాలాపములు [illegible] నాటకభా
యిష్ఠమైన రచన మిక్కిలి సరసమును శ్లాఘ్యమంతమునై [illegible]చుచున్నది. శ్రీ
వేంకటేశ్వరులుగారు మూలమునందలి గాంభీర్యమున కెచ్చుటకు లోటుతే
రాకుండ ననవసరపదాడంబరము పొంత పోకుండ, రసభావానుగుణమైన శైలి
నుపయోగించి యనువాదమును సరససుందరము కావించినారు. అనువాద
ముచేయునెడఁ దలఁచుచుగా మూలపదములయొక్కయుఁ దద్వ్యాఖ్యానపంక్తు
ములయొక్కయుఁ బ్రభావము హెచ్చుగాఁ జూపట్టుట సహజము. [illegible]

యెడ ననువాద భాషకు నిసర్గమైన నుడికారపు సొంపునకును జాత్యమునకును నించుక భంగము వాటిల్లుటలో నాశ్చర్యములేదు. అట్లుగాక తెనుఁగుజాతీయమున కెబ్బెటను నంతరాయములేని సహజమధురమైన శైలిలో సాగిపోవుట యీ యనువాదమున కెన్నఁదగిన గుణవిశేషములలో నొకటి.

పురాణములను, కావ్యములను సంస్కృతమునుండి తెనుఁగున [illegible] ప్రాచ్యమహాకవులెందఱో [illegible] నాటకముల [illegible] వారు [illegible] సంస్కృతనాటకము [illegible] కారణముగాఁ జెప్పవలె [illegible]. దాని కనివార్యమైన కారణము లేవియో తెలిసియుండును. [illegible] కాని, [illegible] మహాకవులు సంస్కృతనాటకములను [illegible] పాలసియుండి [illegible] వారిలో శ్రీ వేంకటేశ్వర [illegible] భాషాసేవకు [illegible] లలో నొకటి. [illegible] శ్రీ వేంకటేశ్వరులుగారి [illegible] భాగ్యములొసఁగి వారిచే నితోధికమైన భాషాసేవ చేయించుఁగాక యని ప్రార్థించుచు విరమించుచున్నాను.

[illegible] వేంకటావధాని,
ఎం. ఏ., (ఆనర్సు.)

సర్వరససంభరితమై జగత్ప్రసిద్ధి గాంచిన "వేణీసంహారనాటకము" తొలుదొలుత క్రీ. శ. ౧౮౮౨వ సంవత్సరమున కీ. శే. వడ్డాది సుబ్బారాయఁడుగా రాంధ్రీకరించి ౧౮౮౮ లోఁ బ్రకటించిరి. తరువాత దీనిని శ్రీశ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రికవిసార్వభౌములు ననువదించి ప్రకటించిరి. వ. సు. రాయకవిగారియాంధ్రీకృతి యిదాఁకుముద్రణము లంగనది. ఆతరువాత నెవరో యొక్కరు వేణీసంహారమును సంగ్రహించి ప్రకటించిరి కాని, నాఁటినుండి నేఁటివఱకు మఱియెవ్వరు నీనాటకముజోలికిఁ బోయియుండ లేదు. ఇటీవల నేను సంస్కృతవేణీసంహారముఁ జదువుచుండ మరల దీని ననువదింపవలసినయవసరము కల దని నాకుఁ దోఁచి నే నచిరకాలముననే దీని నాంధ్రీకరించితిని. దీనిని గన్నవిద్వద్వతంసు లిది పూర్వానువాదముల కేమాత్రమును దీసికట్టు కాకపోవుటే కాక యెన్నివిషయములలోనో మిన్న యని నన్ను దీనిప్రకటనకుఁ బ్రోత్సహించిరి. అది వారికి నాపైఁ గలయవ్యాజవాత్సల్య మని నేను గ్రహించి నాకు మార్గదర్శకు లైన వ. సు. రాయ కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి కవివరులను గృతజ్ఞతావందనములతో సంస్మరించి నేను గృతకృత్యుఁడ నైతిని. రసికవతంసు లిందలిగుణలేశమునే గ్రహింతురు గాక!

భట్టనారాయణుని కాలము, దేశము, పాండిత్యములను గుఱించియు వేణీసంహారమందలి రస నాయక చర్చను గుఱించియు నెంతయో వ్రాయఁ దలఁచితిని గాని కాలస్థలాభావములు నా కాయవకాశమును గలుగనీయ లేదు. నాయీకృతిని సాదరమునఁ దిలకించి పీఠిక వ్రాసి నన్ను గౌరవించినమిత్త్రరత్నము లగు(శ్రీ)దివాకర్ల వేంకటావధానిగారికి నే నెంతయో కృతజ్ఞుఁడను. దీని నచిరకాలమున నత్యంతసుందరముగా ముద్రించిన ఆంధ్రప్రచారిణీముద్రాశాలవారికి నాకృతజ్ఞతావందనములు.

నేఁటినాటకరంగప్రదర్శనమున కిది యనుకూలము కాదని వేఱ చెప్పనక్కఱ లేదు. నాయనువాద మందుకొఱ కుద్దిష్టమును గాదు. సారస్వతదృష్టితో దీనిని గాంచి యానందించు సహృదయులకే యిది యుద్దిష్టము. వా రామోదించిన నా కదియే పదివేలు.

ఖరచైత్రశు౧. ఉగాది
7—4—51
కాకినాడ.

బులుసు వేంకటేశ్వరులు. బి. ఏ.
[సంపాదకుఁడు, వావిళ్ల నిఘంటువు.
ఆంధ్రపండితుఁడు, పి. ఆర్. కాలేజి.]

నాటక పాత్రలు

యుధిష్ఠిరుఁడు
భీమసేనుఁడు
అర్జునుఁడు
నకులుఁడు
సహదేవుఁడు

కృష్ణుఁడు

ధృతరాష్ట్రుఁడు
దుర్యోధనుఁడు
కర్ణుఁడు
కృపుఁడు
అశ్వత్థామ
సంజయుఁడు
సుందరకుఁడు
జయంధరుఁడు
వినయంధరుఁడు
చార్వాకుఁడు
రాక్షసుఁడు

ద్రౌపది
భానుమతి
గాంధారి
దుస్సల
జయద్రథమాత
రాక్షసి
చేటి, నటి

శ్రీ

వేణీసంహారము

నాంది

శ్రీదామోదర దైవతంబు, భువన
శ్రేణీమహాధారము
ఖ్యాదేశంబు, స్వనాభిరంధ్రమహితో
ద్యల్లోకబీజంబు, నా
భీ దేశాంతర సంప్రతిష్ఠిత మహా
విశ్వాండభాండంబు, సం
హ్లాదాంభోనిధి, స్వప్రకాశమున ని
త్యజ్యోతియై వెల్గుతన్ ! ౧

శా. క్షీరాంభోనిధిమధ్యమందుఁ గృపతో
శేషాహిపర్యంకమం
దారూఢుం డయి చిద్విలాసముఁ బ్ర
హ్మానందసందోహ స
త్పారావార మసంగఁ జెన్నలరు సం
భద్వేణువిద్యాకళా
పారీణుం డగుకృష్ణదేవుఁడు జగ
ద్భద్రాత్ముఁ డేపారుతన్ ! ౨

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించును.)

సూత్ర:—పలుపలుకు లేల ?

క. భారత మనునమృతం బం
పారఁగ శ్రుతిపేయ మహాప్రబంధ మొనర్చెన్

పారాశర్యుఁడు రాఁగవి
దూరుఁడు భవ్యయింతు వాని దురితవిదూరున్. 3

పూజ్యు లగుసభాసదుల కిట్లు ప్రార్థించుకొనెదను.

క. మఱియొకకుసుమాంజలిగా
పలుకులఁ జేసెదము కావ్య గ్రంథము నిపుణా-
గ్రణులై మధుకరములై కొను
చెలఁగుచు గుణలేశ మెంచి తృప్తుఁగ సుజనుల్! 4

కవిసింహుఁ డగుభట్టనారాయణుఁడు ప్రఖ్యాతముగా వేణీసంహార మనుపేర వ్రాసిన సంస్కృతనాటకమును గిడుగు వేంకట శాస్త్రులు ఆంధ్రీకరించి నాచే ప్రదర్శింప నున్నారము. కవి శాస్త్రి పదే వ్రాసిన క్రొత్తనాటకము పోసి పాత సుబికాని సిద్ధాంతవస్తువు చాల గొప్ప కాని కానీదిని మీ రెల్లరు శ్రద్ధగాఁ జూచవలయును.

(తెరలో)

ఆర్యా! త్వరగా. త్వరగా.. వ్యాసనామధారి మహాత్ములతో భారతక్షేమముఁ గోరి తానే దూతయై దేవకీపుత్రుఁడు దుర్యోధనుసన్నిధిని సంధి జేసుటకు కావున నిపుడు వాద్యమేళముఁ గావింపుఁ డని పెద్దలయనుమతిని వీరు నాటకులలో నుచున్నారు.

సూత్ర:—(విని సంతోషముతో) ఆహా! జగము లన్నియుఁ బుట్టుటకు నిల్చుటకుఁ గారకుఁ డగుకృష్ణుఁడే కురుపాండవుల యుద్ధాగ్నిని జల్లార్చుటకు దూత యైనకారణము కొకి భరతకులమే కాదు సర్వరాజలోకము ధన్యముకదా!

(తెరలో)

ఇంకను ఋతువులలో సంగీత మారంభింపరేమి ?

సూత్ర:— నేనే ఆరంభింతును. ఏ ఋతువును గూర్చి పాడుదము?

(తెరలో)

వెన్నెలచే నక్షత్రములచే దేదీప్యమానమైన యాకాశముతో, హంసలు క్రౌంచపక్షులు మున్నగువానితో, పండాకులరంగు, కలువ, తామరపూలతో, రెల్లుపువ్వులతోఁ, దెల్లనైన సరస్సు లందలి పూలపరాగముతో, నిండిన దిక్కులతో నొప్పు శరత్కాలమును గూర్చియే పాడుము.

సూత్ర:— ఔను. ఈ శరదృతువు నిట్టిదే :

క. జలుతెక్కులఁ దియ్యపుఁజలు
  కులలంకృతదిశలఁ గైకొనునారంభం
  బుల ధార్తరాష్ట్రశతగణ
  ములు ప్రావెసుఁ గాలవశత భూమిస్థలిపై. ౫

పారిపార్శ్వకుఁడు:— (ప్రవేశించి) ఆర్యా! పాపము శమించుఁగాక!

సూత్ర:— (నవ్వుచు) శరదృతువును వర్ణించుచున్నప్పుడు హంసలను నర్థముగ ధార్తరాష్ట్రశత మని నాడితిని.

పారి:— ఐనను, నీమాటలోని యమంగళధ్వని నా మనసుఁ గలఁచుచున్నది.

సూత్ర:— మారిషా! శ్రీకృష్ణుఁడు స్వయముగా సంధికర్త యగుటచే నన్నియమంగళములు తొలఁగిపోవునులే:

చ. పగ యనునగ్ని చల్లఁబడ
  వైరిగణంబు లణంగి పోవఁగా

నెగడుచుఁ బాండునందనులు
నీరజనాభునితో సుఖింప న
త్యగణితరక్తసాధితమ
హావనులై క్షతవిగ్రహాత్వ మన్
వగను గడించి కౌరవులు
బంధులతోడుత స్వస్థు లయ్యెదర్ ! ౬
(తెరలో: తిరస్కారపూర్వకముగా)
ఓరీ! పాపీ! దురాత్మా! ముఖస్తుతిపాఠకా! నటకాధమా!
నే నుండఁగనే కౌరవు లెల్ల సుఖింతురురా ?
చ. కనికర మీఁగి లక్కయిలు
గాల్చి విషాన్నము పెట్టి జూదపుం
బెనుమిష రచ్చ కీడ్చి బహు
విత్తములన్ గొని మానభంగమున్
బొనరుప సాధ్వి ద్రౌపదిని
బుణ్య సభన్ సిగఁబట్టి చీర లూ
డ్చినఖలధార్తరాష్ట్రులు వ
సింతురె స్వస్థత నేను గల్గఁగన్ ? ౭
పారి:—ఆఁ. ఆఁ. అది యేమి ?
సూత్ర:—(వెనుకకుఁ జూచి) కృష్ణుఁడు కౌరవులతో సంధి చేయఁబోవుట కొల్లక భీమసేనుఁడు రౌద్రరసమూర్తియై కంటికగపడినవారి నెల్లర మ్రింగివేయునో యనునట్లు మహాకోపియై తమ్ముఁ డగు సహదేవునితో నిటే వచ్చుచున్నాఁడు. అతని కంటికి మన మగపడరాదు. మఱొకచోటికేఁగుదమురమ్ము.
(నిష్క్రమింతురు)
ఇది ప్రస్తావన.

వేణీసంహారము

ప్రథమాంకము

(కోపిష్ఠుండై సహదేవునితో భీమసేనుఁడు ప్రవేశించుచు)

భీమ:—ఓరీ! పాపీ! దురాత్మా! ముఖస్తుతిపాఠకా! నటకాధమా!

("కనికర మీఁగి లక్కయిలు గాల్చి .. " మరలఁ జదువును)

సహ:—(అనునయించుచు) ఆర్యా! శమింపుఁడు. శమింపుఁడు. ఈ నటకులవచనము మన కిష్టమేకదా! ఏలన,

చ. "పగ యనునగ్ని చల్లఁగాఁ
వైరిగణంబు లణంగిపోవఁగా
నెగడుచుఁ బాండునందనులు
నీరజనాభునితో సుఖింప"

అన్నంతవఱకు మీ కభ్యంతరము లేదుకదా! ఇఁక:

"అత్యగణితరక్తసాధితమ
హానను లై క్షతవిగ్రహాత్మ మౌ
వగను గశించి కౌరవులు
బంధులతోడుత స్వస్థు లయ్యెదర్."

అనఁగా క్షతశరీరులై కౌరవులు సబంధుకముగా స్వర్గము నందుదురుగాక యనికదా భావము!

భీమ:—(నిందాసూచకముగా) ఔ నౌను. మీరు కౌరవుల కనుం గళ మెన్నకుఁడు. పాపము వారు మీరాఁగా సోదరులుకదా! సంధియే చేయుఁడు.

సహ:—(కోపముతో) ఆర్యా!

గీ. మాటిమాటికి వైరంబు మలిచి పెలిచి
కయ్యమున కిట్లు కాల్ద్రిప్పు కౌరవాళి
నెవఁడు క్షమియించు నీభ్రాత లింకనుందు
ధర్మజుం డట్లు వారింపఁ దలఁపకున్న? ౮

భీమ:—ఔను. అందుచేతనే మీకు నేను వేఁడుకొనుచున్నాను.

ఉ. పిన్నతనంబునుండియుఁ బ్ర
వృద్ధము వైరము కౌరవాళితోఁ
గ్నన్న యుధిష్ఠిరుండు మఱి
యర్జునుఁ డీవును గారు కారకుల్;
పన్నుఁడు మీరు సంధి; మఱి
భగ్న మొనర్చును భీముఁ డద్ది; క్రో
ధోన్నతిఁ దొల్త మాగధమ
హారము వచ్చినరీతి నెన్నఁగన్. ౯

సహ:—(అనునయముతో) ఆర్యా! ఈ నీ కోపముఁ గన్న నన్న ఖిన్నుఁ డగుఁగదా!

భీమ:—ఏమి! అన్న ఖిన్నుఁ డగునా!! ఖేదమున్న నేమో యన్న యెఱుఁగనే యెఱుఁగఁడుకదా! ఏలన:

చ. కురుసభ నట్లు బన్నములఁ
గూరిన ద్రౌపదిఁ గాంచి, వల్కలాం

ఒరు లగు వ్యాధులన్ గిలిచి
వర్తిలి కానన భూములందు, న
వ్విరటన్నృపాలుపాల ...తి
విహ్వలతన్ బడియుండు నాపయిన్
గురుకను లేదు జాలి; కలు
గుంగద! కౌరవులందు నేరికిన్. ౧౦

అందుచే నీవు పోయి చిరకాలమునుండి పెరిగి పెంపుగాంచిన నాక్రోధసహంబులకు లామహారాజున కిట్లని విన్నవింపుము:

సహ:—ఎట్లు?

భీమ:—ఇట్లు:

మ. భవదాజ్ఞాపరిలంఘనాత్మకమహా
పాపాబ్ధి నిర్మగ్నతా
భవదీయాఖిలసోదరాధమ మహా
పఖ్యాతి నాకైనం గో
పరిఘూర్ణప్రతిశోణితారుణగదా
పర్వంబుగాం గ్రుంతుం గౌ
రవులన్; గా మింక నన్నదిమ్ములపు గా
రా దొక్క యీనాంటికిన్. ౧౧

(ఉద్ధతితో నడచును)

సహ:—(భీమసేను ననుసరించుచు, తనలో) ఓహో! ఏమి! ఆర్యుండు పాంచాలి చతుశ్శాలలోనికిం బోవుచున్నాండు. నే నిట నిలిచెదను. (కూర్చుండును)

భీమ:—(వెనుదిరిగి చూచి) సహదేవా! నీవు పొమ్ము. గురునితో నుండుము. నే నీయాయుధాగారమున కేఁగి సాయుధుఁడ నగుదును.

సహ:—ఆర్యా! ఇది యాయుధాగారము కాదు. పాంచాలి చతుశ్శాల.

భీమ:—(పరికించి) అట్లనా? సరే. పాంచాలితో మాటాడెదను. (సహదేవునిచేయి పట్టుకొని) వత్సా! అన్న యుధిష్ఠిరుఁడు కౌరవులతో సంధి కిచ్చగించి మన కెట్టిపీడ కలిగించినాఁడో!

(ఉభయులు ప్రవేశింతురు)

సహ:—ఆర్యా! ఈయాసనమునఁ గూర్చుండుఁడు. కృష్ణ యిప్పుడే వచ్చును.

(ఇరువురుఁ గూర్చుందురు)

భీమ:—వత్సా! కృష్ణ యన్న జ్ఞప్తికి వచ్చినది. ఎట్టి పద్ధతులకు లోఁబడి సంధిచేయ మన యుధిష్ఠిరుఁడు కృష్ణభగవానుని దుర్యోధనుని కడ కంపెను?

సహ:—ఆర్యా! ఐదూళ్లు మన కిచ్చుటకు.

భీమ:—(చెవులు మూసికొని) ఆహాహా! అన్న యజాతశత్రు నైనను నింతపరాక్రమహీనుఁ డని నిజముగా నామనసు కలఁగి పోయినది. సరిలే. ఈమాట నీవు చెప్పను లేదు. నేను వినను లేదు అనుకొందునులే. (ప్రక్కకు దిరిగి)

గీ. ఉగ్రమును నూర్జితంబన నొప్పుగన్న
క్షాత్త్రతేజంబు ధర్మరాజ ప్రసిద్ధుఁ
డితఁడు జూదము నాడంగ నెపుడు చేతఁ
బట్టెఁ బాచిక లప్పుడే వదలె నీని. ౧౨

(తెరలో)

దేవీ ! ఊఱకొను మూఱకొనుము.

సహ:—(తెరవంకఁ జూచి తనలో) అయ్యో ! ఏమిది ! ద్రౌపది యెడతెగక క్రమ్ము కన్నీటితో సఖీ యన్న సమీపమునకు వచ్చుచున్నది. ఏదో మహాకష్టము ముంచుకొని వచ్చుచున్నట్లు తోఁచుచున్నది.

గీ. అన్న కోపంబువలన నుత్పన్న మయ్యె
వైద్యుతాగ్నిగ జ్యోతి యూఁపగిది నిప్పుడె;
దానిఁ బెంపొందఁజేయు నీద్రౌపది యిట
వర్షఋతువట్లు లేఁతి వచ్చె నిపుడు. 13

(అంతఁ జేటి, కన్నీటితో ద్రౌపది, ప్రవేశింతురు.)

చేటి:—దేవీ ! ఊఱకొను మూఱకొనుము. నీ దుఃఖమును సత్యకౌరవవిరోధి యగుభీమసేనకుమారుఁడు పోనడఁచును.

ద్రౌప:—మహారాజు దీనికిఁ బ్రతికూలుఁడు కాకున్న.

చేటి:—(చూచి) దేవీ ! భీమసేనుఁ డిటనే యున్నాఁడు. చెంత కేఁగుము.

ద్రౌప:—సరే.

(ఇరువురును సమీపింతురు.)

చేటి:—(చేరి) జయము జయము కుమారా !

భీమ:—(చూడక)

"గీ. ఉగ్రమును నూర్జితం బన...(మరలఁ జదువును.)

చేటి:—దేవీ ! భీమసేనుఁడు మిక్కిలి కోపముతో నున్నట్లున్నాఁడు.

ద్రౌప:—చెలీ! ఐనచో నా కీతిరస్కారమే యూఅడింపు. ఇటనే
కూర్చుండి నాథునియూహ యేమో తెలిసికొందును.

(ఇరువురును గూర్చుందురు.)

భీమ:—(క్రోధముతో) వత్సా! ఏమి! ఐదూళ్లకా సంధి?

చ. సమరమునందుఁ గోపమునఁ

జంపనె నూర్గురు ధార్తరాష్ట్రులన్?

దమిమెయి దుస్ససేనునెడఁ

దన్ గడు ద్రచ్చియు నెత్రుఁ ద్రావనే?

సమదగదన్ సుయోధన ని

పాదునియూరులు నుగ్గుసేయనే?

శ్రమపడి రాజు సిగ్గు విడి

సంధియె చేసినఁ జేయని మ్మికన్. ౧౪

ద్రౌప:—(సంతోషముతో) నాథా! ఇట్టి యమృతతుల్యము
లగుమాటలు నే నెన్నఁడును వినలేదు. ఏది! యింకొకమా
అనుము.

భీమ:—

"చ. సమరమునందు..." (మరలఁ జదువును.)

సహ:—ఆర్యా! మహారాజు సంధిసందేశ మంతగా మీకు
నచ్చలేదా?

భీమ:—అస లాసందేశ మేమి?

సహ:—రాజసందేశ మిది.

భీమ:—ఎవరికి?

సహ:—సుయోధనునకు. ఏమని యనఁగా,

క. పనుపడ నింద్రప్రస్థం
బనఁగ వృకప్రస్థమును జయంతం బనఁగా
ననువొప్ప వారణావత
మనఁగ నొసఁగి పిదప నొసఁగు మైదవ దేదే. ౧౫

భీమ:—ఐన ?

సహ:—అన్న నాలుగే చెప్పి మైదవయూరు చెప్పకపోవుట విసపుఁగూడు, లక్కయింటికాల్పు, జూదపురచ్చ కీడ్చుట, చీర లొలుచుట యనున వెత్తిపొడుచుటకే.

భీమ:—(సాటోపముగా) ఐనమాత్రము ?

సహ:—ఆర్యా! దీనివలన మహారాజుమనస్సు స్వకులక్షయ మన్న జంకున దనియుఁ గురురాజు సంధికామి కాఁడని యును లోకమ్మునకు విదిత మగును.

భీమ:—ఈరెండు నర్థరహితములే. ఏలన, ఏనాఁడు మన మడవులపాలయి కురుకులక్షయ మొనరింప శపథము పట్టితిమో యానాఁడే కౌరవులతోడి సంధి కారా దనియుఁ గురుకులము నశింపవలసియున్న దనియు లోకమునకుఁ దెలియును.

సహ:—(సిగ్గుపడును.)

భీమ:—లోకమునఁ గురుకులనాశన మన్న మీకింత లజ్జయేల? ఏమిమూర్ఖత !

గీ. క్రోధమున శత్రుకోటిని ద్రుంచు టనఁగ
మీకు నగుఁబాటుగాఁ దోఁచు లోకమునను !

సతిని సిగఁబట్టి సభ నీడ్చి శత్రు వొకఁడు
వలువ లొలువఁగఁ గన నగుఁబాటు కాదు ! ౧౬

ద్రౌప:—(జనాంతికముగా) నాథా! వీరికి సిగ్గు లేదు. నిజము. సిగ్గు లేదు. నీవైన నామాట మఱవకుము.

భీమ:—వత్సా! పాంచాలి రాదేమి ?

సహ:—ఆర్యా! ఆమె వచ్చి చాలసేపయినది. నీవు కోపావేశమునఁ గనవైతివి.

భీమ:—(చూచి యాదరముతో) దేవీ! నే నీకోపసమయమున నీరాక యెఱుఁగనైతిని. దగ్గఱ నున్నను నిన్నుఁ గననైతి. ఏమియు ననుకొనకుము.

ద్రౌప:—నాథా! మీ రుదాసీనులై యున్న ననుకొందును గాని యిట్టి కోపసమయమున నున్న నెన్నఁడు ననుకొనను.

భీమ:—సరే. నీ పరాభవము నేఁటితోఁ దొలఁగిన దని భావింపుము. (చేయి పట్టుకొని దగ్గఱఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని ముఖము చూచి) దేవీ! ఇట్లు విచారముతో నున్నావేమి ?

ద్రౌప:—నాథా! మీ దగ్గఱ నాకు విచార మెక్కడిది ?

భీమ:—చెప్పవేమి ? (సిగఁ జూచి) ఇఁక, వేఱే చెప్ప నక్కఱ లేదులే.

గీ. పాండునందను లందఱు బ్రతికియుండి
సరసఁ గవగూడి యున్నఁ బాంచాలరాజ
తనయ సుమకోమలాంగి యుత్తమచరిత్ర
యిట్టి దురవస్థ నున్న దిం కేమి చెప్ప ? ౧౭

ద్రౌప:—చెలీ! నా సంగతి నాథునితోఁ జెప్పవే. నాయవ
మానమునకుఁ బ్రతీకారమును జేసికొందురో లేదో ?

చేటి:—అమ్మా! అట్లే. (అంజలిబద్ధయై భీమసేనునితో) దేవా!
దేవి కింతకన్న నెక్కువ యవమానకారణమే కలిగినది.

భీమ:—ఏమేమి! ఇంతకన్న నెక్కువయా! చెప్పు. చెప్పు!

గీ. విడివడిన కేశితోడను వెలయు ద్రుపద
తనయ నెవ్వాఁడు ఘోరరేఖను స్పృశించి
నరములు స్పృశియించి కురువంశ మనుపవాగ్ని
కీలలకు శలభంబుగాఁ బాలుపడెను ? ౧౮

చేటి:—దేవా! ఇంతకు ముందే దేవి యంబతోడను సుభద్ర
మున్నగు సపత్నులతోడను బూజ్య యగు గాంధారికిఁ
బాదవందన మొనరింప నేఁగి యుండెను.

భీమ:—అది యుక్తమే. [illegible] సంధ్యాపేకదా! తరువాతఁ
దరువాత? [illegible]

చేటి:—వెళ్లి వచ్చుచుండఁగా భానుమతి దేవిని జూచినది.

భీమ:—(కోపముతో) ఆఁ, శత్రుభార్య కంటఁ బడినదా? అది
దేవికిఁ గ్రోధస్థానమే. తరువాతఁ దరువాత?

చేటి:—అంత దేవిని జూచి యామె చెలికత్తెవైపు దిరిగి సగ
ర్వముగా నవ్వి యిట్లనెను.

భీమ:—చూచుటే కాదు. మాటకూడ నన్నదా? ఏమి
చేయుదును? తరువాత?

చేటి:—"ఏమే! ద్రౌపదీ! నీమగ లైదూళ్లు కోరుకొన్నా
రఁట కాదే! నీ వింకను సిగ ముడువ వేమే!"

భీమ:—సహదేవా! వినుచున్నావుగదా!

సహ:—ఆర్యా! అది యజ్ఞసే. అని దుర్యోధనుని భార్య కాదా! మఱి యింక నేమి?

గీ. మగల సాహచర్యంబున మగువలకును
మాఱిపోవును గద! మఱి మగలవలెనె
వినపుఁజెట్టును బెనఁగొన్న వెనుక మధుర
వల్లియును మూర్ఛపుచ్చి చంపం గడంగు. ౧౯

భీమ:—చేటీ! దానికి దేవి యే మన్నది?

చేటి:—దేవా! నేను లేకున్నఁగదా దేవి పలుకుట?

భీమ:—సరే. నీ వేమంటివి?

చేటి:—"ఓసీ! భానుమతీ! మీమీసిగలు విడివడకమునుపే మా దేవి సిగ యెట్లు ముడివేసికొనునే?" అని.

భీమ:—(ఆనందముతో) సెబాస్. బుద్ధిమతీ! సెబాస్. ఎంత చక్కఁగాఁ బలికితివే! దీని కిదే నీకు నా పారితోషికము. (ఆభరణ మిచ్చును.) ఓ పాంచాలీ! (ఆసనమునుండి లేచి) దుఃఖింపకుము. అచిరకాలముననే నేఁ జేయునది చెప్పెద విను;

చ. గిరగిరఁ ద్రిప్పుకొంచు గద
కిన్క సుయోధను నూరుయుగ్మము
ద్ధుర రభసంబునన్ జదిపి
దుత్తుమురై పడ, వేఁడి వేఁడి నె
త్తురు గొని చేతులన్ గురుల
దువ్వి మెఱుంగిడి భీమసేనుఁ డో
తరుణిరో! చిక్కుదీసి ప్రమ
దం బొదవన్ ముడివేయు నమ్ముమీ! ౨౦

ద్రౌప:—నాథా! నీవు తలఁచినఁ జేయలేని దేది? మీయన్న
దమ్ములు దయచూపవలయునే కాని.

సహ:—అది మాకునైత మిష్టమే.

(తెరలో గొప్ప కలకలము. అంద ఱాశ్చర్యముతో వినుదురు)

భీమ:—

సీ. ఘూర్ణాయమాన మహా ఘోర వార్నిధిమధ్యఁ
జలియించు మందరాచలమునట్లు
కోణఘాతంబుచే గురుతరం బగుగర్జ
ఘూర్ణించు ప్రళయమేఘంబురీతి
పరమపాండవసతీ చిరతరోగ్రక్రోధ
దుర్వార మహానగ్రదూత భంగి
కౌరవ్యవంశ సంక్షయ నిమిత్తంబుగా
బయలుదేఱిన చండవాయువుగతి

గీ. ధ్వానధీరత సంఘట్ట చండతయును
నుగ్రనిర్ఘాత లక్షణం బొప్ప నాదు
సింహనాదానుకారి యహాచెలువు తోఁప
విజయరణ దుందుభిధ్వని వినుము వత్స! ౨౧

కంచు:—(సంభ్రాంతుఁడై ప్రవేశించి) కుమారా! శ్రీకృష్ణభగ
వానులు...

(అందఱు కృతాంజలులై లేతురు.)

భీమ:—భగవానుఁ డెక్కడ?

కంచు:—పాండవపక్షపాతి యని కౌరవులచే బద్ధుఁడగుట
కేగినాఁడు.

(అంద ఱాశ్చర్య మందుదురు.)

భీమ:—ఏమి ! ఆతనిని బంధించిరా ?

కంచు:—లేదు. లేదు. అంతవఱకు వచ్చినది.

భీమ:—అప్పుడు భగవానుఁ డేమి చేసెను ?

కంచు:—ఆమహాత్ముఁడు విశ్వరూపమును జూపి మాతేజముచే గురుకులము మూర్ఛపోఁగా మన శిబిరమునకు కదలెంచి త్వరలో నిచ్చటికిఁ జేరుకొనుచున్నాఁడు.

భీమ:—(నవ్వుచు) ఏమేమి! దురాత్ముఁ డగు దుర్యోధనుఁడు భగవంతునే కట్టివేయఁ జూచినాఁడా? (ఆకాశముఁ జూచి) దురాత్మా! కురుకులపాంసనా! ఈమర్యాదాతిక్రమణము నీ వినాశమునకు మాక్రోధ మింక నిమిత్తమాత్రమే యగును లే.

సహ:—ఆర్యా! ఆ దురాత్ముఁ డప్పుడైనఁ గృష్ణుఁడే వాసుదేవుఁ డని గ్రహింపలేదు కాఁబోలును !

భీమ:—వత్సా ! మూఢుఁ డతఁ డెట్లు తెలిసికొనఁగలఁడు ?

మ. స్థిరమై యొప్పెడి నిర్వికల్పకసమా
ధిన్ బుద్ధులన్ నిల్పి దు
స్తరదుర్వార తమోగుణంబు విమల
జ్ఞానంబునన్ ద్రోచి యా
త్మ రముల్ కాంచెడి జ్ఞానమూర్తిని దురా
త్మ క్రూరదుర్మోహుఁ డా
కురురా జెట్లు గ్రహింప నేర్చుఁ? గను నై
కుంఠాత్ముఁగాఁ గృష్ణునిన్ ? ౨౨

మైత్రేయా! గురువు లిపు డేమి చేయుచున్నారు ?

కంచు:—కుమారా! నీవే వచ్చి యన్నియుఁ దెలిసికొనుము.

(తెరలోఁ గలకలము. తరువాత)

ఓహో! ద్రుపదవిరాట ప్రభృతి మహారాజులారా! సైన్యప్రధాన యోధులారా! వినుఁడు.

మ. మును సత్యవ్రతభంగభీత మయి యొ
ప్పం గాంచియుఁ మందమై
ఘనవంశస్థిరశాంతిఁ గోరి యెటులో
కన్పట్టె లేనట్టులే
యన, ద్యూతారణి ద్రౌపదీవసన కే
శాకర్షణఁ బుట్టి రాఁ
జినకౌంతేయక్రుధాగ్ని యే కురువన
శ్రీఁ గాల్ప జృంభించెడిఁ. ౨౩

భీమ:—(విని సంతోషముతో) జృంభించుఁగాక! జృంభించుఁగాక! ఆర్యకోపజ్యోతి తిరుగులేక వెలుఁగొంది ప్రజ్వరిల్లుఁగాక!

ద్రౌప:—నాథా! లయకాల మేఘధ్వనివలె భయంకర మైన రణదుందుభి యిపు డనుక్షణ మిటు మ్రోఁగుచున్న దేల?

భీమ:—దేవీ! ఏమియును లేదు. యజ్ఞ మొకటి జరుగుచున్నదిలే.

ద్రౌప:—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమి యజ్ఞము?

భీమ:—రణయజ్ఞము. ఎట్లన,

చ. నలువుర మేము ఋత్విజు ల
నఁ, హరియే యుపదేష్ట; ధర్మజుం
డలరును సోమయాజి యయి;
యాదువు నీవును సోమిదమ్మవుఁ;

ఖలు లగుకౌరవుల్ పసులు;
కాంతపరాభవదుఃఖశాంతియే
ఫలము, నరాధిపాళిఁ బిలు
వంగను మ్రోఁగెడుఁ గీర్తి దుందుభుల్." ౨౮

సహ:—ఆర్యా! మనమును గురునాజ్ఞఁ గొని పరాక్రమము చూపుదము రమ్ము.

భీమ:—వత్సా! సిద్ధముగ నున్నాను. (లేచి) దేవీ! కురుకుల నాశనమునకుఁ బోయి వచ్చెదము.

ద్రౌప:—(కంట నీటితో) నాథా! అసురులఁ జంపి వచ్చిన హరి వలె నీవును శత్రువులఁ జంపి వత్తువుగాక!

చేటి:—దేవా! మీరు రణరంగమునుండి విజయగర్వమున వచ్చి దేవి నూఱడింతురుగాక యని యామె యనుచున్నది.

భీమ:—దేవీ! ఏల యీవట్టి యూఱడింపులు.

గీ. పరిభవక్లాంతి లజ్జా విధురిత ముఖుని
నిరవశేషిత కౌరవ్య నిఖిల నిచయు
నను వృకోదరు నింక నెన్నఁడును నీవు
చూడవు నిజంబు నమ్ముమీ సుందరాంగి! ౨౯

ద్రౌప:—నాథా! నాకు జరిగిన యవమానమువలన నీకుఁ గలిగినకోపమున నేమాత్రము యుద్ధరంగమున నేమఱి యుండకుము. రిపు లప్రమత్తులుగదా!

భీమ:—దేవీ! మేము రణభీరులము కాము. సుక్షత్రియుల మేలే. ఏలన,

సీ. అన్యోన్య కోపాధికాస్త్రాల సంభిన్న
కరిరక్తమస్తిష్క కర్దమంబు;
ఆకర్దమంబున నత్యంతమగ్నమౌ
రథసమూహంబు; లారథసమూహ
ములపయిఁ గమియించు బలవంతులౌ పదా
తులగుంపు; వారి యుద్ధురరణంబు;
రక్తపానప్రీతి రసదశివసృగాల
తూర్యనృత్యోత్క బంధౌఘమయము
గీ. నగుచు బీభత్సరసమున కాలవాల
మయిన సంగ్రామ వార్ధి మధ్యప్రభీత
జలములందునఁ జరియించి జయముఁ గాంచు
పండితాఖండులే చుమీ! పాండు సుతులు. ౨౬

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది

ప్రథమాంకము.

విష్కంభము

కంచుకి:—(ప్రవేశించి) "భానుమతీదేవి గాంధారీదేవికి వందన మొనరించి వచ్చినచో ముం దామెను జూచి తరువాత నభిమన్యునిమరణమునకుఁ గారకు లైనకర్ణాదులను బహూకరింపఁ బోవలయును. కావున, నామె వచ్చినదేమో చూచి ర" మ్మని దుర్యోధనమహారాజు నా కాజ్ఞాపించెను గదా! ఇఁక నే నాలసింపరాదు. ఆహా! ముదిసగ్గు నయి కదలమెదల లేనినాకు సైత మింతపని కల్పించినది రాజాజ్ఞా బలముకదా! నావార్ధక్యదశ ననుకొనఁ బని లేదు. అంతఃపురపరిచారకు లెల్లర కిట్టివేషచేష్టలు క్రొత్తవి కావుగదా!

చ. కనఁ గలశక్తి యున్నఁ గనఁ
గాదు; వినం గని చెప్పఁ గాదు; చే
తను దృఢగాత్రుఁడుఁ గొలువు
దండము నూనక యుండఁ గాదు; లో
ననవరతంబు సందియమె
యూటఁ దడంబడుఁ గాళ్లు; రాజసే
వను గల విన్నిపాట్లకట!
వచ్చెనె క్రొత్తగ వార్ధకంబునన్. ౧

(ముందు కేఁగి, ఆకసమువంకఁ జూచి) ఓసీ! విహంగికా! దేవి యత్తమామలను సేవించి వచ్చినదా? (చెవి యొగ్గి) ఏమనుచున్నావు? వచ్చి మగనికి జయము కావలయు నని నియమనిష్ఠలతో బాలోద్యానమునఁ గలదేవాలయములో

నున్న దనియా? సరే. నీవు పోయి నీపని చూచుకో. నే నీసంగతి మహారాజునకుఁ జెప్పెదను. (ముందు కేఁగి) సతీమణీ! మంచిది. మంచిది. మహారాజుకంటె నీవే మెఱుఁగు. శ్రీకృష్ణభగవానునితోసైతము పాండవులు నెత్తిపై కెత్తి వచ్చినను రాజు పురవిహారము విడువలేఁడాయె! (ఆలోచించి) స్వామిపను లేమియు బాగు లేవు. ఏలన; ఈతఁడు:

మ. తొలి శస్త్రాభ్యసనంబునుండి త్రిజగ
ద్దోర్వీర్యుఁడౌ గంద్రగో
డ్డలిదాల్పన్ భృగురాము గెల్చినయశం
తప్రజ్ఞుఁడౌ భీష్ముఁడ
మ్ములశయ్యం బడ నేడ్వఁ; డర్జునను తాఁ
మోఘాస్త్రి యుంధాను యో
ధులు విక్రమించి సమష్టిఁ జంప బుసుతన్;
తోషించు నెంతెంతయో. ౨

అన్నివిధముల నిఁక దైవముతక్క మేలుచేయఁ గలవారు మా కెవ్వరును లేరు. దేవి యిట నున్న దని పోయి మహారాజుతోఁ జెప్పెదను.

(నిష్క్రమించును.)

ఇది విష్కంభము.

వేణీసంహారము

ద్వితీయాంకము

[ఆసనమున భానుమతీదేవి-దగ్గఱగా సఖి సువదన, చేటి తరళిక ప్రవేశింతురు.]

సువ—భానుమతీ! దుర్యోధనమహారాజుభార్యవై యుండి యీ మాత్రపుఁబీడకల కింతగా వంత నొందుట వేల ?

తర:—దేవీ! సువదన నిజము పలికినది. నిద్రించినవారికిఁ గలలు కలవరింతలు వచ్చుట లోకసహజముకదా!

భాను:—చెలీ! ఇది సామాన్యపుఁగల కాదు. నిజముగా నిది యేదో కీడు తేఁ గల దనియే నాభయము.

సువ:—అట్లైన నీకు వచ్చిన కల యేమో చెప్పు. మేము దానికిఁ దగినవిఱుగుడు లగునీవులచేతను నోములచేతను నేలవేల్పులదీవనలచేతను దదరిష్టములను బోఁగొట్టుదుము.

తర:—సువదన యన్నది బాగున్నది. చెడ్డకలలైనను నోములు మున్నగు మంచిపనులచేఁ జెడ్డఫలము కాక మంచిఫలమే యిచ్చును.

భాను:—సరే. చెప్పెదను. సరిగా వినుము.

సువ:—ఊఁ. చెప్పు.

భాను:—చెలీ! నాకుఁ గలిగిన వెఱపువలన నది మఱచిపోతినే. జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని నెమ్మదిమీఁదఁ జెప్పెదనులే.

(దుర్యోధనుఁడు, కంచుకి, ప్రవేశింతురు)

దుర్యో:—ఎవఁడు చెప్పినాఁడో కాని యీమాట దొడ్డమాట:

గీ. ఎదుట నైనను జాటుగా నేని తానో
యొరులొ యెవ్వరో కొలఁదియో యున్నతంబొ
యైనయపకృతి పగవాని కమరఁ జేయ
నవిరళానంద మొందు నిక్కముగ నరుఁడు. ౧

కావున, ద్రోణకర్ణసైంధవాదులచే నభిమన్యుఁడు చచ్చుట వలన నాప్రాణములకు హాయి కలిగినది.

కంచు:—ఆచార్యులగు ద్రోణులయస్త్రశక్తి కిది గౌరవప్రదమా? కర్ణసైంధవులకుమాత్ర మిది యెంత కీర్తికరము?

దుర్యో:—ఒంటిగానిపై నందఱొక్కపెట్టునఁ బడి విల్లు విఱిచి చంపుటే న్యాయ మని కృష్ణుఁ డన్నాఁడుకదా! మఱి:

క. భండనమున గాంగేయు శి
ఖండిని ముందుంచుకొనియొకా చంపిన దా
పాండవులు; వారి కది తగ,
దండిమగల మైనమాకుఁ దగు నీయశముల్. ౨

కంచు:—దేవా! నీ విట్లు సరిపెట్టుకొనుట తగదు. నీపౌరుష మిట్లు కుంఠిత మగు నని మున్నెన్నఁ డనుకొనము. కాన, నట్లంటిని.

దుర్యో:—ఓయీ! నిజమే.

గీ. సేవకులతోడ బాంధవశ్రేణితోడ
భ్రాతృసుతమిత్రబహుళవర్గములతోడ
స్వీయబలముల సని యుధిష్ఠిరుఁడు కూల్చు
సత్యము సుయోధనుని; నింక జంక నేల ? 3

కంచు:—(చెవులు మూసికొని) పాపము శాంతించుఁగాక! పాపము శాంతించుఁగాక! అమంగళము ప్రతిహత మగుఁగాక!

దుర్యో:—ఏమి ? నే నేమంటిని?

కంచు:—"గీ. సేవకులతోడ..." (అనుపద్యము చదివి) యుధిష్ఠిరుఁడు సుయోధనుని గూల్చు నని విపరీతముగఁ బలికితి వేల ?

దుర్యో:—భానుమతి నాతోఁ జెప్పక యెటకో లేచిపోయి నది. అందువలన నామతి చలించినది. ఆమె యెట నున్నదో చూపుము.

కంచు:—దేవా! ఇటు. ఇటు.

(ఇరువురును నడతురు)

కంచు:—(ముందు చూచి యంతటను సుగంధ మాఘ్రాణించి) దేవా! చూడుము. చూడుము, మంచుతుంపరులచేఁ జల్లనైనయీయుదయ కాలపులేగాలులవలనను, గూళ్లలో మేలుకొని శ్రుతి సుఖముగాఁ గలకలధ్వనులు చేయుచుఁ బక్షులు తమ ఱెక్కలు కదల్చుటవలనను, నిటునటు కదలుచుఁ దోఁడిమ

లూడిపోవఁ దరువులనుండి రాలిపడు చక్కనిపువ్వులు పఱ
పులు గాఁగా హృదయంగమముగాఁ గమ్మతావులఁ జిమ్ము
కుందపుష్పములసౌరభముతో నొప్పునీబాలోద్యానము :

ఉ. మాపుల విచ్చుపూవులను
మంచును దేనెను గూడిమాడియుఁ
దేపటిప్రొద్దు భూమిపయి
దివ్వనఁ బూలును దాము రాలిపో;
నాపయి సూర్యకాంతి విరి
యంగఁ దొడంగుచుఁ గమ్మతావులన్
వ్యాపనచేయుపద్మముల
వ్రాలెడుఁ జూడుము చంచరీకముల్. ౮

మనో:—(బాగుగాఁ జూచి) ఇది మఱియు మనోహరముగా
నున్నది :

చ. అరవిరిదమ్ము లంతటను
నల్లన నల్లన విచ్చఁ బత్త్రముల్
సురుచిరభానుహస్తములు
సోఁకఁగ వేఁడిమి కుల్క యాంద్రతో
నరవరుఁడీవి మేలుకని
నన్ మయిపూఁతలు ప్రేమఁ దెల్పఁగా
సరససరోజపత్త్రమృదు
శయ్యల వీడెడు గండుఁదుమ్మెదల్. ౯

కంచు:—దేవా! సువదనయుఁ దరళికయు సేవింప దేవి యిట నున్నది. చూడుు.

దుర్యో:—(చూచి) సరే. నీ వేగి రథమును సిద్ధము చేయుము. నేను దేవిని జూచి వచ్చెదను. (నిష్క్రమించును)

కంచు:—చిత్తము.

సువ:—నెచ్చెలీ! మఱచినకల జ్ఞప్తికి వచ్చినదా ?

భాను:—ఆఁ. వినుము. నే నీపూఁదోఁటఁ గూర్చుండి యుండఁగా నొకచక్కనిముంగిస నూఱుపాములను జంపినది.

ఉభ:—(తమలో) పాపము శమించుఁగాక! అమంగళము ప్రతిహతమగుఁగాక! (ప్రకాశముగా) తరువాతఁ దరువాత ?

భాను:—నామనస్సు కలఁగిపోయినకారణమునఁ దరువాతి సంగతి మరల మఱచిపోతిని.

దుర్యో:—సరి. సువదనాతరళికలతో దేవి యేదో మాటాడుచుఁ గూర్చున్నది. ఈగుబురుతీఁగలమాటున నుండి వీరి మాటలు విందును.

సువ:—దేవీ! వగ లుడిగి తరువాత నేమి జరిగినదో చెప్పు.

దుర్యో:—ఈమెవగ యేమోకదా! ఓహో! నాతోఁ జెప్పకే యిలు వెడలి వచ్చినదికదా! నాపైఁ గోపము వచ్చిన దేమో ? దేవీ ! దుర్యోధనుఁడు నీకోపమునకుఁ దగని వాఁడుసుమా ?

ఉ. కోమలి! నీవు బాహులతఁ

గూరిమిఁ గంఠము చుట్టువేళ నే

నేమఱి తోఁగిసివేసితినో ?
యీావు నన్నుఁ గనువేళ నిద్రచే
భామిని! మోముఁ ద్రిప్పితినో?
పాడితినో కల నన్యకాంత ? నే
నేమి యొనర్చితినిఁక ప్రియ ! య
నిష్టము దాసులఁబోలెఁ దిట్టఁగన్ ? ౬

(ఆలోచించి) కాక :

గీ. పొలఁతిచిత్తంబు నాయందె నిలువఁబట్టి
యతిశయస్నేహసంబద్ధ మానసూయ
నేదో యపరాధలేశ మూహించి దేవి
కుపితయై యుండఁబోలు నిక్కువపుఁబ్రేమ. ౭

ఐన, నీమె యే మనునో విందునుగాక !

భాను:—చెలీ ! కాని, నా కాయతిశయదివ్యరూపసకులసందర్శనమున మాత్రము మిక్కిలిసంతోషము కలిగినది.

దుర్యో:— ఏమి ! అతిశయదివ్యరూపసకులసందర్శనమున సంతోషము కలిగినదా? అయ్యో! మాద్రీసుతుఁ డగునకులునియం దనురక్తయైన యీామెవలన నే నెంత మోసపోతిని! (సోత్ప్రేక్షముగా "పొలఁతిచిత్తంబు..." అనుపద్యము మరలఁ జదివి) ఓరీ! మూఢా ! దుర్యోధనా ! కులటా విప్రలబ్ధుఁడవై నీవు ని న్నెన్నివిధములుగానో మన్నించుకొంటివి. ఇపు డే మందువు ? ("కోమలి ! నీవు" అనుపద్యమును మరలఁ జదివి దిశలు చూచి) సరే. తెలిసినది. ఇందులకే కాఁబోలు నీమె

కుదయముననే యేకాంతముగా నుండుటకుఁ గోరికపుట్టుట!
సఖులతో సల్లాపించుట? మోహావశుఁడై దుర్యోధనుఁ డీమె
హృదయము నెఱుఁగక మోసపోయెనుగదా! ఓపాపినీ!
నాభార్యవయ్యుఁ గులట వైననిర్భాగ్యురాలా!
చ. అతివినయంబు చెంగటను;
సవ్వల నింతటిసాహసంబు ; సం
స్తుతులు కుఱంగటన్ బ్రణయ
ముం గికురించెడువర్తనం బిటుల్;
సతులు సమీపమం దటు ల
సన్ వినరానికుచేష్టితంబు లీ
గతిని, దురాత్మురాల! యిటు
కాల్తువె సత్కులకీర్తిచంద్రికల్ ? ౮
సువ:—తరువాతఁ దరువాత ?
భాను:—అంత నే నిపుడు కూర్చుండియున్నతీఁగయిల్లు చేరి
కూర్చుంటిని. నన్ననుసరించి యానకులకుమారుఁడు నిటకు
వచ్చి కూర్చుండెను.
దుర్యో:—ఆహా! ఈజారిణి కిటు చెప్పుకొనుటకు సిగ్గయిన
లేదే ? ఇది కులటకు సహజమేకదా ! ఈమె:
గీ. అతి చిరంతన స్నేహభావాభివృద్ధి
నాత్మరతిభోగ మేకాంత మైనరీతి
నేచెలికిఁ జెప్పు నాచెలి కిట్లు తనదు
దుశ్చరిత్రను జెప్పంగఁ దొడఁగె నార ! ౯

సువ.తర:—పిమ్మట ?

భాను:—అంత నాతఁడు పొగరునఁ దనచేతితో నాపైఁట తొలఁగించెను.

దుర్యో:—(ఆలోచించి) ఇది చాలును. ఇఁక, విన సక్కఱ లేదు. అగుఁగాక! పరవనితలఁ బట్టుటలో నిట్లు నిపుణుఁడైనయానకులహాతకుని యసువుల నిదే తీసివేయుదును. (అడుగిడి యాలోచించి) లేక యీపాపశీలను ముందే కడ తేర్తును. (మరలును)

సువ.తర:—తరువాత? తరువాత ?

భాను:—సఖీ! అంతట నార్యపుత్త్రుని వేకువమేలుకొలుపు మంగళవాద్యములతోఁ గలిసినవారకాంతలసంగీతములచే నేను మేల్కాంటిని.

దుర్యో:—(ఆలోచించి) ఏమి? మేలుకొంటి ననుచున్నది. కల గన్నవిషయమా యిది? (మరల నాలోచించి) సరే. సఖి మాటలవలన నిదియుఁ దేలఁ గలదు.

సువ.తర:—(విచారముతో నొండొరులఁ జూచుకొందురు) (ప్రకాశముగా) దేవీ! ఈయహితమును గంగానదీజలములవలనను, భగవాను లగు బ్రాహ్మణులయాశీర్వచనములవలనను, సప్తజిహ్వునకు హోమములు చేయుటవలనను బోఁగొట్టుకొందములే.

దుర్యో:—సరి. సందేహ మేల? కలగన్నవిషయమే యీమె చెప్పినది. నేను మందబుద్ధినై వేఱుతెఱఁగున నూహించితిని. అదృష్టము.

మ. అరమార్తుఁ విని విప్రలంభజనితో
ద్యత్రోధిని పోవ లే,
దరయం దక్షిణమాటచే రసను నో
రారంగఁ బల్కంగ లే
దు. రహిన్ దత్కథయుం సమాప్తమయెఁ దో
ష్ఠో నేను నమ్మంగఁ; బు
ణ్యారమన్ గాంత మృషాకళంకమునఁ బా
యం లేదు జీవం బహో ! ౯

భాను:— సఖి! ఈకలవలని శుభాశుభము లేవో చెప్పుము.

సువ.తర:—(ఒకరినొకరు చూచుకొని అపవారించి) ఇం దేమాత్రము శుభము లేదు. అసత్యము చెప్పరాదుగదా! అది యప రాధమే యగును. పరుషమైనను ప్రియసఖులకు హితమే చెప్పవలయును. (ప్రకాశముగా) సఖి! నిజమున కిది యంతయు నశుభమునే సూచించుచున్నది. దేవతల దయవలన బ్రాహ్మణులకృపవలన నిది తొలఁగిపోవును. కోఱలు గలజంతువును, ముంగిస, కోఁతిని గలలోఁ గనరాదు. నూఱుపాముల నది చంపుటయు మంచిది కాదు.

దుర్యో:—సువదన యన్నది నిజమే. ముంగి నూఱుపాములఁ జంపుట, దేవిపైఁట దొలఁగించుట, యివి యమంగళములే యగును:

క. ఒకపరి శుభసూచకములు వే
ఱొకపరి నశుభంబు లగుచు నొప్పును గలలుం;
వికలత కలిగెను శతనా
మకసంఖ్యను దమ్ములగమిని మాకది తగుటన్. ౧౦

(ఎడమకన్ను దరుటఁ గని) దుర్యోధనుఁడ నగు నాకు సైత మనిమిత్తములు పుట్టుచున్నను గలఁచుచున్నవి. (గర్వముతో) కాదు, కాదు. పిఱికివానినిమాత్రమే కలఁచు నట్టివానివలన దుర్యోధనుని కేమి భయము ? అంగిరసుఁ డనుమునిచెప్పిన యీమాట లెంతయు సత్యములు;

క. కల, శకునము, గ్రహమును, భూ
తలమున ఫల మిచ్చుఁ గాక తాళీయముగాఁ
జలియింపఁడు ప్రాజ్ఞుఁడు త
త్ఫలమున కిసుమంతయైన ధైర్యము పేర్మిన్. ౧౧

కావున, స్త్రీస్వభావసిద్ధ మగుభానుమతిభయమును నేను బోఁగొట్టుదును.

భాను:—చెలీ! సువదనా! తనకాంతిపుంజము విరజిమ్ముటచే సంధ్యారుణిమ పోఁగాఁ జూచువారికన్నులఁ బొడుచుచు సూర్యభగవానుఁ డిదే యుదయించుచున్నాఁడు.

తర:—భట్టినీ! పుటము వెట్టినబంగారముతో సమానమైనకాంతి పుంజమును దట్టముగా నల్లుకొన్నతీఁగలనడుమునుండి ప్రస రింపఁజేసి మనయుద్యానవనమునకు బంగారునీరు పోయుచుఁ జూడ నలవికానిరీతిని సహస్రకరభగవానుఁ డాకాశ మలంక రించినాఁడు. అతనికిఁ బుష్పాంజలులతో నర్ఘ్య మొసఁ గుట కిదే యదను.

భాను:—చెలీ! తరళికా! అర్ఘ్యపాత్ర మిటు తే. వేయివెలుఁ గులతండ్రి నుపాసించెదను.

తర:—అట్లే. (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) ఇదిగో.

దుర్యో:—దేవికడ కేఁగుట కిదే యదను. (సమీపించును)

సువ:—(చూచి తనలో) మహారాజేలొకో కాని వచ్చు చున్నాఁడు. ఈమెకు నియమభంగ మగునుగదా !

భాను:—(సూర్యునివైపు తిరిగి) భగవానుఁడా! ఆకాశసరోవరమున కేకైకసహస్రపత్త్ర మైనయో దేవా! పూర్వదిగ్వధూముఖమండలకుంకుమవిశేషా! సకలభువనమునకు నేకైకరత్నదీపమా! నాయీవందనములఁ గైకొని నేఁటినాస్వప్నదుర్నిమిత్తములు సానుజుఁ డగునాపతికి శుభప్రదములుగా మార్చివైతువుగాక! (అర్ఘ్య మిచ్చి) తరళికా! పూలు తెమ్ము. ఇతర దేవతలను సేవించెద. (చేతులు చాఁచును)

దుర్యో:—(సంజ్ఞచేఁ బరిజనులఁ బొం డని పూలు స్వయముగా భానుమతిచేతులలో వేయఁబోయి స్పర్శసుఖపరవశతను బువ్వులు నేలపై విడుచును.)

భాను:—(కోపముతో) ఏమి! దాసిజనమున కింత యేమఱుపాటా? (మరలి రాజును జూచి సిగ్గుపడును)

దుర్యో:—దేవీ! ఇట్టిసేవావసరమున నీసేవకుఁ డంతనిపుణుఁడు కాఁడు. శిక్షణ మిచ్చి యేలుకొనుము. ఓప్రియా!

శా. వాలుంగంటి! భవత్కటాక్షవిలస
ద్భాగ్యంబు నర్థించి నీ
పాలం జేరినదాసునిం గని భయ
భ్రాంతాత్మ వౌ దేటికే?
ఆలాపింపు ముఖాంబుజంబు స్మితసా
హాయ్యంబునన్ ఫుల్లమై
క్రాలన్. మోడ్చెదఁ గేలుదోయిని, సప
ర్యల్ చేయ సంసిద్ధుఁడన్. ౧౩

భాను:—మహారాజా! అనుమతింపుఁడు. నా కింకొకనియమ
ము పైఁ గోరిక కలదు.

దుర్యో:—నీకలగన్న సంగతి యంతయు వింటిని. సహజముగా
నతిసుకుమార మైననీశరీరము నింత క్లేశపెట్టకుము.

భాను:—ఆర్యపుత్త్రా! న న్నొకశంక మిక్కిలి బాధించు
చున్నది. అనుమతింపుఁడు.

దుర్యో:—(గర్వముతో) నీ కేశంకయుఁ గూడదు. ఏలన:

మ. ఇల కంపింప దిశాళి నిండినఘలం
బేదీ మదక్షౌహిణీ
బలముల్? ద్రోణుఁడు కర్ణుఁడున్ గలుగ లా
భం బేమి? నీ విట్లు గాన్.
లలనా! భ్రాతృశతాస్మదీయబలకాం
తారాంతరచ్ఛాయలన్
గలదుర్యోధనకేసరీంద్రసతి! శం
కాతంక మింకేటి కే? ౧౮

భాను:—ఆర్యపుత్త్రా! నీదగ్గఱ నాకు శంకకుఁ గారణ మేమి
యును లేదు. ఆర్యపుత్త్రునికోరిక సిద్ధింపవలయు ననియే
నేఁ గోరుచున్నాను.

దుర్యో:—ఓసుందరీ! ఐన, నీతో విహరించుటే నాకోరిక.
చూడు.

మ. అనురాగ స్తిమితాక్షియుగ్మ మది ప
ద్మానంతశోభన్ నగన్;
ఘనలజ్జన్ బలుకుల్ తడంబడఁగఁ; జి
ర్ణవ్యాప్త లోలోనఁ; బెం

పును గఁ లత్తుకతోడికెంబెదవి చె
ల్వొందఁ సఖీ! పూర్ణచం
ద్రునికాంతిఁ బురుడించునీముఖము గా
దో దుర్లభం బెంతయున్. ౧౫

(తెరలో మహాకలకలము. అందఱు సంభ్రమముతో విందురు)

భాను:—(దుర్యోధనుని కౌఁగిలించుకొని) ఆర్యపుత్రా! రక్షింపుము. రక్షింపుము.

దుర్యో:—(అంతయుఁ గలయఁ జూచి) భయపడకు. సఖీ! భయపడకు. ఇదిగో:

ఉ. పాదపపంక్తి పెల్లగిల
బంధురకాండకషంబునన్ బొగల్
మేదిని గ్రమ్మఁగాఁ దృణస
మీరితమై దివి ధూళి రేఁగఁగా
నాదము లుప్పతిల్లి భవ
నంబుల మేడలఁ జేర శర్కరా
పాదితమై జగం బులియ
వాయువు వీచెడు భీతి యేటికిన్? ౧౬

సువ:—మహారాజా! దారుపర్వతప్రాసాదమును బ్రవేశింపుఁడు. ఈపెనుదుమారము కన్నులఁ గప్పివేయుచున్నది. పెళపెళ మని పడుచెట్లధ్వనివలన నశ్వశాలలోనిగుఱ్ఱములు బెదరి కట్లు ద్రెంచుకొని పరుగులెత్తుచున్నవి. పరిజనులెల్లరును మూలల కొదిఁగిరి. ఈగాలిబాధ చాల భీకరముగ నున్నది.

దుర్యో:— ఈసుడిగాలి నిజముగా నాకు మహోపకారి. ఏలన, దీనిదయవలననే యప్రయత్నముగా నియమము విడిచి దేవి నామనోరథ మీడేర్చినది. ఎట్లన దేవికి :

మ. కనుబొమ్మల్ ముడి గాంచ లేదు; మఱి పొం
గఁగ లేదు కన్నీరు; మో
మును గోపంబును గాంచ లేదు; శపథం
బుల్ పల్కి వారింపకే;
స్తనముల్ హత్తి యొసంగె నా కిటు ప్రసి
ద్ధం బైనయాలింగనం
బును భీతాత్మత దేవి; యీపవన మా
ముఖ్యాత్మమిత్రం బహో! ౧౭

నాకోరిక సిద్ధించినది. ఇంకఁ గామచారమునకు దారుపర్వత ప్రాసాదమునకే పోవుదును. (అందఱు వాయుబాధచేఁ గష్టమున నడతురు.)

దుర్యో:— దేవీ !

గీ. మెల్లమెల్లన నడుగుల నుల్లసిల్లఁ
జేసి నడువుము వణఁకకు స్నిగ్ధబాహు
లతికఁ బెనవేయుమీ నన్ను సతి! యురంబు
గాఢకుచఘర్షణంబున గాయపఱుప. ౧౮

(ప్రవేశించి) ప్రియా! ఈలోపలియింటిలోనికి గాలి చొరఁజాలదు. కనులలోఁ బడినఁనలకలు తుడుచుకొని కన్నులు తెఱువుము.

భాను:—(ఆనందముతో) అబ్బ! గాలిబాధ తగ్గినది.

సువ:—మహారాజా! దేవితోడలు పర్వతారోహణమున నలసి నవి. ఆసనము నలంకరింపుఁడు.

దుర్యో:—(భానుమతిని జూచి) ఈసుడిగాలి నీకుఁ జేసినకీడు స్వల్పమే. ఐనను:

చ. నలుసులు చిన్నవైన నయ
 నంబులు పెద్దవి కాన బాధ యౌ;
 నలఁతియె కంప మైనను గు
 చాత్మకవక్షము ధూతహార మౌ;
 విలసిలుఁ గంపముల్ జఘన
 విస్తృతి యూరులఁ జేరినంతనే;
 చెలియ! త్వదంగముల్ పవను
 చెల్మిని నిన్నిటు బాధపెట్టెడుర్. ౧౯

(అందఱును గూర్చుందురు)

దుర్యో:—ఏమి? దేవి కఠిన మైనశిలాతలమునఁ గూర్చున్నది! దేవీ!

గీ. గాలిచేతను నీయంశుకంబు తొలఁగఁ
 గనులపండువు గొల్పునీఘనజఘనము
 గౌరవించును నాయంశుకంబు తొలఁగ
 నువిద! నీచూపుఁ దన్పు నాయూరుయుగము. ౨౦

(కంచుకి తెరఁ జించుకొని తత్తఱమునఁ బ్రవేశించును.)

కంచు:—దేవా! భగ్నము. భగ్నము.

దుర్యో:—ఎవనిచే.

కంచు:—భీమునిచే.

దుర్యో:—ఏమి యీ [యనర్థక] ప్రలాపము?

భాను:—ఆర్యకంచుకీ ! నీవు చెప్పఁదలఁచినది స్పష్టముగఁ జెప్పుము.

దుర్యో:—ఛీ! ప్రేలరీ! ముదివగ్గా! నీ కీపిచ్చి యెట్లు కలిగినది?

కంచు:—దేవా! భ్రాంతి లేదు. నిజమే చెప్పుదును:

గీ. భగ్నమయ్యె వృకోదరపవనుచేతఁ
బ్రీతిఁ గూర్చెడినీరథకేతనంబు
కింకిణీక్వాణబద్ధమై క్రిందఁబడియె
బిగ్గరగ నేడ్చునట్టు లప్రియకరముగ. ౨౧

దుర్యో:—ఈపెనుగాలిచే భూమియే కంపించినది. రథకేతనము పడుటలో వింత యేమి? ఇంతమాత్రమున కంతగా భగ్నమైన దని ప్రేలెద వేల ?

కంచు—దేవా! ఏమియును లేదు. ఈయనిమిత్తమునకు శాంతి చేయుఁడని తమతోఁ జెప్ప నాస్వామిభక్తి నన్నట్లు పలుకఁ జేసినది.

భాను:—ఆర్యపుత్రా! ఈయనిమిత్తములను విప్రమండలాశీర్వచనఘోషమునఁ బోఁగొట్టుకొందము.

దుర్యో:—సూతుఁడా! నీవు పోయి సుమిత్రుఁ డనుపురోహితునితోఁ జెప్పుము.

కంచు:—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

(ప్రవేశము : ప్రతీహారి)

ప్రతీ:—(ఉద్వేగముతో) జయము! జయము! మహారాజా! అల్లురగు జయద్రథులవారితల్లియు దుస్సలకుమారియు వచ్చి ద్వారముకడ నున్నారు.

దుర్యో:—(తనలో) ఏమి! జయద్రథమాతయు దుస్సలయునా? అభిమన్యునిమరణమునఁ గలిగినకోపమునఁ బాండవు లేమైన నుపద్రవముఁ గలిగించిరేమో? (ప్రకాశముగా) త్వరగాఁ బ్రవేశపెట్టుము.

ప్రతీ:—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

(అంత సంభ్రాంతలై జయద్రథమాతయు దుస్సలయుఁ బ్రవేశింతురు.)

ఉభ:—(కన్నీటితో దుర్యోధనుని పాదములపైఁ బడుదురు.)

జయ:—కురునాథా! రక్షింపుము. రక్షింపుము.

దుస్స:—(ఏడ్చును.)

దుర్యో:—(తొందరగా లేచి) అంబా! ఊఱడిల్లుము. ఏమి సంగతి? సంగ్రామమున నప్రతిరథుఁ డగుజయద్రథునకుఁ గుశలమేకదా!

జయ:—నాయనా! ఏమి కుశలము?

దుర్యో:—ఏమి?

జయ:—(దుఃఖముతో) నిజపుత్త్ర వధచేఁ గోపిష్ఠుఁడై యర్జునుఁడు సూర్యుఁ డస్తమించులోపుననే జయద్రథుని వధింప శపథము పట్టినాఁడు.

దుర్యో:—(నవ్వుచు) ఇదియా! మీదుఃఖకారణము! పుత్త్రశోకమునఁ బిచ్చియెత్తి యర్జునుఁడు ప్రేలినమాటల కిట్లు సంతాపింతురా? ఆహా! ఏమి! అబలలముగ్ధత్వము. అంబా! విషాద మందకుము. వత్సా! దుస్సలా! ఏడువకు. ఇట్టి దుర్యోధనరక్షితుఁ డగు జయద్రథమహారాజున కెట్లు విపత్తు కలుగును?

జయ:—వత్సా ! పుత్త్రబంధువధవలనఁ గలిగినకోపాగ్నిచేఁ బాండవులు శరీరములను సరకుగొనక వీరవిహారము చేయుచున్నారు.

దుర్యో:—(నవ్వి) ఔను! పాండవులకోపము సర్వజనప్రసిద్ధమే. చూడుము:

చ. కరమునఁ గొప్పుపట్టి పయి
గా నటు లీడిచి కట్టుఁబుట్టముల్
తొరఁగఁగ విప్పి యాసభను
ద్రోవది "నోపశువా!" యటంచుఁ బ
ల్మరు లటు పిల్వఁగా నచట
ప్రాన్పడి యుండఁడె యగ్రజుండు; నిం
కరయఁగ రాచపుట్టువున
కన్యము గల్గునె క్రోధహేతువుల్ ? ౨౨

జయ:—జాతా ! తనప్రతిజ్ఞ నెఱవేఱనిచో నాత్మహత్య చేసికొందు నని యాతనిశపథము.

దుర్యో:—ఐన, మఱియు మంచిది. ఈ యానందవిషయమున కిటు విషాద మందుదురేల? యుధిష్ఠిరుఁడు తమ్ములతో నశించె ననియే యానందింపుఁడు. ధనంజయునకుఁ గాని మఱి యన్యునకుఁ గాని కురుశతపరివారవర్ధితమహిముఁడు, కృతవర్మకర్ణద్రోణాశ్వత్థామాదిమహారథద్విగుణీకృతనిరావరణవిక్రముఁడు సగుజయద్రథుని పేరైనఁ దలఁప వశమా ? నీవు నీపుత్త్రిని పేరిమి నెఱుఁగనిదానవు:

గీ. భీముశౌర్యము నర్జునువిక్రమంబుఁ
దలఁచి ధర్మజుఁ గవలను దలఁపరాదు.
వీరిలోనైన నెదిరించి పోర నెవఁడుఁ
జాలఁడు జయద్రథుఁడు విల్లు కేలఁ గొనిన. ౨౩

భాను:—ఆర్యపుత్త్రా! ఏమైన నట్టిఘోరప్రతిజ్ఞ చేసినయర్జు నుఁడు భీతావహుఁడుగదా!

జయ:—వత్సా! కాలోచితముగాఁ బలికితివి.

దుర్యో:—ఏమి! నాకును పాండవులు భీతావహులా? వినుము:

సీ. కోదండశింజినీఘోరకిణాంకులు
నగణితరిపువీరహతులు తమ్ము
లాముక్తవర్ములు నన్యోన్యమిత్త్రులు
నూర్వీరు సితపద్మనులనుబోలు
నాతపత్రంబుల నరుదేరఁ బెనురజ
మ్మాదిత్యతేజమ్ము నడఁపఁజాల
విచ్చుకత్తులు పూని విచలదసిలతాప్ర
బంధురంబుగ దెసల్ పర్వ నడవ

గీ. సకలసైన్యసుయోధులు సర్వభూమి
యీనినటు లుండి మాత్సర్య మూని శత్రు
వితతిఁ జెండాడ నెత్తి జృంభింపఁగలరు
భయ మదేటికి నీకింకఁ బాండవు లన? ౨౪

భానుమతీ! పాండవప్రభావ మెఱిఁగినదాన వయ్యు నీవును భీతిలెద వేల? చూడుము:

గీ. దుస్ససేను నెడంద నెత్తురులు ద్రావ
గదను దుర్యోధనునితొడల్ ప్రిదులఁగొట్టఁ
బాండవులు చేసియున్నట్టిప్రతిన, లటులె
సైంధవునిఁ జంపుశపథము జడియ నేల? ౨౫

ఎవ రక్కడ? చైత్రరథమును రప్పింపుము. వెంటనే నేను పాండవమధ్యముని వ్యర్థప్రతిజ్ఞునిఁ గావించి యాతని కశస్త్రపూత మగుమరణము నాపాదించెదను.

కంచుకి:—(ప్రవేశించి) దేవా!

క. బంగరుచిఱుగంటలు మ్రోయఁ
గంగను బ్రాలంబవీచికాహాసము వె
ల్లంగను వల్గితహయరథ
ముం గొని వచ్చితి క్షుపితరిపుమనోరథముఁ. ౨౬

దుర్యో:—దేవీ! నీవు లోని కేఁగుము. (వెంటనే నేను...ఇత్యాదిని మరలఁ జదువుచుఁ బరిక్రమించును.)

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ద్వితీయాంకము.

ప్రవేశకము

(వికృతవేష యగురాక్షసి ప్రవేశించును)

రాక్ష:—(వికటముగా నవ్వి యానందముతో)

క. చచ్చినమనుజులమాంసము
మెచ్చగుపస నెత్రు వేయి మేల్కడవలలో
నచ్చుగ దాఁచితిఁ; ద్రావెద
నిచ్చటఁ; బో రుండుఁగాక యిల నూఱేఁడుల్. ౧

(సంతోషమున నెగిరి గంతులు వేయును) సైంధవునిఁ జంపిననాఁటి వలె నిత్యము నర్జునుఁడు యుద్ధము చేయుచున్న నాయిల్లంతయు రక్తమాంసములతోడనే నిండియుండును. (ముందుకేఁగి దెసలు చూచి) ఆహా! రుధిరప్రియుఁ డెక్కడ నున్నాఁడో? (నడచి) వానిని బిలిచెదను. రుధిరప్రియా! రుధిరప్రియా!

రుధిరప్రియుఁడు:—(ప్రవేశించి, ఆయాసపడుచు)

క. మనుజులఁ గ్రొన్నెత్తురు వె
చ్చనిమాంసము దొరకెనేని సత్వరముసఁ బో
వునుగద! నాశ్రమ మంతయు
క్షణమాత్రములోనఁ బరమసంతోషముగన్. ౨

రాక్ష:—(మరలఁ బిలుచును)

రుధి:—(విని) ఎవరి దీపిలుపు! (చూచి) ఓహో! వసాగంధ. (దగ్గఱకుఁ జేరి) వసాగంధా! నన్నేల పిలిచితివి?

రాక్ష:—ఓరుధిరప్రియా! నీకోస మిపుడే చచ్చినయొకరాజర్షి శరీరావయములనుండి దొరకి వసాస్నేహమునఁ జిక్కనైన

గోరువెచ్చని క్రొన్నెత్తురు హృదయమాంసము తెచ్చి తిని. ఇవిగో.

రుధి:—(సంతోషముతో) సెబాస్: వసాగంధా! సెబాస్. గృహిణీ! నాకు శోభనము చేసితివి. నే నీతిండి కెదురెదురు చూచుచుంటిని. నా కెంతో దాహ మగుచున్నది.

రాక్షః:—ఓరుధిరప్రియా! ఈరీతి హతనరగజతురగశోణితవసా సమ్మర్ద మైనయుద్ధరంగమున నుండియు నీవు దప్పిగొనుట నా కాశ్చర్యముగ నున్నది.

రుధి:—ఓసీ! ఘటోత్కచుఁడు చనిపోవుటవలనఁ బుత్త్రశోకమున నున్నహిడింబాదేవిని జూచిరా నేఁగితినే.

రాక్షః:—ఇంకను హిడింబాదేవి ఘటోత్కచునికొఱ కేడ్చుచునే యున్నదా?

రుధి:—ఆమె యెట్లూరకుండును? అభిమన్యునిచావున నట్టిదుఃఖములో నేయున్నసుభద్రాద్రౌపదు లామె నోదార్చుచున్నారు.

రాక్షః:—రుధిరప్రియా! పెద్దయేనఁగుపుఱ్ఱెలో నుండి తీసి దాఁచినరక్తమాంసము లివిగో. పుచ్చుకో.

రుధి:—(పుచ్చుకొని త్రాగి) వసాగంధా! నీ వేమాత్రము రక్తమాఁసముల దాఁచియుంచితివి?

రాక్షః:—వెనుక దాఁచియుంచినవి నీవే యెఱుఁగుదువు. ఇపుడు దాఁచినవి వినుము. భగదత్తునిశోణిత మొకకడవ; సైంధవునివస కుంభెఁడు. ద్రుపదమత్స్యరాజభూరిశ్రవస్సోమదత్త

బాహ్లీకప్రముఖులయు, రాజులయుఁ దక్కిన సామాన్యులయు మాంసము, వస, నెత్తురు వేలకొలఁదికడవలు.

రుధి:—(సంతోషముతోఁ గౌఁగిలించుకొని) సెబాస్. నీ వెంత మంచిభార్యవే. నీవంటి బంగరుభార్యవలన, హిడింబకృప వలన, నాదారిద్ర్యము తొలఁగినది.

రాక్ష:—హిడింబకృప యెట్టిది?

రుధి:—ఇపుడే హిడింబాదేవి నన్ను సబహుమానముగాఁ బిలిచి "రుధిరప్రియా! నీవు నేఁడుమొదలు సమరమున నార్యపుత్త్రుని వెనువెంటఁ దిరుగుచుండు" మని యాజ్ఞాపించినది. ఇఁక నా కేమికొఱఁతే? ఆఁకలిదప్పు లెఱుఁగక స్వర్గసుఖ మనుభవించెదను. నీవును రక్తమాంసములను శ్రద్ధగా వేయికడవలు దాఁచియుంచుము.

రాక్ష:—నిన్ను దేవియార్యపుత్రునితో నుండుమన్న దేల?

రుధి:—భీమసేనుఁడే దుశ్శాసనునిరక్తముఁ ద్రావఁ బ్రతినపట్టి నాఁడు. కాన, నీ వాతనిలో నుండి రక్తపానము చేయు మని నన్నంపినది.

రాక్ష:—దేవీ! మంచిది నీదయవలన నాభర్తపుణ్యము పండి నది.

(తెరలో మహాకలకలము)

ఉభ:—(విందురు)

రాక్ష:—(విని) ఏమి యీకోలాహలము?

రుధి:—ధృష్టద్యుమ్నుఁడు ద్రోణుని సిగఁ బట్టి కత్తితోఁ గుత్తుక నఱకుచున్నాఁడు.

రాక్ష:—మనముకూడ నేఁగి ద్రోణునిరక్తము త్రాగుదమా?

రుధి:—ఓసి! నీయిల్లు కాల! అది విప్రరక్తమే! అది త్రాగినఁ గంఠము మండి చచ్చిపోవుదుము.

(తెరలో మరలఁ గలకలము)

రాక్ష:—మరల నీకలకల మేమి?

రుధి:—అశ్వత్థామ కత్తి చేతఁ బట్టుకొని యిటే వచ్చుచున్నాఁడు! ధృష్టద్యుమ్నునిమీఁదికోపమున నాతఁ డేమి చేయునో? నేను బోయి హిడింబాదేవి చెప్పినట్లు చేయు

(నిష్క్రమింతురు)

ఇది ప్రవేశకము.

——

వేణీసంహారము

తృతీయాంకము

[ఒరనుండి తీసి పైకెత్తిపట్టినకత్తితో నశ్వత్థామ కలకల మాలించుచుఁ బ్రవేశించును.]

అశ్వ:— ఈరణభూమిని:

గీ. ప్రళయమారుతక్షుభితసంవర్తమేఘ
ఘోరగర్జితప్రతిరవకారి యగుచుఁ
జెవు లవియ రోదసియు నిండ మివులఁ బుట్టె
నెన్నఁ డెఱుఁగనియీధ్వని యేమి చెపుమ? ౧

(ఆలోచించి) నిజము. గాండీవి కాని సాత్యకి కాని భీమసేనుఁడు కాని యౌవనదర్పమున మర్యాద మీఱి వర్తించినఁ గోపించి తండ్రి విజృంభించి పాండవులమీఁదిశిష్యప్రేమ విడిచి నిజశక్తిఁ జూపియుండును. ఏలన:

మ. అల దుర్యోధనపక్షపాతసదృశం
బస్త్రగ్రహాత్యోచితం
బలఘుశ్రీభృగురామలబ్ధఘనశ
స్త్రాస్త్రానురూపంబు ని
శ్చలధానుష్కగురూత్తమోత్తమరుషా
సాధ్యంబు నాంతాతపా

దులకృత్యం బిది; యేఁడు పూర్వోక్తను ననిన్
ద్రోణున్ మహావీరునిన్. ౨

(వెనుకఁ జూచి) ఈరథముకొఱకు వేచియుండుట చాలును. సజలజలధరప్రభాభాసురమై స్వర్ణమయముష్టిఁ గలిగినయీ కత్తియే నాకు సమస్తము. వెంటనే రణరంగమున కేగెదను. (నడచి, ఎడమక న్నదరుటఁ గని) ఏమి! సమరమహోత్సవప్రమోదనిర్భరతాతవిక్రమదర్శనలాలసుఁడను, అశ్వత్థామ నైననాకును నీదుశ్శకునములు సమరగమనవిఘ్నము లగుచున్నవే! కానిమ్ము. (గర్వముతో నడచి ముందు చూచి) ఏమి! సర్వక్షాత్త్రధర్మములు విడిచి, సత్పురుషోచితలజ్జావగుంఠనముల వీడి, విస్మృతస్వామిభక్తిలఘుచేతస్కులై యగణితకులబలసదృశప్రతాపములనుగలిగియు నీరథద్విరదతురగపాదచారులు రణభూమికిఁ దొలఁగి పాఱిపోవుచున్నారే! (నిరూపించి) అయ్యో! కష్టము. కష్టము. కర్ణాదిమహారథులును యుద్ధపరాఙ్ముఖు లగుచున్నారే! పితాధిష్ఠిత మగు కౌరవబలమున కీయవస్థ రాఁ గారణ మేమి చెప్పుమా! ఏమైనఁ గానిమ్ము. ఓ కౌరవసేనాసముద్రవేలాపరిపాలనమహామహీధరు లగు నరపతులారా! ఈసమరపరిత్యాగసాహస మేల?

గీ. రణముఁ దొరఁగిన మృత్యువు రాకయున్నఁ
బోపవచ్చును వేఱొకభూమి కకట!
చావు తప్పదు జనులకుఁ జేవ దక్కి
దుర్యశంబును గొననేల? దుర్మతు లయి. 3

మఱియు:

చ. ప్రతిబలవార్ధిహేతియుత

బాడబుఁడుర్వ మహిం సర్వధన్విసం

తతికిని సద్గురుండు నగు

తండ్రి చమూపతి నై చెలంగ నీ

గతిని భయం బదేల? నిలు

కర్ణ! కృపా! కృతవర్మ! నిల్వుఁడీ

ధృతిమెయిఁ బాఱిపోకుఁ డిటు

దీనత నక్కట మానహీనులై. ౪

(తెరలో:-"ఇంకను నీతండ్రి యెక్కడ?")

అశ్వ:—(విని) ఏమంటిరి? "ఇంకను నీతండ్రి యెక్కడ" ననియా? ఓరీ! క్షుద్రులారా! ఇట్లు ప్రేలుచున్నమీనాలికలు వేయి చీలికలు కావేమి?

మ. భువనం బేర్పఁగ ద్వాదశార్కు లుదయం

బుం బొంద లేదింక; స

ప్తవిధం బై లయకాలవాయువులు వీ

వ లేదు; సంవర్తమే

ఘవితానం బది యాక్రమింపదు వియ

ద్గర్భంబు; నస్మత్పితన్

జవజీవంబుల శౌర్యరాశిఁ బలుకన్

భావ్యంబె పాపాత్మకుల్! ౫

(సంభ్రాంతుఁడై దెబ్బలుతిన్న సూతుఁడు ప్రవేశించును)

సూతు:—కుమారా! రక్షింపుము. రక్షింపుము. (పాదములపైఁ బడును)

అశ్వ:—(చూచి) ఏమి! తండ్రిసారథ? అశ్వసేనుఁడే! ఆర్యా! మూఁడులోకములు రక్షింపఁజాలినతండ్రిసారథివై యుండి నాశరణముఁ గోర నేల?

సూతు:—(లేచి దుఃఖముతో) ఇంకను నీతండ్రి యెక్కడ?

అశ్వ:—(ఆవేగమున) ఏమి! నాతండ్రి లేఁడా?

సూతు:—ఉన్న నిఁక నేమి?

అశ్వ:—అయ్యో! తండ్రీ! (మూర్ఛిల్లును)

సూతు:—కుమారా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

అశ్వ:—(తెలివంది) అయ్యో! తండ్రీ! సుతవత్సలా! హా! త్రిలోకైకధనుర్ధారీ! హా! పరశురామసర్వాస్త్రప్రతిగ్రహనిపుణా!

సూతు:—ఆయుష్మంతుఁడా! ఇంతదుఃఖమును దిగమ్రింగుకొనుము. నీతండ్రి వీరపురుషోచిత మగుమరణము నందినాఁడు. నీవును దాని కనురూప మగుశౌర్యమున శోకసముద్రమును దాఁటి సుఖింపుము.

అశ్వ:—ఆర్యా! చెప్పుము. చెప్పుము. అట్టిభుజవీర్యాస్త్రప్రభావసాగరు లగుపితృదేవు లెట్లు మరణించిరి?

మ. గదచేతన్ గురుదక్షిణన్ బ్రియమునన్
గైసేసెనే భీముఁడు?

సూతు:—కాదు. కాదు.

అశ్వ:—ఉ, న్మదుఁడై గాండీవి శిష్యవత్సలుని స
మ్మానించెనే యమ్ములన్?

సూతు:—అదియును గాదు.

అశ్వ:—మది గోవిందుఁడె కోరి చక్రమునఁ జం
పఁ లేదుగా సద్గురున్?

సూతు:—కాదు. కాదు.

అశ్వ:—మదిలో నాల్గవవాఁడు తోఁపఁడు పితన్
బ్రమందించుశక్తుం డికన్. ౬

సూతు:—కుమారా! నీతండ్రి:

మ. రణరంగంబునఁ గ్రోధమూర్తి యయి శ
ర్వప్రక్రియన్ జేత మా
ర్గణముల్ తాల్చిన సైఁచువారుఁ గలరే?
గాండీవి యేలెక్క? యా
తనికిన్, దారుణశోకభారమున శ
స్త్రిం బుజ్జగింపన్ దనం
తను దాఁ; గ్రూరరిపుండు చంపె సతనిన్
వత్సా! కడుం గ్రూరతన్. ౭

అశ్వ—అతనిశోకావేగమునకుఁ గాని యస్త్రత్యాగమునకుఁ
గాని కారణ మెవరు?

సూతు:—నీవే.

అశ్వ:—నే నెట్లు?

సూతు:—(కన్నీరు విడిచి) వినుము:

మ. పలికెన్ బిగ్గరగా యుధిష్ఠిరుఁడె "య
శ్వత్థామ స్వర్గస్థుఁ"డం
చల మెల్లెల్లన "నేనుఁ" గంచుఁ దనలో
నాపిమ్మటం బల్కె నా

తొలిమాటల్ విని పుత్త్రశోక హతుఁడై
ద్రోణుండు బాష్పాంబుధా
గలలో మున్గి యొనర్చె వత్స! సకలా
స్త్రత్యాగముల్ నాఁ డనిన్. ౮

అశ్వ:—అయ్యో! తండ్రీ! హా! సుతవత్సలా! వ్యర్థముగా నాకొఱకై మరణించితివా? తండ్రీ! అయ్యో! శౌర్యరాశీ! హా! శిష్యప్రియా! హా! యుధిష్ఠిరపక్షపాతీ! (దుఃఖించును)

సూతు:—కుమారా! ఇటు లింత పరితపించుట తగదు.

అశ్వ:—

చ. మృష యగునామృతిన్ వినుట
మిక్కుట మౌసుతవత్సలత్వస
ద్విషయమునన్ బితా! శరముఁ
బిమ్మటఁ బ్రాణము వీడినాఁడవే!
మృష యనరానినీమృతిని
మేదిని గాంచియుఁ జావనైతి; నా
విషయము క్రూర మిట్టియెడఁ
బ్రేమముఁ జూపితి వెట్లు నాపయిన్? ౯

(మూర్ఛిల్లును)

సూతు:—కుమారా! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

(అపు డుద్వేగముతోఁ గృపుఁడు ప్రవేశించును.)

కృపు:—అయ్యో!

చ. కురుపతి యేల? యింకతని
కూరిమితమ్ము లేల? యాయుధి

ష్ఠిరుఁడును శస్త్రధారిన్నృప
సింహులు నిందఱుఁ గాల్పనా ? కటా !
కురుసభఁ బాండుపత్ని నటు
క్రూరరణంబున ద్రోణు నిట్టులా
చ్చెరువుగఁ గేశసంగ్రహణ
శీర్ణులఁ గంటిమి సిగ్గుచేటుగన్. ౧౦

ఇటులైనపిమ్మట వత్స యగునశ్వత్థామముఖ మెట్లు చూడఁ గలను ? ఐన, నాతఁడు ధైర్య హేమాచలుఁడు, విజ్ఞాత లోకస్థితుఁడు. కాన, నంతగా దుఃఖింపఁడు. ఏమైనను, అసదృశ మగు నిట్టి పితృపరాభవమును విని యాతఁ డెంత ఘోరకృత్య మొనరింపఁ గడంగునో యెఱుఁగఁజాల కున్నాఁడను. ఇది కాక !

క. తొలిద్రౌపది కేశగ్రహ
ఫల మనుభూతం బగుచునుండె బంధురముగ నిం
కిల రెండవ కేశగ్రహ
ఫల మనుభూతంబ యగును బ్రవినాశమునన్. ౧౧

(చూచి) వత్స యిట నున్నాఁడు. సమీపింతును. (సమీపించి సంభ్రమముతో) వత్సా ! ఊఱకుండు మూఱకుండుము.

అశ్వ:—(తెలివంది దుఃఖముతో) అయ్యో ! తండ్రీ ! సకలభువనైకగురూ ! (ఆకసము చూచి) ఓ యుధిష్ఠిరా !

ఉ. పుట్టిననాఁటినుండియును
బొంకి యెఱుంగ వజాతశత్రుఁడా !
మెట్టితి కీర్తి యన్యులకు
మేలె యొనర్చియు నా యభాగ్యముం

బట్టయె మట్టిఁ బెట్టితివి
మాటనె బొంకి యనంతకీర్తి; నో
కట్టిఁడి ! నీ వెఱుంగవె ౙ
గద్గురుఁ దండ్రిని బ్రాహ్మణోత్తముల్? ౧౨

సూతు:—వత్సా ! ఇదిగో ! నీమామ శారద్వతుఁ డరుదెంచి నీ పరిక్కఁ గూర్చుండి యున్నాఁడు.

అశ్వ:—(పరిక్కను జూచి కన్నీటితో) మామా ! మామా !

మ. ఎవనిం గూడి రణాంగణంబునకు నీ
వి ట్లేఁగి యున్నాఁడవో
యెవఁ డా వీరులచేతి తీఁటకును నెం
తే నాశకుం డెప్పు; డీ
వెవనిం జేకుదు నవ్వులాటలకు నై
యింపొందఁ క్రియన్, శౌర్యవి
ప్రవరుం డాతఁడు నీమఱంది యెటు పో
వం గాంచెనో చెప్పవే ? ౧౩

కృపు:—వత్సా ! అంతయు నీకే తెలియును. మఱి యిఁక విచారింపకుము.

అశ్వ:—మామా ! నా దుఃఖమును విడిచి సుతవత్సలుఁ డైన తండ్రికడ కిదే పోవుచున్నాను.

కృపు:—వత్సా ! ఇది నీకుఁ దగినది కాదు.

సూతు:—కుమారా ! సాహసము వలదు.

అశ్వ:—ఆర్యా ! ఏమంటివి ?

గీ. మద్వియోగభయంబున మహితుఁ డైన
జనకుఁ డరిగెను బరలోకమునకుఁ గాన
నెటులు విరహంబుఁ గలిగింతు నిపు డతనికి
నతని వాత్సల్యమున కిది ప్రతిఫలంబె? ౧౮

కృపు:—వత్సా! ఈ ప్రపంచమున నున్నంతవఱకు లోక యాత్ర తప్పదు. పుత్త్రుఁడు తండ్రి నుభయలోకములందు ననుసరింపవలయును గదా!

గీ. తర్పణంబున మఱియు శ్రాద్ధంపుఁగర్మఁ
దండ్రి కుపకార మొనరింపఁ దగుదు వీవు
బ్రతికి యుండిన; నటుగాక మృతిని గన్న
దేనికిం గొఱగావుచూ దాన వత్స! ౧౯

సూతు:—ఆయుష్మంతుఁడా! శారద్వతుఁడు చెప్పినట్లు నడచు కొనుము.

అశ్వ:—ఆర్యా! నిజమే. భరింప రాని యీ పితృవిరహమున క్షణమైనను బ్రాణములు నిలుపఁజాలకుంటిని. అందుచేఁ దండ్రి పడియున్నకడకైన నేఁగి యాతనిం జూచెదను! (లేచి కత్తిఁ జూచి, ఆలోచించి) ఈశస్త్రమును గైకొనుటవలనఁ గలిగిన ప్రయోజన మిఁకఁ జాలును. ఓ పూజ్యశస్త్రమా!

చ. ఉచితము కాకపోయినను
నోటమిభీతి నెవండు నిన్నుఁ దా
లిచెనో, తలంప నెవ్వనికి
లీలఁ గ నీకెదు రెందు లేదొ యా
సుచరితుఁ డాత్మపుత్త్రఘన
శోకమునన్ నిను వీడెఁ గాన నే

నిచట నినుం ద్యజింతు నిఁక
నేఁగుము నీకు శుభంబు శస్త్రమా ! ౧౬

(విడువఁబోవును.) (తెరలో)

ఓ రాజులారా ! ఏమేమి ! గురువను నొక ఘాతుకుఁ డిట్లు పరాభవించుచుండఁగా మీ రంద ఱిటు లేల యుపేక్షించి నారు ?

అశ్వ:—(మరల శస్త్రమును గ్రహించి) ఏమి! నా తండ్రికే పరాభవమా ?

(మరలఁ దెరలో)

శా. కస్నీటం గను నార్ద్రమైనముఖరే
ఖం బొల్చి పుత్త్రవ్యథా
ఖిన్నత్వంబున నస్త్రముల్ విడిచి దుః
ఖీభూతుఁడై సద్గురుం
డున్నన్ జూచియుఁ దజ్జరాపలితకే
శోఘంబుఁ జేఁబూని సం
ఛిన్నగ్రీవు నొనర్చి యున్నఖలు ఛీ !
ఛీ ! మీరు సైరింతురే ? ౧౭

అశ్వ:—(కోపముతోడను గంపముతోడను గృపసూతులను జూచి) ఏమేమి !

మ. పరమం బైనశమంబుఁ బూని తను దాఁ
బ్రాయోపవేశంబునన్
మరణం బందఁగఁ గోరి విల్విడిచి యు
న్నం జూచి నాతండ్రి నొ

క్రూరుఁ డేతెంచి తదీయమౌళిపయి స్వ
క్కారంబునన్ జేయునై
చి రయం బొప్పఁగఁ గోసెనే గళము చీ
చీ రాజు లట్లుండఁగన్. ౧౮

కృపు:—వత్సా! జను లట్లే చెప్పుచున్నారు.

అశ్వ:—నా తండ్రితల నొక దురాత్ముఁడు తాఁకెనా?

సూతు:—(భయముతో) కుమారా! తేజోరాశి యగునట్టి మహానుభావున కిట్టి పరాభవము కలిగినదికదా!

అశ్వ:—అయ్యో! తండ్రీ! మందభాగ్యుఁడ నగునాకై యట్ల స్త్రసన్న్యాసము చేసి యిట్లొకక్షుద్రునిచేఁ బరాభవము నందితివా? కానీ!

చ. అనిమొక శోకసాగరము
నందు మునింగి త్యజించి శస్త్రముల్
జనుపితశీర్షమున్ దగులు
శ్వానము కాకము ద్రౌపదుండొ త
ఘ్నస బహుశస్త్రధారి బల
గర్వ మడంగఁ దదీయమౌళిపై
నునిచితి వామపాద మిదె
యొప్పుగఁ; గాదు కరంబు; చూడుఁడీ! ౧౯

ఓరీ! దురాత్మా! పాంచాలాపశదా!

శా. తాతన్ శస్త్రసమస్తసన్న్యసను సం
తాపస్థితున్ జేరి ని
ర్భీతిన్ దత్పరమోత్తమాంగమును బా
పీ! ముట్టఁగాఁ జాలినా

నా? తత్పావనుపుత్త్రిరత్నమును న
శ్వత్థామ నూహించితే?
ఛీ! తుచ్ఛా! యిదె నీకుచేయుదును నీ
సేనఁ నిన్ సర్వముఁ. ౨౦

ఓయీ! యుధిష్ఠిరా! అజాతశత్రూ! సత్యవాదీ! నీకును నీ తమ్ములకును నా తండ్రి యే యపకారము చేసెను? పోనీ, అపకృతిజిహ్మచేతసుఁడగు నతనితో నాకేమి గాని యో యర్జునా! సాత్యకీ! బాహుబలశాలీ! వృకోదరా! గోవిందా! సురాసురభుజగమనుజలోకైక ధనుర్ధరుఁడు, విప్రశ్రేష్ఠుఁడు, ఆచార్యవరుఁడు, విశేషించి నా తండ్రియు నైన ద్రోణుని శిర మొక్క నికృష్టుఁడు ద్రుపదకులకళంకుఁడు నగు నొకమనుష్యపశువు తాఁకుటఁ జూచి యుపేక్షించుట తగునా? కాదు. మీ రందఱును బాతకులే. మీతో నాకుఁ బనియేమి?

చ. కరముల నాయుధంబు లటు
క్రాలఁగ మీరలు సద్గురుఁ మహా
చరితుని నట్లు పాతకము
సల్పిన మూర్ఖుని సైఁచినారుగా?
నరపశువుల్ మిముఁ రిపుగ
ణంబును బార్థవృకోదరాచ్యుతాం
కురముగ రక్తమాంసములఁ
గోరికతో బలియిత్తు దిక్కులఁ. ౨౧

కృపు:—వత్సా! ద్రోణతుల్యబాహుశాలివి దివ్యాస్త్రగ్రామ కోవిదుఁడవు నగునీకు సాధ్యము కాని దేది?

అశ్వ:—ఓ పాండవసోమక మత్స్యమాగధాదిక్షత్త్రియాపశదు లారా !

చ. గురునిశిరంబు ముట్టుటనె
ఘోరమహానలసన్నిభంబు భీ
కర మగు గంద్రడగొడ్డలిని
క్షత్త్రియసంతతి నేమి చేసెనో
యెఱుఁగరె భార్గవుం? డటులె
హింస యొనర్చును ద్రోణపుత్త్రుఁ డు
ద్ధురరుష మిమ్ము నందఱను
దోఁగును దద్రుధిరాంబుధిన్ దగన్. ౨౨

సూతా ! సర్వోపకరణములతో సాంగ్రామికకృత్యమునకై మహారథావలక్షణ మను నా రథమును సర్వాయుధోపేత ముగాఁ గొనిరమ్ము.

సూతు:—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

కృపు:—వత్సా ! తప్పక ప్రతిక్రియ చేయఁదగిన యీ దారుణ పరాభవాగ్నిని నీవుగాక మే మెట్లు చల్లార్పఁగలము ?

అశ్వ:—నా యనంతర కర్తవ్య మేమి ?

కృపు:—నీవు సేనాపతిగా నభిషిక్తుఁడవై రణరంగమున కేఁగు టే నాయభిమతము.

అశ్వ:—మాతులా ! ఇది నాయధీనములోనిది కాదు. కాన, పరిగణింపఁ దగనిది.

కృపు:—వత్సా ! ఇది పరతంత్రమును గాదు. పరిగణింపఁ దగనిది కాదు. ఏలన :

క. గంగాతనయుఁడు ద్రోణుఁడు
నుం గలుగని కొఱఁత యెట్లునుం బోవదు నీ
వుం గలిగి తుల్యయోగ్యత
సంగరమునఁ గొనవయేని సైనికరక్షణ. ౨౩

నీ యసమశరవిసరమునకు ముల్లోకములు నోపవు. ఇఁక యుధిష్ఠిరబల మెంత? కురుపతికూడ నభిషేకసంభారములఁ గూర్చుకొని నీకొఱ కెదురుచూచు చనుకొందును.

అశ్వ:—మామా! నిజమే. పరిభవానల పరితప్యమాన మగు నా మనస్సు ప్రతీకార మను జలాభిషేకమును గోరుచున్నది. నే నేఁగి గురువధచే విషణ్ణమానసుఁ డగు దుర్యోధనుని జేరి సేనాధిపత్యస్వీకరణమున నతని నూఱడించెదను.

కృపు:—వత్సా! మంచిది. మన మతనికడకే యేఁగుదము.

(ఇరువురును నడతురు.)

(కర్ణదుర్యోధనులు ప్రవేశింతురు.)

దుర్యో:—

గీ. బంధుజనములు రిపులచేఁ బడ్డ దుఃఖ
పారమును శస్త్ర మనునావఁ జేరునట్టి
గురుఁడు సుతవధ వినికూడ ఘోరశస్త్ర
ములను గొన కేల విడిచె నా పోలికలనున? ౨౪

ఔను. సహజగుణము పో దని పెద్ద లనుమాట నిజము. శోకాంధబుద్ధియై క్షత్త్రియకర్కశతను విడిచి గురుఁడు బ్రాహ్మణసులభ మగు దైన్యము నందినాఁడు.

కర్ణు:—కౌరవేశ్వరా! అది కాదు.

దుర్యో:—మఱేమి?

కర్ణు:—అశ్వత్థామను భూలోకపట్టాభిషిక్తుని జేయ నాతని కోరక, అది స్వార్థ మగుటచే వృద్ధబ్రాహ్మణున కస్త్ర మేల యని పిడిచినాడు.

దుర్యో:—(తల యూచి) ఔనౌను.

కర్ణు:—కౌరవపాండవపక్షపాతమున జరిగిన యీసంగ్రామము లో రాజు లొండొరులు చావ గోరుటచేతనే యాతడు మన సేనలోని ప్రధానుల చావు చూచియు నుపేక్షించి నాడు.

దుర్యో:—ఇదియు నిజమే.

కర్ణు:—రాజా! ఆతనిగుణ మెఱిగినవాడ నగుటచేతనే బాల్య హితుడయ్యు ద్రుపదు డీతనికి దనరాజ్యమున జోటీయలేదు.

దుర్యో:—అంగరాజా! చక్కగా నూహించితివి.

కర్ణు:—ఇది నాయూహయే కాదు. ఆతని నెఱిగినవారి యందఱిదియు.

దుర్యో:—ఔనౌను. సందేహమా? అందుచేతనే

క. అతిరథుడగుతా సభయము
సతికృప సైంధవున కిచ్చి యాపైని నరుం
డతనిని జంపగ నూరక
యితడుండెను లేక వేఱ హేతువు గలదే? ౨౫

కృపు:—(చూచి) వత్సా! కర్ణునితో దుర్యోధను డామఱ్ఱినీడ గూర్చుండి యున్నాడు. సమీపింతము. (సమీపింతురు.)

ఉభ:—కౌరవరాజా! జయము. జయము.

దుర్యో:—(చూచి) ఏమి ? కృపాశ్వత్థామలా? (ఆసనము దిగి) గురూ! వందనము. (అశ్వత్థామను జూచి) ఆచార్యపుత్రా!

ఉ. నాకొఱకై గతించిన గు
 ణాప్రభుసద్గురుపుత్ర! కౌఁగిటన్
నాకొసరింపు హాయి కస
 నన్ భవదీయశరీర మిప్పునున్
దాఁకిన సద్గురూత్తముని
 దాఁకినయట్టులె యై రవంతయేన్
శోకము పోవునేమొ పరి
 శుద్ధపుస్వాంబులకల్ జనింపఁగన్. ౧౬

(కౌఁగిలించుకొని కూర్చుండఁబెట్టుకొనును)

అశ్వ:—(కన్నీరు విడుచును)

కర్ణు:—ద్రోణతనయా! ఈదుఃఖానలమున నేల పరితప్తుఁడ వగుచుంటివి?

దుర్యో:—గురుపుత్రా! ఈదుఃఖవిషయమున మన కిరువుర కభేదము. ఏలన:

ఆ. తండ్రి నీకు, నాకుఁ దండ్రిమిత్రుఁడు, విలు
 విద్య నీకుఁ బోలెఁ బ్రియగురుండు
నాకు, నతనిచావు నీకు నాకును నార్తి
 కరము, నీమెడంద మెఱుఁగు నెంతొ? ౧౭

కృపు:—వత్సా! నిజము.

కర్ణు:—అంతవిచార మెందులకు?

అశ్వ:—కురురాజా! నీవు పంచుకొనుటచేతనే నాదుఃఖభారము కొంత తగ్గినది. కాని:

ఆ. నేను బ్రతికియుండ నిర్భాగ్యుఁ డొక్కఁడు
గురునిజుట్టు పట్టుకొనియె నకట!
ధరణి నింక నెవరు తనయులకొఱకునై
గంపెఁడాస బ్రతుకఁ గలుగువారు? ౨౮

కర్ణ:—ద్రోణతనయా! నీ వేమి చేయుదువు? సర్వావమానములను బోఁగొట్టుకొన శక్తి గలిగియు నస్త్రసన్న్యాసమున నిట్టిదశ నీతండ్రి తానే తెచ్చుకొనెను.

అశ్వ:—ఏమి చేయుదు ననియా నన్నడిగితివి! నే నేమి చేయుదునో వినుము:

ఉ. పాండవసేనలోన ఘన
బాహుమదంబున నస్త్రధారు లు
ద్దండు లెవారో వారలను,
ద్రౌపదిసంతతి బిడ్డబిడ్డనున్,
మొండిగ నాఁడు సద్గురుని
మూర్ధవిఖండనఁ గన్నవారి నేఁ
జెండుదు నందఱన్ మిగుల
శీఘ్రమునన్ లయకాలరౌద్రతన్. ౨౯

మఱియు, నో భార్గవశిష్యా! కర్ణా!

మ. తొలుతన్ భార్గవరాముఁ డొక్కరుఁడె శ
త్రుశ్రేణిరక్తంబు లీ
స్థలమందే ప్రవహింపఁజేసె నదిరో
చందంబుగా మత్పితన్

దలనుఁ బట్టినక్షత్త్రియాంధముని మి
త్త్రశోణితోఁ గూల్చి త
ద్బల మారాముని భంగి ద్రౌణి యొనరిం
పన్ జూడుమీ యిప్పుడే. 30

దుర్యో:—గురుసుతా! నీ వట్టిప్రతిక్రియ చేయఁ గలయనన్యసాధారణవీరభావుఁడవు. నీ కీ డెవరు?

కృపు:—రాజా! ద్రోణపుత్త్రుఁ డీవిధముగా సమరభారమును దలదాల్చినాఁడు. ఇతఁడు విల్లమ్ములు గైకొన్న ముల్లోకములు జయింపఁగలఁడు. ఇఁకఁ, బాండవబల మెంత? కాన, నీ వీతనిని సేనాపతిగా నభిషేకింపుము.

దుర్యో:—ఔను. కాని, యిదివఱకే యీపని కర్ణునకై పోయినది.

కృపు:—రాజా! సాటి లేనిపరాభవ మనుదుఃఖసముద్రమున మునిఁగి యున్నయీతనిని గర్ణునికారణమున నుపేక్షింపఁదగదు.

దుర్యో:—అయరికులమునే కర్ణుఁడు సంహరించునుగదా! దీని కేమి?

అశ్వ:—కౌరవేశ్వరా! ఇంకను మంచిచెడ్డలవిచార మేల?

చ. సుకముగ నిద్రపోదు వికట
స్తోత్రములన్ బహువందిమాగధుల్
సుకవులు లేపుదాఁకఁ; గడు
శూరత నేను సపాండవం బసో
మకము నకృష్ణమున్ భువన
మండలిఁ జేయుదుఁ; దీర్చెదన్ ధరి

త్రికి భరము౯; రణాంత మగు
దీన కృపాటవి ఖండితంబుగా౯. ౩౧

కర్ణు:—అశ్వత్థామా! అపాండవ మసోమక మకృష్ణ మనుటే కష్టము. ఇఁకఁ జేయు టెంత కష్టము? కాని, కురుబలమున సమర్థు లున్నారులే.

అశ్వ:—అంగరాజా! నిజమే. నేను దుఃఖచిత్తమున శోకావేగముతో నంటిని గాని మనవీరుల నాక్షేపించుటకుఁ గాదు.

కర్ణు:—మూర్ఖా! ఏడుపు వచ్చిన నేడువవలయును. కోపము వచ్చిన నాయుధసాహాయ్యమున రణమున దూఁకవలయును. అంతేకాని, యీపనికిరానిమాట లెందులకు?

అశ్వ:—ఓరీ! రాధకడుపు చెఱుపఁ బుట్టినవాఁడా! చేతకాని సూతుఁడా! ఏమి ప్రేలెదు?

కర్ణు:—

గీ. సూతుఁడనె యౌదు లేకున్న సూతసుతుఁడ
నౌదు; నెవఁడనో యొకఁడను వాదులేల?
దైవవశ మగుఁ బుట్టుక; ధైర్యశౌర్య
పురుషకారంబు నావశంబుర యెఱుంగు. ౩౨

అశ్వ:—ఏమిరా! ఏమంటివి? నాదుఃఖము నేడ్చియా పోఁగొట్టుకొనుమంటివి? శస్త్రప్రతిక్రియచేఁ గాదా! ఓరీ!

మ. గురుశాపంబున నీవలె౯ శరతతుల్
కుంఠంబులా? నావి, వీ
రరణంబు౯ మును నీవలె౯ విడిచి పా
రంజొచ్చి యున్నాఁడనా?

మఱి స్తోత్రించుకులాన నీవలెను జ
న్మంబెత్తి యున్నాఁడనా?
యరి సస్రంబునఁ గాని యస్త్రమునఁ జే
యఁగ లేనురా ఖండితుఁగ? 53

కర్ణు:—(క్రోధముతో) ఓరోరి దుర్విదగ్ధా! వృథాశస్త్రగ్రహణ బ్రహ్మచారీ! చెప్పు. చెప్పు.

గీ. నేను విడిచినయాయుధనికరము లని
వీర్యయుతములు? లేక నిర్వీర్యములుర?
పాండువీరులభీతి నోప్పఁటినసీదు
బాహుశాలిమహాపితృబాణభంగి. 54

అశ్వ:—ఓరీ! నీచసూతజా! బాణము పట్ట నెఱుఁగనివాఁడా! నాపితృపాదులను గూడ నాక్షేపించుచున్నావఁటరా?

ఉ. భీరుఁడో శూరుఁడో గురుఁడు
విక్రమతఁగ జగదేకవీరుఁడో
ఘోరరణక్రియఁగ వసుధ
కుఁగ విదితంబు నిరంతరంబు; నే
కారణమో యతండు విడఁ
గార్ముక మమ్ములు సాక్షి ధర్మజుం;
డోరి! దురాత్మ! నీవచట
నుండియుఁ బాఱితివేలరా? ఖలా! 55

కర్ణు:—ఔనౌను. నేను భీరుఁడను! నీవిక్రమసారము చూడఁగా నీతండ్రివిషయములోఁ గూడ సంశయమే కలుగుచున్నది. ఓరీమూర్ఖా!

గీ. శస్త్రమును వీడినను నేమి? శస్త్రరహితు
లరి మహాయుధ మెత్తిన నడఁప లేరె?
రాజలోకంబుముందు శిరంబుఁ గోయ
నింతిగతి నీమతండ్రి సహించెఁ గాని. ౩౬

అశ్వ:—(క్రోధకంపములతో) ఓరీ! దురాత్మా! రాజవల్లభప్రగల్భా! సూతాపశదా! అసంబద్ధప్రలాపీ!

గీ. దుఃఖభరముననో, భయదుర్బలతనొ
ద్రోపదకరంబుఁ దండ్రి యదల్పకుండె;
దర్పయుత మగునీతలఁ దన్ని యెడమ
కాలు నిలుపుదు; వారింపు కలుగు దేని. ౩౭

(లేచును.)

కర్ణు:—(క్రోధముతో లేచి కత్తిదూసి)ఓరీ! దురాత్మా! బ్రాహ్మణా! ఆత్మశ్లాఘీ!

గీ. బ్రాహ్మణుండవు కావున బ్రతికిపోతి
వోరి! తుచ్ఛుఁడ! నీ వెత్తియున్న కాలు
ముక్కముక్కలు కరవాలమున నొనర్తు
ధరణిఁ బడె నని తలఁచుకొమ్మర! క్షణమున. ౩౮

అశ్వ:—ఏమిరా! జాతికారణమున బ్రతికిపోతి నంటివా! ఇదిగో. నాజాతి నిదే విడిచివేసెదను. (జందెము త్రెంచి పాఱవైచి కోపముతో) ఇఁక రమ్ము.

గీ. నిను వధింపఁగఁ బట్టునర్జునుప్రతిజ్ఞ
మిథ్య యొనరింతుఁ గాచుకొమ్మీ! దురాత్మ!

అస్త్రిమున రార! రాఁజాల వైతివేని
శరము ధర నిడి తాల్పు మంజలిని వూళి. ౭౯

(ఇరువురును గత్తులు దూసి కలియఁబడఁబోవ దుర్యోధనకృపులు వారింతురు.)

కృపు:—సఖా! గురుపుత్రా! శస్త్రమును ముట్టకుఁ.
దుర్యో:—వత్సా! సూతపుత్త్రా! శస్త్రిమును ముట్టకుఁ.
అశ్వ:—మాతులా! ఏల వారింతువు? తండ్రిని నిందించుటచే నీ సూతకులాధముఁడు నాకు ధృష్టద్యుమ్నసమానుఁడే.
కర్ణు:—రాజా! నివారింపకు.
అశ్వ:—రాజా! రానిమ్ము. రానిమ్ము. వీనిని నాసందిట నిఱికించుకొని నలిపివై చెదను. ఓయీ! కౌరవేశ్వరా! స్నేహమునవో కార్యమునవో నాతండ్రిని గాఱులు కూసిన యీ దురాత్ముని దుర్మదుని గాపాడఁ గోరుచుంటివి. నీ కోరెంకను నిరుపయోగములే. ఏలన!

గీ. సుగుణవంతుఁడ వీవు; ఈశుంత పాపి;
ఇందుకులుఁడవు నీ వౌదు; వితఁడు సూత
సంభవుఁడు; మైత్రి యెట్లు పొసంగు మీకు?
ఇల నకర్ణార్జున మొనర్తు నిపుడె నేను. ౮౦

(నఱుకఁ బోవును.)

కర్ణు:—(కత్తి దూసి) వృథాచపలబ్రాహ్మణా! ఇఁక నీ వుండవురా. రాజా! విడువుము. విడువుము. నన్నిఁక వారింపకుము. ఏలన!

గీ. ధీరసత్త్వుఁ డవజ్ఞ మందస్వభావుఁ
గోపమును బ్రింగి సైరింపఁ; గూళయగుట

మర్మదాతిశయంబునఁ దొడఁగుఁ దానె
తను మగంటిమి కీర్తించుకొనఁగ నతఁడు. ౪౧

(నఱుకఁబోవును. కృపదుర్యోధనులు వారింతురు.)

దుర్యో:—ఓయి కర్ణా! గురుతనయా! మీ యిరువుర కీపిచ్చి యేమి ?

కృపు:—వత్సా! మన మిపుడు చేయవలసిన దొకటి. పైఁబడిన దిది. ఈ సమయమున మన మహారాజున కాత్మబల వినాశనము నీ వలన నగుట మంచిది కాదు.

అశ్వ:—మామా! సూతకులకలంకుఁడగు నీ ప్రేలరిదర్ప మణఁప వలనుపడ దయ్యెనుగదా!

కృపు:—నాయనా! మన బలమునఁ గలప్రధానితో నిట్టి విరోధమున కిది యదను గాదు.

అశ్వ:—సరే కానిమ్ము!

మ. అని నెందాఁక విరోధిబాణములఁ బా
పాత్ముండు కర్ణుండు చా
వనివాఁడో తగ నంతకాలమును నే
వర్జింతు శస్త్రంబు; రా
జును గాంచుక్ ప్రియమిత్త్రిబాహుబల వి
స్ఫూర్తి ప్రభావంబు న
ర్జునభీమప్రవిభీతుఁడై పఱవ క
ర్ణుం; డంత నక్ బిల్చెడిక్. ౪౨

(కత్తి విడుచును.)

కర్ణు:—(నవ్వి) నీ వంటివాఁ డాయుధమును గైకొన్న నదియెపుడో విడిచినట్లే లెక్క. మఱియు,

చ. కరమున నేను ఖడ్గమును
గైకొనియుండఁగ నింకొకండు తాఁ
గరమున నేల ఖడ్గమును
గైకొనుటల్ ? తలపోయ; నింక నా
కరమున నున్నఖడ్గ మది
కాంచఁగఁ జాలనికార్య మున్న నే
కరమున నున్నఖడ్గమును
గాంచఁగఁజాలమి తథ్యమాఁగదా ! ౪౩

(తెరలో)

ఓరోరి దురాత్మా ! ద్రౌపదిసిగఁ బట్టి బట్ట లొలిచినపాపీ ! ధృతరాష్ట్రపుత్త్రాధమా ! ఇంతకాలమునకు నాయెదుటఁ బడితివిరా ! నీచపశువా ! ఇపు డెక్క నెట కేఁగఁగలవు ? ఓరోరి కర్ణసౌబలదుర్యోధన ప్రభృతులారా ! మానధను లగు మీరంద ఱిటు వినుఁడు.

చ. కురుసభలోన నే పశువు
కోమలిద్రౌపది జుట్టు పట్టి యె
ల్లరుఁ గనఁ గట్టుఁబుట్టములు
లాగఁగ నెంతయు సాహసించె; నే
నరుని యురంబు నెత్తు కద
నంబునఁ ద్రావుదు నంటి; వాఁడు నా
యురుభుజపంజరంబునను
నుక్కఱెఁ బ్రోవుఁడు శక్తి గల్గినన్. ౪౪

(అందఱును విందురు.)

అశ్వ:—అంగరాజా ! సేనాపతీ ! పరశురామశిష్యా ! ద్రోణాపహాసీ ! భుజబలపరిరక్షితసకలలోకా ! ("కరమున నేను...")

అను పద్యము మరలఁ జదివి) ఇప్పుడే కదా యంటివి. దాని కిదే యదను వచ్చినది. ఇదిగో భీముని భుజపంజరమునఁ బడ్డ దుశ్శాసనుని రక్షింపుము.

కర్ణు:—ఏమి? నేను బ్రతికియుండఁగా యువరాజు నీడన్నైనను భీముఁ డంట శక్తుఁడా? యువరాజా! భయపడకు. భయపడకు. ఇదే వచ్చుచున్నాను. (నిష్క్రమించును.)

అశ్వ:—రాజా! దుర్యోధనా! భీష్మద్రోణులు గతించిన కారణమున భీమార్జునులు కౌరవబలముల నఱుమాడు చున్నారు. వారిని గర్ణాదు లెవ్వరు నాఁపఁజాలరు. కావున నీవే స్వయముగ నేఁగి తమ్ముని రక్షించుకొనుము.

దుర్యో:—ఆఁ. ఎవఁడు శక్తుఁడు? నే నాయుధహస్తుఁడ నై యుండఁగా దురాత్ముఁ డగుభీముఁడు కాని మఱెవఁడు కాని నా తమ్ముని నీడన్నైనను ద్రొక్కఁగలఁడా? వత్సా! దుశ్శాసనా! భయపడకు. భయపడకు. ఎవఁడురా యక్కడ? రథము. రథము. (నిష్క్రమించును.)

(తెరలోఁ గలకలము)

అశ్వ:—(ముందు చూచి) మాతులా! ఎంత కష్టమోయి! భ్రాతృప్రతిజ్ఞాభంగభీరుఁ డగునర్జునుఁడు కర్ణదుర్యోధనులను శరవర్షములచే ముంచివైచి పైఁబడుచున్నాఁడు. అయ్యో! కష్టము. కష్టము. భీముఁడు దుశ్శాసనునురము వ్రచ్చి రక్తముఁ గ్రోలుచున్నాఁడు. దుర్యోధనమహారాజుతమ్ముని యీదుస్థితి నేను గనఁజాలకున్నాను. ప్రతిజ్ఞకు భంగమైన నగుఁగాక! మామా! కత్తి. కత్తి.

గీ. సత్యమునకన్న నన్నృతంబె చాలమంచి ;
దరయ స్వర్గము నాకేల నరక ముండ ?
దుస్ససేనునిఁ గాపాడుదు; నిఁక, నన్ను
విడిచియున్నశస్త్రంబు నే విడువఁజాల. ౭౭

(కత్తిఁ బట్టఁ బోవును.)

(తెరలో)

ఓయీ! మహాభాగా! శారద్వతీపుత్త్రా! అసత్య మెన్నఁ డెఱుఁగనినీ వీవిషయమున సత్యవ్రతభంగ మొనరించు కొనకుము.

కృపు:—వత్సా! అశరీరవాణి నిన్నసత్యదోషమునుండి కాపాడు చున్నది.

అశ్వ:—ఆహా ! అమానుషవాక్కుకూడ నారణసంరంభమును వారించుచున్నది. కష్టము! కష్టము!! దేవతలుసైతము పాండవపక్షపాతమున నున్నారు. భీమసేనుఁడు దుశ్శాసనుని రక్తము తెగఁద్రాగుచున్నాఁడు. అయ్యో! కష్టము కష్టము.

గీ. దుస్ససేనునురంబు నెత్తురులు భీముఁ
డిటులు విచ్చలవిడిఁ గ్రోల నేమిసేయఁ
జాలకుంటిని; నే నింక సమరమందు
నేమి దుర్యోధనునకుఁ బెంపీయఁగలను ? ౭౮

మాతులా ! కర్ణునిమీఁదికోపమున నేను జేయరానిపనియే చేసితిని. నీ వైనను రాజునకుఁ గుడిభుజమవై యుండుము.

కృపు:—సరే. నే నేఁగి దీనికిఁ బ్రతిక్రియ చేయుదును. నీవు శిబిరమున కేఁగుము.

(నిష్క్రమింతురు)

ఇది తృతీయాంకము

వేణీసంహారము

చతుర్థాంకము

(దెబ్బ తిని మూర్ఛ నంది రథమున నున్నదుర్యోధనునితో
సూతుఁడు ప్రవేశించును)

సూతు:—(సంభ్రమముతో నడచును)

(తెరలో)

ఓ కౌరవపక్షపాతు లగురాజన్యులారా! ప్రాణధనముల నఱచేతఁ బట్టుకొని బాహుబలగర్వమున సమరసన్నద్ధులైన మీరు పాఱిపోక నిలువుఁడు. భీముఁడు దుశ్శాసనుని వక్షస్స్థలము వ్రచ్చి రక్తము త్రాగి మిగిలినరక్తము నొంటికిఁ బూసికొని మహాభయంకరవేషమున నుండుటఁ గని మనసైనికు లాయుధములు విడిచి వెనుదిరుగక పరువిడుచున్నారు.

సూతు:—(చూచి) ఓహో! ధవళకపిల చామరచుంబితకనక దండమున శిఖరావబద్ధ మగువైజయంతి సూచితముకాఁగా, చచ్చి పడియున్న మనుష్యహయగజకళేబరసహస్రములచే నెత్తుపల్లములుగా నున్నరణభూమిని నడపుచుండుటచేఁ జిఱుగంటలు మ్రోయురథ మెక్కి నిజబలపరాక్రమమున శత్రుశరవర్షము నడఁగించుచుఁ దనబలముల నూఱడించుచుఁ గృపాచార్యుఁడు త్వరితగతి నేఁగి కిరీటితోఁ బోరు

చున్నకర్ణునకుఁ జేదోడయ్యెను. ఇప్పటికైనను గురుబల
ముల కవలంబనము దొరకినది.

(తెరలోఁ గలకలానంతరము)

భీమ:—నన్నుఁ గన్నభయమున విల్లమ్ములను గత్తికటారులను
జాఱవిడుచు కౌరవచమూభటులారా! పాండవపక్షయోధు
లారా! భయపడకుఁడు. భయపడకుఁడు. నేను దుశ్శాస
నునిఁ జంపి యాతనియెడంద నెత్తురులు తనివితీఱఁ ద్రోలిన
గర్వమున నింకఁ గొంచెము మిగిలియున్న ప్రతిజ్ఞానిర్వాహ
ణమునకుఁ దొందరపడుచున్న పార్థమధ్యముఁడను. జూద
మున నోడిపోయినదాసుఁడను. భీమసేనుఁడను. మీరం
దఱు సాక్షులై వినుఁడు.

మ. విలు చేతం గొని మానవంతుఁడయి సం
వీక్షింప దుర్యోధనుం;
డల కర్ణుండును శల్యుఁడుం గృపుఁడు యో
ధాగ్రేసరుల్ చూడ, మి
త్రులు కాంచంగను, ద్రౌపదీవసనక
ర్షుం గోపులం జీల్చి యిం
పులు గుల్కంగఁ గవోష్ణరక్తమును స
మ్మోదంబుతోఁ గ్రోలితిన్. ౧

సూతు:—(విని భీతితో) అయ్యో! కౌరవపుత్త్రాటవిఁ గూలఁ
గొట్టువాయుదేవుఁడగుభీమసేనదురాత్ముఁ డిటే వచ్చుచు
న్నాఁడు. మహారాజింకను మూర్ఛదేఱలేదు. రథమును
దూరముగాఁ బోనిత్తును. లేనిచో నీతనినిగూడ దుశ్శాసను
నివలెనే యేదే యనార్యకార్యము చేయవచ్చును. (త్వరగాఁ

దోలి చూచి) ఇదిగో! ఇట నొక పెద్దమఱ్ఱిచెట్టున్నది. ఈ సన్నిధిని గలచెఱువులోనిపద్మముల సువాసన గలగాలిచే దీనియాకులు గదలుచున్నవి. సమరపరిశ్రమముచే సలసిన వీరుల కిది యుచితవిశ్రాంతిస్థలము. ఇట నయాచితముగా మంచిగంధపుఁజలువయుఁ జక్కని సువాసనయుఁ గలిగి చచ్చినవానికిఁ గూడఁ బ్రాణము లేచివచ్చునట్లు చక్కఁగా వీచుచున్న యీసరోవరవాయువుల సోఁకుడుచే మహారాజు తేఱుకొనును. ఈరథమునకుఁ గలకేతు విదివఱకే శత్రువులచే భగ్నమయి యుండుటచే నేయస్తును లేకుండ దీని నీ చెట్టుక్రిందకుఁ బోనిచ్చెదను. (అట్లు చేసి) ఎవ రిక్కడ? (కలయఁ జూచి) పరిజనుఁ డెవ్వఁడును గానరాఁడాయె! ఆవిధమున నున్న భీమసేనుని, ఈవిధమున నున్న మహారాజును, జూచి భయపడి యెల్లరు శిబిరమునే చేరియుందురు. అయ్యో! కష్టముగదా!

చ. గురుఁ డురురక్ష యిచ్చినను

గూల్చెఁ గిరీటి జయద్రథుౝ, భయం

కరముగ భీముఁ డిట్టులు మృ

గంబును జీల్చినయట్లు చీల్చె నీ

కురుపతితమ్ములౝ; రిపుల

ఘోరము లైన ప్రతిజ్ఞ లెల్లఁ జె

చ్చెర సులభంబు లయ్యె; మన

సేనకు దైవమె శత్రువయ్యెఁగా! ౨

(రాజును జూచి) ఇప్పటికిని మహారాజు తేఱుకొననే లేదు. అయ్యో! కష్టము. కష్టము. (నిట్టూర్చి) ఓమహారాజా!

గీ. మదగజము నాశనము చేసి మగుడ, వనిని
మిగులు నేకైకవృక్షంబుపగిది నకట !
కురుకుమారకు లందఱు మరణమంద
నీ వొకండవె మిగులుట దైవదయను. 3

ఓయీ ! హతవిధీ ! భరతకులవిముఖా ! నీదయచే

గీ. అక్షత శరీరుఁడై గద హస్తమందుఁ
దనర, సంశయ మొకయింత తగులకుండ
భీమసేనుఁడు కోఱవడ్డ యీమహా ప్ర
తిజ్ఞ కూడను నెఱవేర్పఁ దెగువ మీఱ. ४

దుర్యో:—(మూర్ఛదేఱి ధైర్యముతో) ఏమి ! దుర్యోధనుఁడ నగు నేను బ్రతికియుండఁగా దురాత్ముఁ డగువృకోదరహతకుని ప్రతిజ్ఞ యెట్లు నెఱవేఱును ? వత్సా ! దుశ్శాసనా! భయపడకు. భయపడకు. నే నిదే వచ్చుచున్నాను. సూతుఁడా! సోదరునికడకు రథమును బోనిమ్ము.

సూతు:—ఆయుష్మంతుఁడా ! గుఱ్ఱములు రథమును మోయఁ జాలవు. (అపవారించి) మేమును నీమనోరథమును...

దుర్యో:—(రథము దిగి సగర్వముగను సాకూతముగను) ఈరథగమన విలంబనము నాకేల ?

సూతు:—(వైలక్ష్యముతోడను జాలితోడను) ఆయుష్మంతుఁడా ! శాంతింపుము. శాంతింపుము.

దుర్యో:—చీ ! నాకు రథ మేల? నే నొంటరిగనే శత్రుమర్దన సంఘట్టసంచారి నగు దుర్యోధనుఁడనుగదా ! గదామాత్ర సహాయుఁడనై సమరాంగణముఁ జొత్తును.

సూతు:—ఆయుష్మంతుఁడా! నీ వంత వాఁడవే. సంశయ మేమి?

దుర్యో:—ఐన, నీ విట్లు పలుకుదు వేల ? చూడుము.

ఉ. పాపపుభీమసేనుఁ డిటు
బాలుని దుర్లలితుం సమక్షమం
దే పగ దీర్పఁ బూని యిటు
లెత్తెఁగదా ! గద దానిఁ గాంచి నే
నాఁపఁగఁ బోవుచుండ నిటు
లాఁపెద వేల నన్నుఁ; దలంపఁగాఁ
గోపము లేదొ? లేదొ దయ ?
కూఁకున నీ కిటు ? సిగ్గు లేదొకో ? 92

సూతు:—(సకరుణముగాఁ గాళ్లపైఁ బడి) ఆయుష్మంతుఁడా ! ఆ దురాత్ముఁ డగువృకోదరహతకుఁ డీపాటికి తనప్రతిజ్ఞ పూర్తిగా నెగ్గించుకొనియుండు ననియే నే నట్లంటిని.

దుర్యో:—(వెంటనే భూమిపైఁబడి) అయ్యో ! వత్సా ! దుశ్శాసనా ! నాయాజ్ఞమూలమునఁ బాండవులకు విరోధివైతివి గదా ! విక్రమమే రసముగాఁ గలనీవు నాయంకమున లాలింపఁ బడుచుండెడివాఁడవు. నీవు శత్రుకులగజసంతతికి సింహసన్నిభుఁడవు. కౌరవసరోవరమున నీవు కలహంసమవు. అయ్యో ! యువరాజా ! పలుక వేమి ? ప్రతివచన మిమ్ము. (నిశ్వసించి మూర్ఛిల్లును)

సూతు:—రాజా ! శాంతింపుము. శాంతింపుము.

దుర్యో:—(తేఱుకొని నిట్టూర్చి)

చ. సకలమహోపభోగసుఖ
సంతతి కర్హుఁడ వైన నీకు నే

సకటు ! ఘటింపనైతి నది

యగ్రజజన్మము నాది వ్యర్థమా;

సకుటిలు నిన్ను ద్రావదిని

సట్టులు నాఁ డొనరింపఁ బంపి, నీ

నికటమునందు నుండియును

నేఁ డొటు గావఁగఁ జాలనైతి నిక ! (మూర్ఛిల్లును)

సూతు:—ఆయుష్మంతుఁడా ! ఊఁటడిల్లు మూఁటడిల్లుము.

దుర్యో:—(లేచి) అయ్యో ! సూతుఁడా! నీ వెట్టిపని చేసితివి ?

గీ. బాలు, నాజ్ఞానువర్తిఁ, గాపాడఁదగిన

యనుఁగుఁదమ్ముని, దుశ్శాసనుని విరోధి

కకట ! బలియిచ్చి చేసేఁత నస్మదీయ

ప్రాణములఁ గాచుకొంటి ని బాపి నగుచు. ౭

సూతు:—ఆయుష్మంతుఁడా ! మర్మభేదకము లగు బాణములచే తను శక్తితోమరప్రాసవర్షములచేతను మహారథు లచేతనులై పడిపోఁగా నీవును మూర్ఛిల్ల రథము నిటు మరలించి తోలుకొని వచ్చితిని.

దుర్యో:—సూతుఁడా ! నీవు విరుద్ధమే యొనరించితివి. ఏలన:

చ. అనుజవిరోధి యైనపవ

నాత్మజుఁ డక్షపశుతుల్యు హాస్తమం

దునఁ గలవజ్రతుల్యగద

దుర్భరహింసయె నాకుఁ గల్గ ద

య్యొనుగద ! కల్గియున్నెడల

నేనో యతండో యనుంగుదున్నసే

నుసిరుధిరార్ద్రశయ్యకడ
నొచ్చియె యుండుముకాదె ! సూతుఁడా ! ౭

(నిట్టూర్చి, ఆకసముఁ దిలకించి) అయ్యో ! హతవిధీ ! కృపారహితా ! భరతకులవిముఖా !

గీ. ఇపుడె మృత్యువు నన్ గ్రహియించుఁగాక !
భ్రాతృహంత భీమునిగదఁ బడఁగఁ జాల.

సూతు:—పాపము శాంతించుఁగాక! పాపము శాంతించుఁగాఁక! ఏమిది మహారాజా !

దుర్యో:—సకల బంధుజనంబులఁ జంపుకొన్న
హతకుఁడను నాకు జయము రాజ్యంబు నేల ? ౯

(అంత దెబ్బలుతిన్న సుందరకుఁడు ప్రవేశించును)

సుంద:—ఆర్యా ! సారథి తప్ప నన్యులు లేని దుర్యోధనమహారాజు నీ పరిసరములు నెవరైనఁ జూచియున్నారా ? ఎవరును బదులుపలుకరే ! కానిమ్ము. అక్కడ నెవరో బద్ధపరికరు లగునుద్ధతశరీరులు కనఁబడుచున్నారు. అట కేఁగి వారి నడుగుదును. (చూచి) ఏమి ! వీరు గట్టిగా దెబ్బతిన్న తమరాజు హృదయమున గ్రుచ్చుకొన్న బాణముఖములను నెమ్మదిగాఁ దీయుచున్నారు. వీరికాగోడవ తెలిసియుండదు. కానీ,ఇంకొకచోటికేఁగి యడుగుదును. ఇట నెవరో వీరపురుషులున్నారు. వీరి నడుగుదును. (చేరి) ఏమండీ ! కురురాజెట నున్నాఁడో యెఱుఁగుదురా? ఏమి! వీరు గోలుగోలున నేడ్చుచున్నారు!(చూచి)అయ్యో!ఇట నెంత ఘోరముజరుగుచున్నది! సమరమునఁ జచ్చినకొడుకుసంగతి విని యీవీరమాత సమగ్రభూషణ యగుకోడలితోఁ గూడి యగ్నిప్రవేశము చేయు

చున్నది. (మెచ్చుకొని) జయము. వీరమాతా! జయము. నీకు మఱుజన్మమునఁ బుత్త్రశోకము లేకుండుఁగాక! మఱి యొకచోఁ జూచెదను. (చూచి) ఆహా! దేహమునిండ దెబ్బలవలన గాయములు పడినను వానికి మందుమాకులు రాసికొనక యీవీరులు శూన్యాసనముతో నున్నయీ గుఱ్ఱమును జూచి విచారించుచున్నారు. వీరినాయకుఁడు రణమునఁ జచ్చియుండనోపు. వీరికిది దెలియుదు. కానీ. ముందు కేఁగుదును. (ఏఁగి) ఏమిది! జనులందఱును దమతమ యవస్థానురూప మగుదుఃఖమున మునిఁగియున్నారు. వీరి నెవరి నడుగుదును? ఎవరిని నిందింతును! కాని. నేనే నిందిం కొందును. (నడచి) కాదు. దైవమును నిందింతును. ఓ దైవ మా! ఏకాదశాక్షౌహిణులకు నాయకుఁడు, భ్రాతృశతమున నగ్రజుఁడు, గాంగేయ జయద్రథ ద్రోణాంగరాజ కృప కృత వర్మాశ్వత్థామప్రముఖులకు బహురాజలోకమునకుఁ బ్రభు వును, సకలపృథివీమండలైకనాథుఁడు నగుదుర్యోధనమహా రాజును నాచే వెదకించుచున్నావు! ఆతఁ డెట నున్నాఁడో తెలియరాదాయె! (ఆలోచించి నిట్టూర్చి) దైవనింద యేల? ఇది యంతయు నిరాకృతవిదురవచనబీజమును, బరిహృత పితృపితామహోపదేశాంకురమును, శకునిహితకప్రోత్సాహ విరూఢమూలమును, లాక్షాగృహద్యూతవిషవృక్షము చిర కాలమునుండి పెచ్చుపెరిఁగివచ్చుచున్న వైరమున కాల నాలమై పాంచాలీకేశగ్రహణసుమములఁ బూచి నేఁటి కీఫ లము నిచ్చినది. (మఱొకవంకఁ జూచి) పెక్కుమణులకాంతి గలిగి సూర్యకాంతివలె దిగంతముల నింద్రధనుస్సులఁ

బుట్టించుచు జెండాయు నొగలును ఖండితములుగాఁ గానఁ బడుచున్న దారథము. అవశ్య మటనే మహారాజు విశ్రమించి యుండవలయును. (పోయి చూచి నిశ్చయించి) జయము. జయము. మహారాజా!

సూతు:—ఆయుష్మంతుఁడా! రణరంగమునుండి సుందరకుఁడే తెంచినాఁడు.

దుర్యో:—ఓయీ! సుందరకా! అంగరాజు కుశలమా ?

సుంద:—శరీరమాత్రమున.

దుర్యో:—(తొందరపాటుతో) సుందరకా ! కిరీటి యాతనిగుఱ్ఱములు సారథసహిత మగురథమును నాశనము చేసెనా?

సుంద:—దేవా! రథమే కాదు. మనోరథమును గూడ.

దుర్యో:—ఏమిరా! అసలే విచారపడుచున్నమనమును సందిగ్ధవచనములచే మఱింత బాధపెట్టెదవేల? స్పష్టముగాఁ జెప్పు.

సుంద:—దేవా! దేవరకిరీటమణికాంతివలన నాబాధ కొంత యుపశమిల్లినది. (సాటోపముగా) దేవా! వినుము. దుశ్శాసనకుమారునిచావు...(నోరు మూసికొనును)

సూతు:—సుందరకా! అది యిదివఱకే తెలిసినది. తరువాత ?

దుర్యో:—తరువాత నేమైనది?

సుంద:—దేవా! వినుము. దుశ్శాసనకుమారునిచావుచేఁ

గోపితుఁడై యంగరాజు దురాచారుఁడు పాండవమధ్యముఁడు నగుభీమసేనహంతకుని పైఁ గుటిలభ్రుకుటీభంగభీషణలలాటపట్టుఁడై బాణము తొడుగుట విడుచుట యనునవి తెలియని మహావేగమున శరపరంపరఁ గురియించెను.

దుర్యో:—పిమ్మట?

సుంద:—పిమ్మట దేవా! రెండుసేనలయందు నున్నకరితురగాదిపరస్పరఘర్షణమునఁ బయలువెడలినధూళివలనను, పెద్దయేనుఁగులగుంపులవలనను గలిగినయంధకారము క్రమముగా నిరువాగులను బంధీభూతము చేసివైచినది. భూభాగమే కానరాదాయెను.

దుర్యో:—తరువాత ?

సుంద:—తరువాత దేవా! కర్ణభీము లిరువురు చేయు నొండొరులసింహనాదము లను నుఱుములచేతను, ఒకరిపై నొకరు వేసికొన్న బాణపరంపరలకు రాలుకవచఖండము లను మెఱుపులచేతను, వారియొడళ్ళఁ గాఱు రక్తబిందువు లను మెఱుఁగుఁబుర్వ్వలచేతను నిరంతరము న్రోయుధనువు లను మేఘములు ధారాపాతముగా వర్షించినసమరదుర్దినము సంభవించెను.

దుర్యో:—ఆపై?

సుంద:—ఆపై దేవా! ధనంజయుఁ డగ్రజునకుఁ బరాభవము కలుగు నను భయమునఁ వజ్రపాతదారుణ మగురథధ్వనితోడను, గుఱ్ఱములసకిలింపులతోడను, రథశిఖరమునఁ గల కపిధ్వజముకాంతికిఁ గన్నులు మిఱుమిట్లు గొలుప శంఖచక్రగదాఖడ్గములు నలుకరముల నలరుచుండుకృష్ణుఁడు నొగలపైఁ గూర్చుండి గుఱ్ఱములపగ్గములు పట్టుకొనఁ బాంచజన్యదేవదత్తములఁ బూరింప బయలువెడలినమహాధ్వని దశదిశలను బెదురుపఱుప శరవేగమున నటకు వచ్చి పడెను.

దుర్యో:—ఆతరువాత ?

సుంద:—ఆతరువాత భీమార్జునపరివృతుఁ డగుతండ్రిని జూచి సంభ్రమమునఁ దలనుండి జాఱిపడిపోయినరత్నశీర్షమ్మునైన నెఱుంగక, ఆకర్ణాంతము లాగినవింటినారితో దక్షిణహ స్తమున నుంచినశరపుంఖబంధనమున, సారథిని ద్వరగాఁ బో నిమ్మని హుంకరించుచు వృషసేనకుమారుఁ డొక్కక్షణములో సట కరుదెంచెను.

దుర్యో:—(గర్వముతో) తరువాతఁ దరువాత?

సుంద:—వచ్చియు రాకమునుపే వృషసేనుఁడు విదలితాసిలతా శ్యామలస్నిగ్ధపుంఖములు, కఠినకంకపత్త్రిములు, కృష్ణ వర్ణములు నగుశిలానిశితశ్యామలశల్యాబంధములను బహు ముఖములఁ బఱపి క్షణములోఁ బూచినమోదుగువలె నర్జునునిరథమును బాణములతోఁ గప్పివైచెను.

దుర్యో:—(సంతోషముతో) అపుడు?

సుంద:—అపుడు దేవా! అర్జునుఁడు నిశితబాణముల నెన్నిటినో యాతనిపైఁ బఱపి చిఱునవ్వుతో "నోరోరివృషసేనా! నీతండ్రియే నాయెదుట నిలువఁజాలఁడయ్యె. బాలుఁడ వగు నీవా నన్నెదిరింపఁ గలుగుట! పొమ్ము. బాలుఁడా! నీవంటి బాలురతోఁ బోరొనరింపు" మని పలికెను. ఈమాటలు విని వృషసేనుఁడు తండ్రి నాక్షేపించినాఁ డన్నకోపముచే మొగ మెఱ్ఱవడ భ్రుకుటీభంగభీషణ మగువిజృంభణమున మర్మభేదకము లగుపరుషబాణములు చెవులు సోఁకఁ బఱపెఁ గాని పరుషవచన మొక్కటియుఁ బలుకఁడయ్యెను.

దుర్యో:—సెబాస్. వృషసేనా! సెబాస్.

సుంద:—వృషసేనునినిశితబాణములు సోఁకుటచే నధిక మగు కోపమును గన్న యర్జునుఁడు చండగాండీవజీవాశబ్దనిర్ఘోషవజ్రనిర్ఘాతఘోషమున బాణనిపతనప్రతిషిద్ధదర్శనప్రసరణమున నిజశిక్షాబలానురూప మగురణకృత్యమును నిర్వహించెను.

దుర్యో:—(సాకూతముగా) తదనంతరము?

సుంద:—తదనంతరము దేవా! అర్జునునిసమరచతురతఁ గన్న వృషసేనుఁడును నమ్ములపొదిఁ జేయి యుంచుటయు, నాకర్ణాంతము నారి లాగుటయు, నమ్ము దొడుగుటయు, నుద్ధురముగ విడుచుటయు నెవరికిని దెలియరాకుండఁ దనయుద్ధనైపుణ్యముఁ జూపఁదొడంగెను.

దుర్యో:—అంత?

సుంద:—అంత దేవా! యిరువాగులవారును సమరము నిలిపి క్రోధము మఱచి యీవీరు లిరువురు చేయుచిత్రయుద్ధమును బరికించి "వృషసేనా! సెబాస్. సెబా" సని వీరలోకమంతయు నొక్కుమ్మడిఁ బ్రశంసించెను.

దుర్యో:—(ఆశ్చర్యముతో) అపుడు?

సుంద:—అపు డవధీరితసకలధానుష్కచక్రపరాక్రమశాలియగు కుమారునిరణకౌశలమును గని హర్షరోషకరుణాసీత్కారసంకటములతో నంగరాజు భీమసేనునిపై బాణపరంపరఁ బరగించి వృషసేనకుమారునిపై బాష్పపర్యాకులదృష్టిని నిగుడించెను.

దుర్యో:—(భయముతో) అపు డేమి జరిగినది?

సుంద:—ఉభయబలములు వృషసేను నట్లు ప్రశంసించుటఁ గని యర్జునుఁడు మండిపడి శరవర్షమును వృషసేనుని గుఱ్ఱ

ముల పై, సారథిపై, రథముపై, ధనుస్సుపై, నారిపై, నరేంద్రలాంఛన మకుటితాతపత్రముల పైఁ గురియించెను.

దుర్యో:—(భయముతో) అనంతరము?

సుంద:—అనంతరము విరథుఁడు లూనగుణకోదండుఁడు నగు వృషసేనుఁడు శత్రుబాణపరంపరలను మండలగతిని బరిభ్రమించుచుఁ దప్పించుకొనుచుండెను.

దుర్యో:—(ఆశంకతో) ఆపై?

సుంద:—తనకుమారునిరథము భగ్నమొనర్చె నని కోపించి యంగరాజు భీమసేనునిపై లక్ష్యము తొలఁగించి యర్జునునిపై వాఁడితూఁపులఁ బ్రయోగింపఁదొడఁగెను. ఇంతలోఁ బరిజనుఁడు కొనివచ్చినమఱియొకరథ మెక్కి వృషసేనుఁడు మరల ధనంజయాభిముఖుఁడై "ఓరిమధ్యమపాండవా! నాతండ్రి నాక్షేపింతువఁట రా! నాబాణములు నీశరీరముపైఁ దప్ప నితరములకుఁ బోనొల్లకున్నవి. కాచుకో" యని శరసహస్రములను గురియించి పేరెలుఁగునఁ బెద్దసింహనాదము నొనర్చెను.

దుర్యో:—(ఆశ్చర్యముతో) ఆహా! ముగ్ధస్వభావుఁ డయ్యు నీబాలునివిక్రమ మెంతటిది! తరువాత?

సుంద:—అపుడు ధనంజయుఁడు వాని నెల్ల ఖండించి తనరథంబునఁ గలకనకకింకిణీజాలఝుంకారవిరావిణి, మోఘోపరోధవిముక్తనభస్థ్సల, నిర్మలానిశితశ్యామలస్నిగ్ధముఖి, వివిధరత్నప్రభాభాసుర, భీషణరమణీయదర్శన యగుశక్తిని గైకొని నవ్వుచు వృషసేనునెదుట విడిచెను.

దుర్యో:—(విచారముతో) అంత?

సుంద:—అగ్నికణము లొలికెడి శక్తి ప్రజ్వలించుచు వృషసేనుని దెసకు వచ్చుచుండుటం గాంచి యర్జునకుఁ జేతినుండి బాణముజారి క్రిందఁ బడఁబోవునను, హృదయమునుండి వీరోచిత మగునుత్సాహము, కన్నులనుండి నిప్పులుగుఱియుచుండఁగ, ముఖమునుండి వికాసము నొక్కుమ్మడి జాఱిపోయెను. అర్జునుఁడు చిఱునవ్వు, వృకోదరుఁడు సింహనాదము, పరగించిరి. కురుబలము లతిదారుణ మతిదుష్కర మని యాక్రందించె.

దుర్యో:—(విచారముతో) తరువాత?

సుంద:—అంత వృషసేనుఁ డొక యర్ధచంద్రబాణము వింట సంధించి యాకర్ణాంతము నారి లాగి యాశక్తిపై విడువఁగా నీశ్వరునిచేఁ ద్రిధాకృతమొనర్పఁబడిన గంగానదివలె నగ్నిశక్తి త్రిఖండితమయ్యెను.

దుర్యో:—సెబాస్. వృషసేనకుమారా! సబాస్.

సుంద:—పిమ్మట సమరాంగణము మహాకోలాహలముతోడను వీరలోకసాధువాదములతోడను సమరతూర్యనాదములు విన రావాయెను. సిద్ధచారణగణము లాకసమునుండి వర్షించిన పుష్పవర్షముతో రణతలము నిండిపోయెను.

దుర్యో:—తదనంతరము? ఏమి యీబాలవీరుని పరాక్రమము!

సుంద:—అంత నంగరాజు భీమునితో "నోయీ! మనయుద్ధ మింకను ముగియలేదు. ఒకక్షణ ముపేక్షింపుము. నాపుత్త్రునియు వీరాత్మునియు ధనుర్వేదశిక్షానైపుణ్యము క్షణమాత్రము చూతముగాక!" యన భీముఁ డందులకు సమ్మతించెను. ఇరువురు నట్లు ముహూర్తమాత్రము వైరమును మఱచి వృషసేనార్జునులఁ జూచుచుండిరి.

దుర్యో:—(సాభిప్రాయముగా) తరువాత ?

సుంద:—అపు డర్జునుఁడు తనశక్తి ఖండితమైనదను రోషమున "నారేరే దుర్యోధన"... (అని వెనుదీయును)

దుర్యో:—సుందరకా! చెప్పు. చెప్పు. అది పరవచనముకదా!

సుంద:—దేవా! వినుము. ఓరోరి దుర్యోధన ప్రభృతి కౌరవ వీరులారా! అవినయ నదీకర్ణ ధారీ! కర్ణుఁడా! మీ రెల్లరు నా పరోక్షమున నేకాకి యగు నా పుత్త్రు నభిమన్యుఁ జంపిరి. నేను మీ రెల్ల రిటు చూచు చుండఁగా వృషసేనుని రూపుమాపెద" నని సగర్వముగా నిర్ఘాంత ఘోషభీషణమగు గాండీవంబును సారించినఁ గర్ణుఁడును విల్లెక్కిడియెను.

దుర్యో:—(భీతితో) తరువాతఁ దరువాత?

సుంద:—ఇంతలో భీమసేనుఁడు మరల యుద్ధమునకుఁ బూనఁగా గాండీవి యాతనిని వారించి యంగరాజ వృషసేనుల యుభయరథ వార్ధికూలంకషముగ బాణనదీద్వయంబును బ్రవహింపఁజేసెను. అంతఁ గర్ణవృషసేను లిరువురు నన్యోన్య స్నేహదర్శితశిక్షావిశేషముతో నర్జును నెదుర్కొనిరి.

దుర్యో:—అంత ? అంత ?

సుంద:—అంత దేవా! గాండీవి తారరసిత జీవానిర్ఘోషమాత్ర విజ్ఞాతబాణవర్షమును గురియింపఁగా భూమ్యాకాశములు, రథస్వాములు, కుమారకేతుదండములు, సారథితురంగములు, సైన్యము, దెసలు, వీరలోకము నేమియుఁ గానరా వయ్యెను.

దుర్యో:—(విస్మయముతో) తరువాతఁ దరువాత ?

సుంద:—అంత దేవా! క్షణమాత్రములో శరసంపాతము నతిక్రమించి పాండవసైన్యమున సింహనాదములు, కౌరవ సైన్యముల సవిషాదాక్రందనములు బయలువెడలి "వృష సేనకుమారుఁడు చచ్చె" నన్న మహాకోలాహలము విని పించెను.

దుర్యో:—(బాష్పములతో రోషమున) ఆపైఁ నాపై ?

సుంద:—దేవా! వృషసేనకుమారుఁడు హతసారథితురంగమ లూనాతపత్రచాపచామర కేతువంశములతో హృదయ మర్మభేదక మగు శిలీముఖమున భిన్నదేహుఁడయి రథ మధ్యమునఁ బడి యుండుట చూచి వచ్చితిని.

దుర్యో:—అయ్యో! వృషసేనకుమారా! ఇంకను విననేల? హా! వత్సా! వృషసేన! నేను జెప్పినపని చేయుచు నా తొడలపైఁ గూర్చుండెడివాఁడవు. ఓ గదాయుద్ధప్రియా! వీర్యసాగరా! రాధేయకులప్రరోహా! ప్రియదర్శనా! అయ్యో! దుశ్శాసననిర్విశేషా! హా! సర్వగురువత్సలా! ప్రతివచన మిమ్మ.

ఉ. చారెఁడుకన్ను, లభ్యుదయ
చంద్రకళాకమనీయకాంతి, పెం
పారెడు నూత్నయౌవన వ
యస్సముదంచిత రమ్యశోభ, చే
కూరిన నీముఖాంబుజము
గోము దొరంగిన యంత్యవేళ నే

ణ్వార ! కనుంగొనం గలిగె
సయ్యయొ ! త్వత్పిత కర్ణుఁ డత్తఱిక. ౧౦

సూతు:—ఆయుష్మంతుఁడా! విచారింపకుము. విచారింపకుము.

దుర్యో:—సూతుఁడా! దుఃఖభాజనులు నిజముగాఁ బుణ్యా
త్ములే. ఇఁక, మేమో !

గీ. ఎట్టయెదుటనె బంధువు లెల్ల రకట !
చనిరె యన్నపరాభవాగ్నిని మనంబు
పరితపించుచు నుండె నేపగిది మాకు
దుఃఖ మది కల్గు? వ్యధ యెట్లు తోఁచు నాగ్య! ౧౧

(మూర్ఛిల్లును.)

సూతు:—మహారాజా ! ఊరకొను మూరకొనుము. దుఃఖిం
పకుము. (పటాంతముచే విసరును.)

దుర్యో:—(లేచి) అప్పుడు నామిత్రుఁ డంగరా జేమి చేసెను ?

సుంద:—అప్పు డంగరాజు దేవా! యట్టిగతిఁ బడిపోయిన
కొడుకుఁ జూచి యాశ్రువులఁ దొప్పఁదోఁగి శరబాధను లక్ష్య
పెట్టక యర్జునునిం దలపడెను. ఆరీతి సుతవధచే జనించిన
మహాకోపముతో జీవితమును లక్ష్యపెట్టక విజృంభించిన
కర్ణునిఁ జూచి భీమనకులసహదేవపాంచాల ప్రముఖు లర్జు
నునకు సాయపడిరి.

దుర్యో:—తరువాత నేమైనది ?

సుంద:—అపు డర్జున చాపమహాప్రళయపయోధరములు వర్షిం
చిన శరసహస్రవర్షముచే దిఙ్మండలము నిండుటఁ గని శల్యుఁ
డంగరాజుతో "నోయీ ! గుఱ్ఱములు చచ్చినవి. రథచక్ర
నేమికూబరములు విఱిగిపోయినవి. ఇపుడు భీమార్జునుల

నెదుర్కొనుట క్షేమము కాదు." అని చెప్పి రథము మర లించి తీసికొనిపోయి దింపి యాతనిని బహువిధముల నూఱ డించెను.

దుర్యో:—తరువాత ?

సుంద:—అపు డంగరాజు క్షణ మాఁగి పరిజను నింకొకరథముఁ గొని రమ్మని పంపి నన్ను దీనదృష్టిం జూచి "సుందరకా!" యని పిలిచిన నేను దగ్గఱ కేఁగితిని. అంత నాతఁడు తన ముఖపట్టికను దీసి దానిపై బాణాగ్రమును దన గాయముల నెత్తుట ముంచి దేవర కీసందేశమును వ్రాసి పంపెను.

(పత్త్రిక యిచ్చును.)

దుర్యో:—(గ్రహించి చదువును.)

"స్వస్తిశ్రీ దుర్యోధనమహారాజులకు. ఇంతవఱకు యుద్ధాంగణమున నుండి ప్రభుకంఠమును గాఢముగాఁ గౌఁగిలించుకొని కర్ణుఁడు విజ్ఞాపించుచున్నాఁడు.

చ. శరబహువేది యీతనికిఁ
జాలినవాఁ డని లేఁడు, నాకు నూ
ర్గురు ప్రియసోదరావళికిఁ
గూరిమి నెక్కుడు, పాండుసూనులన్
దురమునఁ గూల్చ నీతఁ డని
తోషము నందెద; నేను భీము నె
ప్పరుసునఁ జంపఁజాల; వగఁ
బాయుము బల్మినో యశ్రుధారనో." ౧౨

ఇది యేమి? నూఱుగురు సోదరుల మరణమునకు విచారించుచున్నన న్నిట్టివాక్కు లనుశల్యముల బాధింతువేల? ఓయీ! సుందరకా! ఇపు డంగరా జేమి చేయఁ బూనినాఁడు ?

సుంద:—దేవా! శరీరాభరణముల విడిచి యాత్మవధకృతనిశ్చ యుఁడై తిరిగి పార్థునితో యుద్ధ మొనరింప సిద్ధముగ నున్నాఁడు.

దుర్యో:—(విని వెంటనే లేచి) సుందరకా! నీవు తొందరగా నేఁగి వయస్యుఁ డగు నంగరాజుతో నావచనములుగా నిటు తెలుపుము. "నీ వింక విజయకాంక్ష విడిచిపెట్టుము. మన యిరువుర సంకల్పమునను భేదము లేదు. ఏలన,

ఉ. శత్రులఁ జంపి తర్పణము
  చచ్చినబంధుల కిచ్చి యింక నే
 మాత్రమొ చావకున్న మన
  మంత్రుల మిత్రులఁ గూడి యేడ్చి యో
 మిత్ర! మఱొక్కమాఱు విను
  మీ తుదిసారిగఁ గౌఁగిలించుకొం
 చాత్రముతోడఁ జత్తు మక
  టా! యదె దుఃఖమొ సౌఖ్యమో తుదిన్. ౧౩

ఇఁక, శోకవిషయమున నీ కేమి సందేశమిత్తును?

ఆ. బిడ్డ కాఁడు నీకు వృషసేనుఁ డనుకొమ్ము;
 భ్రాత కాఁడు నాకుఁ బరముఁ గన్న
 దుస్ససేనుఁ డింక; దుఃఖాబ్ధిమగ్నుని
 నేను, నన్ను నీవు నేల పలుక? ౧౪

సుంద:—చిత్తము. దేవా! (నిష్క్రమించును.)

దుర్యో:—ఏమిది! నేమి ధ్వనియో?

సూతు:—ఆయుష్మంతుఁడా! అది యధికమే యగుచున్నది.

దుర్యో:—ఓహో! పరిజనుఁడు కొని తెచ్చు రథ మిది. నీవు దానిని సిద్ధము చేయుము.
సూతు:—చిత్తము. దేవా! (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించును.)
దుర్యో:—ఏమి? నీవు రథమెక్కి రాలేదేమి?
సూతు:—దేవా! నీమాతాపితలు సంజయునితో రథమున నిటే వచ్చుచున్నారు.
దుర్యో:—అయ్యో! మాతాపిత లిట నేల సంభవించిరి! దైవ మతిబీభత్సమే చేసెను. సూతుఁడా! నీ వేఁగి రథము సిద్ధపఱుపుము. నేనుచు దండ్రి కగపడకుండ దాఁగుదును.
సూతు:—దేవా! వారికి నీ వొక్కఁడవే మిగిలినచుట్టమువు. వారి నేల యూఱడింపవు?
దుర్యో:—సూతుఁడా! నిర్భాగ్యుఁడను నే నెట్లు వారి నూఱడింతును? చూడుము.

మ. రణరంగంబున కేఁగుదెంచు తఱిఁ దో
రంబైన ప్రేమంబుతో
ననుఁగుందమ్ముని నన్ను నశ్రువుల మూ
ర్ధాఘ్రాణముంజేసి పం
పినవారిన్ దలిదండ్రి నేక్రియను నే
వీక్షింతు నొక్కండఁ; ద
మ్ముని చావున్ మదివగ్గు లంధులకు నే
మోమెత్తి నేఁ జెప్పుదున్? ౧౫

సరే కానిమ్ము. ఏమైనను, గురు లవశ్యవందనీయులుగదా!
(నిష్క్రమించును.)

ఇది చతుర్థాంకము.

వేణీసంహారము

పంచమాంకము

(రథయానమున గాంధారీ ధృతరాష్ట్రసంజయులు ప్రవేశింతురు.)

ధృత:—వత్సా! సంజయా! కురుకులవనమున నింక మిగిలిన యేకైకప్రవాళ మగువత్స దుర్యోధనుఁ డెట నున్నాఁడు? అతఁడు బ్రతికి యున్నాఁడా? లేదా?

గాంధా:—జాతా! వత్స నిజముగా జీవించియే యున్నచో నెట నున్నాఁడో చెప్పు.

సంజ:—ఇదిగో! ఇటనే మహారాజేకాకియై మఱ్ఱినీడను గూర్చుండి యున్నాఁడు.

గాంధా:—జాతా! ఏకాకియై యనుచున్నావు. భ్రాతృశతము సన్నిధిని లేదా?

సంజ:—తాతా! అంబా! రథము మెల్లగ దిగుఁడు.

ఉభ:—(దిగుదురు.)

సంజ:—(దిగి సమీపించి) మహారాజా! జయము. జయము. నిన్నుఁ జూడ నీతలిదండ్రులిదే వచ్చియున్నారు. పలుకరింప వేమి?

దుర్యో:—(నిర్ఘాంతపోయి నిలఁబడును.)

ధృత:—

చ. కవచము దీయఁ, గంకపుము
ఖంబున నల్గుల నూడ్వఁగా, శమం
బునటు గాయపుందనువు
నందు వ్రణార్తిహరంపుఁ బట్టముల్
తవులుప, దిండుపై నొరగ,
దవ్వున శత్రులు గెల్పుమై నగన్,
జెవిని "సుఖంబ ? వత్స !" యని
చీ ! యడుగన్ వలసెన్ దురాత్ముఁడన్. ౧

(గాంధారీధృతరాష్ట్రులు తడవి దుర్యోధనుని గాఁగిలించుకొందురు)

గాంధా:—వత్సా ! పెద్దగాయములవలన బాధచే మాట వచ్చుట లేదా ? నాయనా !

ధృత:—వత్సా ! దుర్యోధనా ! నీ విట్లుండు టెన్నఁ డెఱుఁగమే. మాతోఁ గూడఁ బలుకకున్నా వేమి ?

గాంధా:—వత్సా ! నీవే మాటాడకపోయిన, నిఁక దుశ్శాసన దుర్మర్షణు లెట్లు మాటాడుదు రనుకొందును? (ఏడ్చును)

దుర్యో:—

ఉ. సోదరు లందఱున్ మడియఁ
జూచి ప్రతిక్రియ చేయలేక దుః
ఖోదధి మిమ్ము ముంచిన మ
హోన్నతపాపిని, భారతాన్వయ
చ్ఛేదకదుర్జనుండను ని
సీ ! సుతనాశుఁడ నైన నన్ను మీ
రీదయతో సుతుం డనుచు
నేల వచింతురు కూర్మి మీఱఁగన్. ౨

గాంధా:—నాయనా! విచారింపకుము. నీవైనను సంఘుల మగు మాకు మార్గోపదేశకుఁడవై యుండుటకుఁ జిరంజీవివి కమ్ము. నాకు రాజ్యమేల? జయమేల?

దుర్యో:—

ఉ. ఇట్టి వికారవాక్యముల

నెన్నఁడుఁ బల్కి యెఱుంగ వీవు నేఁ

డిట్టులు పల్కితేల? జన

నీ! ఘనరాజకులంబునందునం

బుట్టవొ? దైన్య మేల? మఱి

పోయినపుత్త్రుల కేడ్వ కేల యీ

కట్టిఁడినైన నే బ్రతుకఁ

గావలె నందువు సిగ్గుచేటుగన్. 3

పుత్త్రశోకమువలన నీకుఁ గలిగిన వికారమే యిది. సందేహము లేదు.

సంజ:—ఏమి? "చేఁద నూఁతఁబడినఁ దాడును నందుఁ బాఱవేయరా" దనులోకోక్తి యసత్యమా?

దుర్యో:—ఇది సరి కాదు. ఉపక్రియమాణాభావమున నికను పకరణ మేల? (దుఃఖించును.)

ధృత:—(దుర్యోధనునిఁ గౌఁగిలించుకొని) వత్సా! విచారింపకుము. అతిదీనుల మైన మ మ్మూఱడింపుము.

దుర్యో:—తండ్రీ! ఇపుడు మి మ్మూఱడింపలేను. ఏలన;

క. కుంతిని నే నిపుడే యొన

రింతున్ హతపుత్త్ర గాఁగ; బ్రియసుతవధ కా

కుంతిని మీారలు, మిమ్ముఁ
గుంతియు, నూరార్చుకొనుచుఁ గుములఁగ వచ్చున్. ౪

గాంధా:—నాయనా ! నీ వొక్కఁడవైనను బ్రతికియున్నచో నాకదియే పదివేలు. నీవును బోయిన నిఁక నే నెవరికై యేడ్తును ? అందుచే నిది సమరమునకు సమయము కాదు. శాంతింపుము. నీకు దండము. యుద్ధవ్యాపారము మాను కొనుము. నామాట పెడచెవిని బెట్టకు.

ధృత:—నాయనా ! అశేషబంధువర్గము చనిపోవుటఁ జూచిన మామాట నీవు తప్పక వినుము. ఏలన:

సీ. ఎవ్వారిభుజబలం బెంచి దాయాదుల
నిలఁ దృణంబులుగ నీ వెంచినావొ
యాద్రోణభీష్ము లీయవనీతలంబున
లేరైరిగా తండ్రి !; వీరవరుని
కర్ణపుత్త్రిని లయకాలరుద్రునివంటి
వృషసేను నట్టులు పిలుకుమార్చి
వెలయునర్జునుఁ జూచి భీతిల్లు జగమెల్ల;
సుతులు నూర్గురు రణక్షితిని బడిరి

ఆ. మిగిలియుంటి వీవ పగఱప్రతిజ్ఞకుఁ
బోరు మాను వత్స ! వైరితోడ
గ్రుడ్డివార మేము గురులము నీకు మ
మ్మేలుకొనుము తండ్రి ! మేలు కలుగు. ౫

దుర్యో:—యుద్ధము మాని నేఁ జేయున దేమి ?

గాంధా:—నాయనా ! నీపితయు విదురుఁడు నెట్లు చెప్పిన నట్లు చేయుము.

సంజ:—రాజా ! ఇది యుచితము.

దుర్యో:—సంజయా ! ఇంకను వారు నాకుఁ జెప్పఁ దగినది కలదా ?

సంజ:—దేవా ! విజయాభిలాషి యగునృపుఁడు ప్రాణముపోవు నఱకుఁ బ్రిజ్ఞావంతులు చెప్పినది వినవలసినదే.

దుర్యో:—(క్రోధముతో) వినచోఁ బ్రజ్ఞావంతు లగుమీరు మీ వచనములేవో బాగుగాఁ జెప్పుఁడు.

ధృత:—వత్సా ! యుక్తవాది యగుసంజయునిపైఁ గోపించుట తగదు. నీవు కోపము మాని విన్నచో నేనే చెప్పెదను వినుము.

దుర్యో:—చెప్పుము.

ధృత:—వత్సా ! అతివిస్తరమేల ? యుధిష్ఠిరుఁడు కోరినపణ మిచ్చి వానితో సంధి చేసికొనుము.

దుర్యో:—తండ్రీ ! తనయ : స్నేహవైక్లబ్యమునఁ దల్లియు, బాలిశత్వమున సంజయుఁడు నట్లన్న నందురుగాని నీ వెటు లీమాట యనఁ గల్గితివి? నీ కేమైన వెఱ్ఱియా? లేక పుత్త్రి నాశజనిత మగుహృదయజ్వరమా ? ఆ విధమునఁ దొలుత నస్ఖలితభ్రాతృశతముతో నవధీరితుఁడనై యుండ వాసుదేవుఁడు చెప్పినసామోపదేశమును నిరాకరించి, యిపుడు పితామహాచార్యానుజరాజచక్రము గాంచిన విపత్తుఁ జూచి నీచ శరీరమాత్ర స్నేహమున నుదాత్త పురుషవ్రీడావహము, నసుఖావహము నగుసంధి పాండవులతో నొనరింప దుర్యోధనుఁ డెట్లంగీకరింపఁగలఁడు ? అదియుఁగాక నయకోవిదా ! సంజయా !

క. హీనుం డగురిపుతోడ న
 నూనం బగుసంధి చేయ నొప్పునె నృపుఁ; డే
 హీనుండును బాండవులో
 సానుజు లెటు లగును సంధి యక్కట! చెపుమా! ౬

ధృత:—వత్సా! ఈస్థితియందైనను యుధిష్ఠిరుఁడు నాప్రార్థన మంగీకరించును. ఇది కాక యుధిష్ఠిరుఁ డెల్లప్పుడు నిన్నుఁ దనకన్న మిన్నగనే యాత్మలోఁ దలపోయుచుండును. నీతో నాతఁడు సంధి కిచ్చగించితీరును.

దుర్యో:—ఎట్లు?

ధృత:—ఈ యుధిష్ఠిరుఁడు తనసోదరులలో నెవఁడు చనిపోయిన దాను బ్రాణము విడుతు నని శపథము చేసినాఁడు. ఆకారణమున నీ వొక్కఁడవైనను నాతనిసోదరులలో నెవని కేమి కీడు వాటింతువో యనుభయము నందుచుండును, కనుక నతఁడు సంధి కిచ్చగించును.

సంజ:—నిజము.

గాంధా:—నాయనా! వీరిమాట నిజము. నీవట్లే వర్తింపుము.

దుర్యో:—తండ్రీ! అమ్మా! సంజయా!

ఉ. తమ్ముఁ డొకండు చచ్చినను
 దాను జావఁ బ్రతిజ్ఞఁ బూనెఁగా
 యిమ్మహి ధర్మసూనుఁ! డిహి
 హీ! మఱి నూర్గురుతమ్ము లీల్గఁ బ్రా
 ణమ్ముల నుంటి నే నకట!
 నాయనుజాగ్రముఁ గ్రోలుభీము నో
 క్కమ్మడి నుగ్గు సేయక గ
 దోద్ధతి, సంధి యొనర్తునే యిఁకన్? ౭

గాంధా:—నాయనా ! దుశ్శాసనా ! అయ్యో ! దుర్మర్షణా ! హా! వికర్ణా ! లోకములో నిట్టిదురవస్థ యెప్పుడును విన్న దియుఁ గన్నదియుఁ గాదుకదా ! ఓ వీరప్రసవినీ ! గాంధారీ ! నీవు దుఃఖశతమునే కాని సుతశతమును గనలేదు !

(అందఱు నేడ్తురు)

సంజ:—(కన్నీరు తుడుచుకొని) తండ్రీ ! తల్లీ! మీ రిచటికి మహారాజు నూఱడించుటకు వచ్చియున్నారు. మీరే యిట్లు స్వస్థులైన నిఁక నెట్లు ?

ధృత:—వత్సా ! దుర్యోధనా ! మనభాగ్య మిట్లున్నది. నీవు శత్రుద్వేషము విడువఁజాలవు. త్వదేకశేషజీవితాలంబనుల మగు గాంధారీతపస్వినికి నాకు నిఁక శరణ మెవరు? అవలంబన మేది ?

దుర్యో:—మీ కవలంబన మిదే వినుఁడు.

మ. అతివిస్తారధరిత్రి నేలఁ గని, య
ష్టైశ్వర్యముల్ గాంచి, యు
ద్ధతశత్రువ్రజనమ్రశీర్ష మకుటో
దారార్చనల్ పొంది, యు
న్నతవీరాంగణంబు నోర్చి, యనిలో
నర్ మృత్యువుం గన్న మీ
సుతులన్ మెచ్చి, ధరిత్రిఁ గొందు సగర
క్షోణీంద్రు చందంబునన్. ౮

ఇట్లు కానినాఁడు, నేను క్షత్త్రధర్మమును విడిచినవాఁడ నగుదుఁగదా !

(తెరలో మహాకలకలము)

గాంధా:—(విని మహాభయముతో) సంజయా ! హాహాకారముల తోడి యీాతూర్యధ్వను లేమి ?

సంజ:—అమ్మా ! నానామహానివాదముల కాస్పద మైనయి చ్చోట నీవంటిభీరుజనము లుండరాదు.

ధృత:—వత్సా! సంజయా! ఈహాహారవము లధికమగుచున్నవి. ఏదియో గొప్పకారణమే యుండనోపును.

దుర్యో:—తండ్రీ ! అనుగ్రహింపుము. దైవము మన కెదురై యున్నాఁడు. అందుచే మరల నేఁడైన సహితము చెవినిబడక పూర్వమే నాకు సంగ్రామమున కేఁగుట కనుమతి నను గ్రహింపుము.

గాంధా:—వత్సా ! మందభాగిని నగున న్నొక్కతెమా అనాఁటి డింపుము.

ధృత:—వత్సా ! నీవు సమరమునకుఁ గృతనిశ్చయుఁడవే మైనచో శత్రుజయమును రహస్యోపాయమున సాధింపుము.

దుర్యో:—శా. ప్రత్యక్షంబుగ బంధుసంతతిని జం
పక పాండవుల్ చూచి య
ప్రత్యక్షంబుగ వారిఁ జంపుదునె ? చం
పక మెత్తురే శత్రువుల్ ?

గాంధా:—వత్సా ! నీ వేకాకివిగదా! నీకు సహాయు లెవరు ?

దుర్యో:— సత్యం బే నొకరుండఁ జంపుదు రిపు
క్ష్మాపాలురన్, దైవమే
యత్యంతం బగుతోడు నాకు; జగ మ
మ్మా ! నేఁ డకౌంతేయ మా.

(తెరలోఁ గలకలము. తరువాత)

ఓయోయోధులారా! ఈమహాయుద్ధము కౌరవేశ్వరునకు నివేదింపుఁడు. అప్రియశ్రవణపరాఙ్ముఖత యిఁకఁ జాలును. ఇపుడు కాలానురూప మగుప్రతిక్రియ నడుపవలయును. ఏలనఁ గురుశల్యుఁ డగుశల్యుఁడు

శా. త్యక్తప్రాజనరశ్మిరంకితతనుం
డై, పార్థబాణంబులన్
రక్తం బుప్పతిలన్, రథాశ్వములు పా
రం దేరితో వెన్క, కా
సక్తస్వాంతుల కంగరాజుగతి య
స్రించె నివేదింపఁగా,
రిక్తస్యందనుఁడై కటా! శిబిర మీ
రీతిన్ బ్రవేశించెడున్. ౧౦

దుర్యో:—(విని శంకతో) సూతా! అశనిపాతదారుణముగ నుద్ఘోషిత మైన యీపలు కెవరిదో? ఎవఁడురా యక్కడ?

సూతుఁడు:—(ప్రవేశించి సంభ్రాంతుఁడై) అయ్యో! చచ్చితిఁ జచ్చితి. (భూమిపైఁ బడిపోవును)

దుర్యో:—ఏమది?

ధృత. సంజ:—ఏమది? చెప్పు. చెప్పు.

సూతు:—ఆయుష్మంతుఁడా! ఇఁక నేమున్నది?

ఆ. కట! మనోరథంబుగతి శూన్య మైన యీ
కర్ణురథము నెక్కి కాంతి దక్కి
శల్యరూపమునను శల్యుండు శిబిరంబుఁ
జొచ్చి యెల్లజనులఁ బుచ్చె మూర్ఛ. ౧౧

దుర్యో:—అయ్యో ! మిత్రమా ! కర్ణా ! (మూర్ఛిల్లును)

గాంధా:—ఊఱకుండు మూఱకుండుము.

సంజ:—మహారాజా ! ఊఱడు మూఱడుము.

ధృత:—కష్టము ! కష్టము !

క. దురమున భీష్మద్రోణులు
మరణింపఁగఁ గురుబలంబు మహిఁ దాలంబం
బరయదు; కర్ణుఁడు నేఁ డిటు
మరణింపఁగ నింక దిక్కు మాకుం గలదే ? ౧౨

వత్సా ! ఊఱకొను, మూఱకొనుము. ఓ హతవిధీ !

చ. సుతశతనాశనం బనెడి
శోచ్యదశం బొరలాడుచుంటి నం
ధతకును దోడు, భార్యయు న
నంతవిచారమహాబ్ధి మున్గె, నా
హితులును బంధువర్గములు
నెల్లరు నీల్గిరి నిర్విశేషులై
హతవిధి ! యీసుయోధనుని
యందలి యాశయుఁ దోఁప దింతయున్. ౧౩

వత్సా ! దుర్యోధనా ! తపస్విని యైనమీయమ్మ నూఱ
డింపుము.

దుర్యో:—(తెలివంది)

గీ. కర్ణ ! కర్ణ ! పేయతేఁ బలుకమి నయంబె?
నాపయిఁ గలట్టిప్రేమ యంతయుఁ దొలంక ;
విడిచియుండను జేయ నప్రియము నెపుడు
విడిచితివె నన్ను వృషసేను వెన్నుదగుల ? ౧౪

(మరల మూర్ఛపోవును)

అందఱు:—(ఊఱడింతురు)

దుర్యో:—(ఊఱడిల్లి)

క. ప్రాణముప్రాణము కర్ణుడు
ప్రాణము వీడంగ బెవులబడినను ఛీ! నా
ప్రాణము వీడను సిగ్గిసి!
త్రాణ గలదె తండ్రి! నాకు ధైర్యముగానగన్? ౧౫

మఱియు:

మ. అనుగుందమ్ముడు దుస్ససేనుడనిలో
నట్లీల్గ, నుద్దండులౌ
మనబంధుల్ మృతినందగాగ, గనియు నే
మాన్పాటునుం జెంది యే
ద్వ, నిజం బెంతగ నేడ్వగా వలసినన్;
బ్రాణంబుప్రాణంబు నా
యనుగున్నెచ్చెలి కర్ణు డీల్గ నకటా!
యత్యంత మే నేడ్చెదన్. ౧౬

గాంధా:—నాయనా! ఒకక్షణమైన నూఱకొను. తండ్రీ!

ధృత:—వత్సా! ఒక్కమాఱు కన్నీరు తుడుచుకొనుము.

దుర్యో:—

క. నాకొఱకై బలియిచ్చె న
హా! కర్ణుడు ప్రాణవితతి ననివారితుడై
యేకరణిని, నే నేడ్చెద
నాకర్ణునికొఱకు మీర లూపకుడు సనున్. ౧౭

సూతుడా! అసంభావితముగ మత్కులాంతకర మగునీకర్మ
మొనరించిన వ్యక్తి యెవడు?

సూతు:—ఆయుష్మంతుఁడా ! జను లిట్లనుకొనుచున్నారు.

"క. భువిఁ గ్రుంకఁగ రథచక్రము
రవిసూనుం డెత్తులో నురంబును వ్రచ్చెన్
బవిగతి నర్జునబాణము
లవిరళకురుసైన్యకాలయమ సన్నిభముల్." ౧౮

దుర్యో:—

క. కర్ణానసేందు శోభా
వర్ణనమునఁ బొంగు శోకవార్నిధి కడు నా
యర్ణవము నింకిపోవును
గర్ణారిన్ దునుమఁ బుట్టుఘనబడబాగ్నిన్. ౧౯

తల్లీ ! తండ్రీ ! ఊఱడిల్లుఁడు.

క. శోకాగ్ని ప్రజ్వరిల్లుచు
నేకాచ్చుచు నుండె నాదునెద నే సైఁపన్;
మీ కేల శంక సమదుః
ఖాకులతను ? బోరి కేఁగ ననుమతి యిండీ ! ౨౦

ధృత:—(దుర్యోధనుని గాఁగిలించుకొని యేడ్చుచు)

ఉ. సాహసకార్య మన్న సుత !
సంశయచిత్తుఁడ నే నిజంబు; నీ
సాహవదోహలంబునకు
నడ్డు సహింపవు; భీమభీమస
న్నాహము నేఁ దలంచిన మ
నంబు ద్రవించు భయంబ బగున్; ఘల
వ్యూహ జయంబు వచ్చు డెటు
లో యిఁక మానధనా ! హతోస్మి. హా ! ౨౧

గాంధా:—జాతా! సుతశతకృతాంతుఁ డగు వృకోదరుసిం
డనే సమరము చేయ నేఁగుచున్నావా?

దుర్యో:—అంబా! ఆవృకోదరు నటుండనిమ్ము!

చ. హృదయమనోరథంబు, కడు
నింపులు గుల్కెడు సర్వదేహ స
న్మదమధురార్ద్రి చందన సు
ధారసచర్చ, మదీయనేత్ర సం
పదకును గందు లేని శశి,
మాత! భవత్సుతుఁ, డోయితండ్రి! నీ
గదకును గూర్మిశిష్యుఁ డగు
కర్ణునిఁ జంపినవానిఁ జంపుదుఁ. ౨౨

సూతుఁడా! ఈ కాలాతిపాతము చాలును. రథము సిద్ధ
పఱచికొని తెమ్ము. పాండవు లన్న నీకును భయమే
యగుచో నాఁగిపో. గదామాత్రసహాయుఁడనై నే నొక్కఁ
డనే సమరభూమి కేఁగుదును.

సూతు:—నన్ను వేఱువిధముగాఁ దలంపకుము. నే నిదే వచ్చు
చున్నాను. (నిష్క్రమించును.)

ధృత:—వత్సా! దుర్యోధనా! మమ్ము దగ్ధముచేయుటకే
నిశ్చయించుకొన్నచో నీ వెవరినో యొకనిని సేనాధి
పతిగా నభిషేకింపుము.

దుర్యో:—ఆతఁ డభిషిక్తుఁ డయియే యున్నాఁడు.

ధృత:—శల్యుఁడా? అశ్వత్థామయా?

సంజ:—రాజా!

క. గతియింపఁగ భీష్ముఁడు, సం
హతి నందఁగ ద్రోణుఁ, డంతమందఁగఁ గర్ణుం,

డతిబలవతి యగుటాశయు
నతిరథుఁ డగుశల్యుఁ డొకఁడె యరులను గెలుచుఁ. ౨౩

దుర్యో:—ఇఁక శల్యుం డేల? అశ్వత్థామ యేల ?
ఆ. కర్ణమిత్త్రుఁ గూర్మిఁ గౌఁగిలింపఁగనో
కర్ణశత్రుఁ జంపఁ గాంచుటకునో;
యడ్డు లేక పాఱు నశ్రుజలంబుచేఁ
జేసికొంటిని నభిషేక మేనె. ౨౪

(తెరలోఁ గలకలము. తరువాత)

ఓ యోకౌరవబలప్రధాన యోధులారా! మమ్ముఁ గాంచి భయపడి పాఱిపోకుఁడు. దుర్యోధనుఁ డెచట నెందుల కున్నాఁడో చెప్పుఁడు.

(అందఱు సంభ్రాంతులై విందురు.
సంభ్రాంతుఁడై సూతుఁడు ప్రవేశించును.)

సూతు:—ఆయుష్మంతుఁడా!
గీ. ఒక్కరథ మెక్కి యిర్వురు నిక్కడక్క
డమగుచున్నారు నీవార్త యరుగుదెంచి.

అందఱు:—ఎవ రిరువురు ?

సూతు:—కర్ణుఁ గూలంగఁగొట్టిన క్రౌర్యమూర్తి
క్రూరవృకకర్ముఁడైన వృకోదరుండు. ౨౫

గాంధా:—జాతా! ఇపుడు చేయు ప్రతిక్రియ యేమి ?

దుర్యో:—నా గద దగ్గఱనే యున్నదిగదా ?

గాంధా:—అయ్యో! దురదృష్టవంతురాలను. చచ్చితిని.

దుర్యో:—తల్లీ! ఈ కృపణత చాలును. సంజయా! రథ మెక్కించి పితరులను శిబిరముఁ జేర్పుము. నా శోకముఁ బోఁగొట్టఁ గలజనులే వచ్చినారు.

ధృత:—వత్సా! ఒక్కక్షణము నిలువనిమ్ము. వారిభావ మేమో తెలిసికొందుము.

దుర్యో:—తండ్రీ! ఇఁక నాలస్యము వలదు. పోయి రండు.

(గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులు కొంతదూర మరిగి కూర్చుందురు. రథాధిరూఢులై భీమార్జునులు ప్రవేశింతురు.)

భీమ:—ఓ సుయోధనాను జీవులారా! మీరు సంభ్రాంతులై యటునిటు తిరిగెద రేల? మీ స్వామి యగు కురుపతికి మాయాగమనముఁ గూర్చి చెప్పితిరా? మీ రేమియు భయపడకుఁడు.

సీ. మాయజూదంబున మమ్ము గెల్చినజోదు
లక్కయిల్లాల్చిన యుక్కలీఁడు
ద్రౌపది సిగ ముట్టి తనియక వలువల
నెడలింపఁ గన్న యా వెడఁగుగాలి
పంచపాండవులను బరమదాసులనుగా
నమరించుకొన్న మహాభిమాని
దుశ్శాసనాదుల దొర, నూర్గురనుజుల
భ్రాత, కర్ణుని మిత్త్రివరుఁడు నైన

గీ. కురుపతి సుయోధనుఁడు మహాచరితుఁ డెచటఁ
గొలువుదీరి యున్నాఁడొకో తెలుపుఁడయ్య!
క్రోధమున నాతనిని మేము కూల్పరాము
చూచి పోవుటకే యిందుఁ జొచ్చినాము. ౨౬

ధృత:—సంజయా! ఈ ఖలుని యెత్తిపొడుపుమాటలు దారుణములు కదా!

సంజ:—తాతా! వారిదివఱకే కృతనిశ్శేషకర్ము లయి ప్రియ మొనరించుకొనినారు. ఇపుడు మాటలచే మరల నొనరించు కొనుచున్నారు.

దుర్యో:—సూతుఁడా! నే నిచట నీ యిరువురతోఁ గూర్చుంటి నని చెప్పుము.

సూతు:—చిత్తము. (పోయి) ఓ వృకోదరార్జునులారా! తలి దండ్రులతో నీ మఱ్ఱిచెట్టు నీడను మహారాజు కూర్చుండి యున్నాఁడు.

అర్జు:—ఆర్యా! మన్నింపుము. పుత్త్రశోకపీడితు లగు పితరు లను మన దర్శనముచే మఱింత యేడ్పించుట తగదు. పోవు దము.

భీమ:—వెఱ్ఱివాఁడా! సదాచార మనుల్లంఘనీయము గదా! గురువుల నభివందించికాని మఱి పోరాదు. (ప్రకాశముగ దిరిగి) సంజయా! పితరులకు మానమస్కృతు లని చెప్పుము. పోనిమ్ము. ఉండుము. మేమే వినిపింతుములే. (రథము దిగు దురు.)

భీమ:—అర్జునా! మన నామకర్మములతో గురువులకు వంద నము చేయవలయును జుమా!

(ఇరువురును సమీపింతురు.)

అర్జు:—(దగ్గఱకుఁ బోయి) తల్లీ! తండ్రీ!

చ. అరిగణముల్ జయించు నని
యంతయు నింతనరానియాశ నా
ర్జురు సుతు లెవ్వనిన్ దలఁచి
రో, మఱి గర్వముచేత నెవ్వఁ డౌ

ల్లరిని దృణంబుగాఁ గని మె
లంగెనొ, వానిని సూతపుత్త్రు ను
గ్వాగఁ బడఁగొట్టి యున్నతఁడు
ఫల్గునుఁ డియ్యెడె వందనం బిడున్. ౨౭

భీమ:—గీ. చూర్ణితాశేష కౌరవ్యశోభనుండు
పీతదుశ్శాసనాస్ర సంప్రీతిహేతి
మఱి సుయోధను నూరు యుగ్మమును గొట్టు
భీమసేనుండు మ్రొక్కు నోపితరులార! ౨౮

ధృత:—(కోపముతో) దురాత్మా! వృకోదరా! సపత్నుల
కపకృతి యొనరించినది నీవే కావురా. క్షత్త్రియకుల మం
తయు సంగరమున జయమో వీరమరణమో పొందుచునే
యుండును. ఇఁక, నీ వాత్మస్తుతిచే మ మ్మేల యుద్వేగ
పెట్టెదవు?

భీమ:—తండ్రీ! కోపపడకు. కోపపడకు!

చ. కురుసభ కట్లు ద్రౌపదిని
గొప్పను బట్టియె యీడ్చి తెచ్చి త
త్పరమపతివ్రతామణి క్రు
ధాగ్ని మహోజ్జ్వల కీలలందు మ
గ్గిరి నృపబంధు లెల్ల రని
కేవల సత్యముఁ జెప్పినాఁడ; నీ
వరయవె సాక్షివై కురుసు
తాగ్రణు లెల్లరు చేయుదుష్క్రియల్? ౨౯

దుర్యో:—ఏమిరా! గాలికొడుకా! ముసలిరాజు కడ నీచేసిన
చెట్టలను గొప్పపనులుగాఁ బొగడుకొనుచున్నావఁటరా!

చ. పసు లగుమీాకు నేవురకు
భార్యయు నాకును ద్యూతదాసి యై
పసతిని నాదునాజ్ఞ నటు
లక్కడ నీడ్చినఁ జూచినార లీ
వసుమతిరాజు లేల యన
వారిని వైరమునందు ద్రుగ్గఁగా?
పస గలదేని నన్ను గెలు
వంగను రార! యఖండవీర్యులార. 30
ఓరి దురాత్మా! నీవు చచ్చితివిరా! (కోపముతో లేచి చంపఁ బోవును)
ధృత:—(దుర్యోధనునిఁ బట్టుకొని కూర్చుండఁబెట్టును)
భీమ:—(క్రోధము చూపును)
అర్జు:—ఆర్యా! గీని కింత కోప మేల?
గీ. అప్రియంబును గ్రియను జేయంగలేక
మాటచేఁ జేయుచున్నాఁడు మన కితండు
చచ్చిపోయిన తమ్ములసంగతిని వి
పాదమునఁ బ్రేలు వీనితో వాద మేల? 31
భీమ:—ఓరోరి భరతకులకలంకా!
గీ. ఓరి వాచాట! నినుఁ జంపి యొక క్షణమున
దుస్ససేనుని కడ కంపుదునుర! యిపుడు
మద్గదాశక్తి నిర్భిద్యమానయుష్మ
దస్థిశబ్దంబునన్ బిత లడలకున్న. 32
మఱియు నోమూర్ఖా!
మ. వనితం బోలి విరోధ మేప్పనని తీ
ర్పం గాంచుచున్నావు నీ

యనుజన్ముం డగు దుస్ససేనునెద నే
నానాఁ డటుల్ వ్రచ్చి నె
త్తును గ్రోలంగను జూచుచుక్ నిలువవే ?
దుఃక్షత్రియా ! నీవు; పెం
పున యుష్మత్కుల పద్మినీ గజము భీ
ముం డల్గినక్ జావవే ? 33

దుర్యో:—దురాత్మా ! భరతకులాధమా ! ద్యూతదాసా !
పాండవపశువా ! నీకువలె నేను డంబములు కొట్టనురా !

గీ. మద్గదాభిన్న వక్షస్స్థలోద్గత మగు
నెత్తుటేరున నెమ్మికల్ నీవి మొఱయ
సమరతలమున నీచావు జూడఁ దెలిసి
యిపుడె పాండవు లెంతయో యేడ్వఁగలరు. 34

భీము:—(నవ్వి) ఓహో ! ఐన మేము నిన్నేమఱరాదు. మంచి
యిదిగో ! నాప్రతిజ్ఞ వినుము.

చ. గిర గిరఁ ద్రిప్పుకొంచు గద
కిన్కను నీదగునూరుయుగ్మము
ద్ధురముగఁ బిండిగొట్టి తలఁ
దూర్తుఁ బదంబులు ప్రొద్దుటన్ నృపుల్
వెఱపునఁ జూడ; నెల్ల రరి
వీరులఁ జెండి తదస్రచందనం
బరు దగుహార భంగి నొడ
లంతయుఁ జిమ్ముకొనం దలంగుదుక్. 35

(తెరలో)

ఓ భీమసేనార్జునులారా! ఇదిగో! నిహతాశేషారాతి చక్రుండును, ఆక్రాంత పరశురామాభిరామ యశుండును, ప్రతాపతాపిత దిఙ్మండల స్థాపితస్వజనుఁడును, అజాతశత్రుఁడును, మహారాజును నగు శ్రీమాన్ యుధిష్ఠిరచక్రవర్తి యిట్లాజ్ఞ పెట్టుచున్నాఁడు.

భీమ. అర్జు:—ఏమని?

(మరలఁ దెరలో)

చ. అనిఁ దెగియున్న యాప్తులకు
నగ్నికృతుల్ పొనరింపుఁడయ్య!; భ
క్తిని నయనాశ్రువారిని గ
తించిన బంధుల కిండు తర్పణం
బును దగుబాంధవుల్; సమర
భూమిని నేఁటుఁడు జ్ఞాతిదేహముల్;
చనె నినుతోడ శత్రురిపుల
సంతతి; సైన్యములన్ మరల్పుఁడీ! 3౬

భీమ. అర్జు:—సరే. (నిష్క్రమింతురు.)

(తెరలో)

ఓరోరి గాండీవాకర్షణ బాహుశాలీ! అర్జునా! ఎటకుఁ బోవుదురా!

మ. నినుఁ జంపం గలవిల్లు కర్ణుపగచే
నే వీడుటం జేసియే

వసముందుర్ వలె వీరశూన్యరణసే
వర్ బ్రౌఘుఁ డైనాఁడవా ?
జపకుం డస్త్రము వీడి నప్పటి శిర
స్స్పర్శంబు భావించి నే
ననికిం జొచ్చితిఁ; బాండవద్రుపదస్సై
న్యాగ్నిక్రియర్ ద్రోణిసిర్. ౩౭

ధృత:—(విని సంతోషముతో) వత్సా! దుర్యోధనా! ద్రోణవధ పరిభవోద్దీపక క్రోధపావకుఁడును, తండ్రికంటెను సమధిక బాలుఁడును, శిక్షావంతుఁడు, దేవసదృశుఁడు నగు మహాత్ముఁ డశ్వత్థామ విచ్చేయుచున్నాఁడు. ఆ మహావీరుని నీ వెదురేఁగి సంభావింపుము.

గాంధా—నాయనా! ఆ మహానుభావున కెదురేఁగుము.

దుర్యో:—తండ్రీ! తల్లీ! అంగరాజు చావు గోరిన యీ యశ్వత్థామ యశావనశస్త్రగ్రహణుఁడు మన కేల ?

ధృత:—వత్సా! ఈ తరుణమున నంతపరాక్రమవంతునితో నిట్టి మాటలాడి యాతనికి విరాగము కలిగింపరాదు.

అశ్వత్థామ:—(ప్రవేశించి) కౌరవాధిపతీ! జయము జయము.

దుర్యో:—(లేచి) గురుపుత్త్రా! ఇటుఁ గూర్చుండుము.

(కూర్చుండఁ బెట్టును.)

అశ్వ:—రాజా! దుర్యోధనా!

గీ. చెవుల కింపుగఁ బల్కియు నవల కర్ణుఁ
డనిని జూపినపస తెల్లమయ్యె నీకు;
ద్రోణి విల్లెక్కిడీ రణంబుఁ దా నొనర్ప
వచ్చెఁ బ్రతికార చింతఁ బోఁబుచ్చు మదని. ౩౮

దుర్యో:—(మిక్కిలి యసూయతో) ఆచార్యాత్మజా !

గీ. కర్ణుఁ డీల్గినపిదపనే కాదె నీవు
యుద్ధ మొనరింపఁ బూనిక నుండినాఁడ
వేను మరణించుదాఁక నీ వెదురుచూడు
కర్ణదుర్యోధను లన నొక్కటియె కాదె ? ౩౯

అశ్వ:—(తనలో) ఏమి ! ఇప్పుడుకూడఁ గర్ణుఁ డన్నఁ బక్షపాత మును నే నన్నఁ బరిహాసమునా ? (ప్రకాశముగా) రాజా ! కౌరవేశ్వరా ! అట్లే యగుఁగాక ! (నిష్క్రమించును)

ధృత:—వత్సా ! నీకు మతిలేదా యేమి ? ఇట్టి సమయమునను నట్టి మహానుభావుఁ డైన యశ్వత్థామకుఁ బరుషవాక్యము లచే మనస్సు విఱుగునట్లు చేసితివి !

దుర్యో:—ఏమి ? నే నేమి యసత్య మాడితిని ? ఇది నాకుఁ గ్రోధహేతువు కాదా ! ఏలన :

గీ. ధన్యు లగురాజులకుఁ జూడఁ దలఁపరాని
పీరవరు నీదుదౌర్భాగ్య కారణమున
ననిని జచ్చినవాని, నాయాప్త మిత్రుఁ
దిట్టుద్రౌణికిరీటులు నెట్టు వేఱు ? ౪౦

ధృత:—అయ్యో ! వత్సా ! ని న్ననవలసిన దే మున్నది ? భరతకులమున కిది యవసానదశ. గాంధారీ ! సంజయా ! నిర్భాగ్యుఁడను నే నేమి చేయుదును ? (ఆలోచించి) ఇట్లగుఁ గాక ! సంజయా ! అశ్వత్థామతో నావచనములుగా నిట్లు పలుకుము:

చ. ఇరువురుఁ గూడియాడుచును
నింపుగ స్తన్యముఁ గ్రోలియుండు శే

మఱకుము; నిన్ను నెత్తుకొని
  మౌళిని నుంచుట బట్ట పాడుగా
మఱవకు; భ్రాతృదుఃఖమున
  మైత్రిని ని న్నటు లాసుయోధనుం
డఱవఁగఁ గ్రోధముం బెనుప
  కయ్య! గురూత్తమ పుత్త్రి! వీనిపై. ౪౧

సంజ:—సరే. (లేచును)

ధృత:—ఇదికూడ నా పలుకుగా నతనికిఁ జెప్పుము.

చ. అనృతము విన్న నీపిత మ
  హాత్ముఁ డటుల్ శర ముజ్జగించుటన్,
గన విన రాని రీతి నతి
  గాఢపరాభవ మాతఁ డందుటన్,
ఘనబలమున్ బరాక్రమముఁ
  గాంచిన పుత్త్రుఁడ వీవు నుండుటన్,
గొనకొని తీర్తుగాని పగ
  కోపము నొందకుమయ్య! పుత్త్రుపై. ౪౨

సంజ:—అట్లే. (నిష్క్రమించును.)

దుర్యో:—సూతుఁడా! సాంగ్రామికరథమును నాకు సిద్ధ మొనర్పుము.

సూతు:—చిత్తము. దేవా! (నిష్క్రమించును.)

ధృత:—గాంధారీ! మనము మద్రపతి శల్యుని శిబిరమున కేఁగుదము. వత్సా! నీ వల్లొనర్పుము. (అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది పంచమాంకము.

వేణీసంహారము

షష్ఠాంకము

(ఆసనమునఁ గూర్చుండి యుధిష్ఠిరుఁడును—ద్రౌపది, చేటి, బుధకుఁడును ప్రవేశింతురు.)

యుధి:—(చింతించుచు నిట్టూర్పు విడిచి)

ఉ. ఈఁదితి భీష్మసాగరము
నెట్టులొ; యార్పితి ద్రోణవహ్ని; నా
మీఁదను గర్ణనామక మ
మేయవిషాహిని గొట్టి; శల్యునిన్
జేఁదితిఁ బ్రాణముల్; లఘు స
శేషజయంబును గాంచి యుంటి; నీ
మీఁదను భీమసాహసము
మిక్కిలి జీవితశంకఁ గొల్పెఁగా! ౧

ద్రౌప:—(కన్నీటితో) మహారాజా! జీవితశంకఁ గొల్పినది పాంచాలి బ్రతుకు కాని భీమసాహసము కాదు.

యుధి:—రెండును గావు. నేనే జీవితశంకఁ గొల్పితిని. (బుధకునితో) బుధకా!

బుధ:—దేవా! ఏమి యాజ్ఞ?

యుధి:—బుధకా! సహదేవునితో నిట్లు చెప్పుము: "క్రుద్ధుఁడై వృకోదరుఁడు సాయంతనములోఁగాఁ దాను సుయోధనునిఁ

జంపలేకపోయినచోఁ దానే చత్తు నని చేసిన దారుణప్రతిజ్ఞను విని మానధనుఁ డయ్యుఁ గౌరవరాజు మాయమయ్యెను. అందుచే, దుర్యోధను నన్వేషించుటకు నిపుణులు, యథార్థాభిజ్ఞులు, భక్తిమంతులు నగు సచివులు పటుపటహరవవ్యక్తఘోషమున దుర్యోధను జాడఁ దెలిపినవారికి బహుధనాదిబహూకృతు లిత్తు మని చాటుచు శమంతపంచకమునఁ దిరుగవలయును. మఱియు,

ఉ. పంకములందు సైకతపుఁ
బట్టుల జాలరులుఁ గనఁ వలెన్;
బొంకపుడొంకలన్ వెదకఁ
బోవవలెన్ బెదగొల్ల లెల్ల; రే
వంకను వ్యాఘ్రచారివన
పంక్తుల వ్యాధులు చూడఁగా వలెన్;
గొంకక రంధ్రవిజ్ఞు లతి
గూఢతఁ బోవలె నాశ్రమంబులన్. ౨

బుధ:—చిత్తము. దేవా!

యుధి:—ఉండు. సహదేవున కిదియుఁ దెల్పుము.

చ. అలుకుచు నెవ్వరెవ్వ రెటు
లాడినఁగాని రహస్య వృత్తముల్
చులకనఁ జూడరాదు; మఱి
సుప్తుల రోగుల నార్తులన్ వన
స్థలముల నేమఱం జనదు;
జంతులత్రాసము పక్షికూఁతలున్
గలిగినచోట్ల శ్రద్ధఁ గనఁ
గావలయున్ నృపపాద చిహ్నముల్. 3

బుధ:—చిత్తము. దేవా! (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) దేవా! పాంచాలకుఁ డేతెంచియున్నాఁడు.

యుధి:—త్వరగా రానిమ్ము.

బుధ:—(నిష్క్రమించి, పాంచాలకునితో మరలఁ బ్రవేశించి) ఇదిగో! దేవా! పాంచాలకుఁడు సమీపించుచున్నాఁడు.

పాంచా:—దేవా! జయము. జయము. దేవికిని దేవరకును ప్రియవార్తఁ దెలుప వచ్చితిని.

యుధి:—పాంచాలకా! దురాత్ముఁ డగు కౌరవాధముని జాడ తెలిసినదా?

పాంచా:—జాడ తెలియుటే కాదు. దేవీ కేశపాశ స్పర్శపాతక ప్రధాన హేతుభూతుఁడే దొరకినాఁడు.

యుధి:—(ఆనందముతోఁ గౌఁగిలించుకొని) మంచిది. భద్రా! మంచిమాట చెప్పితివి. ఏమి కంటి కగపడినాఁడా?

పాంచా:—దేవా! సమరగోచరుఁడు కాలేదా యని యడుగుము.

ద్రౌప:—(భయముతో) నానాథుఁడు నానితో సమరమున నున్నాఁడా!

యుధి:—(ఆశంకతో) వత్స హానితో సమరమున నున్నాఁడా?

పాంచా:—నిజము. మహారాజా! నే నసత్య మాడుదునా?

యుధి:—

మ. గద చేతం గొనుభీమువిక్రమము లో
కంబందు నేఁ గాంచియుఁ
మదిలో సంశయ మందుచుంటి నకటా!
మా కౌనో కాదో జయం

బది యంచున్; దలపోయఁ గారణ మనూ
హ్యాం బొ; 'సతిస్నేహ మా
స్పద మాఁ బాపకుశంక' కన్న నుడియే
సత్యంబు నా పట్టునన్. ౪

(ద్రౌపదిని జూచి యామె కన్నీరు తుడిచి) ఓసీ! సుక్షత్రియు
రాలా!

మ. కురువృద్ధుల్ కురువృద్ధబాంధవు లనే
కుల్ రాజులుం జూడ నీ
వర కేశగ్రహణాది యా పరిభవ
ప్రజ్యోతి చల్లారు నం
దఱముం జచ్చిననొండె లేనియెడలన్
బాపాత్మకుం డైన యీ
కురురాట్ క్రూరమృగంబు నేఁడె యనిలోఁ
గోల్పోయినన్ బ్రాణముల్. ౫

ఐనను, సందేహ మవసరము లేదు.

గీ. ప్రతిన చెడు నన్నభీతిచేఁ ద్వరితుఁడైన
భీమసేనునిచేఁ జచ్చు వినుము నేఁడె
పావనం బగునీ కేశపాశవితతి
హస్తమునఁ బట్టి యీడ్పించినట్టితులువ. ౬

పాంచాలకా! చెప్పు. చెప్పు. ఆదురాత్ముఁ డెటు లెక్కడ
దొరకెను? ఇప్పు డేమి జరుగుచున్నది?

ద్రౌప:—భద్రా! చెప్పు. చెప్పు.

పాంచా:—దేవా! దేవీ! వినుఁడు. నీచే మద్రపతి శల్యుఁ
డీల్గుటయు, గాంధార రాజశలభకులము సహదేవశస్త్రానల

మునఁ బ్రవేశించుటయు, సేనాపతిమరణమున భీతులై మిగి లినయోధులు రణభూమిని విడిచి పాఱుటయు, మనసేనలు శత్రుపరాజయమును గాంచి యుప్పొంగుచు ధృష్టద్యు మ్నాధిష్ఠితము లయి యుండుటయు, కృపకృతవర్మాశ్వ త్థామలు ప్రణష్టు లగుటయుఁ గని వృకోదరప్రతిజ్ఞాభీతుఁ డయి దురాత్ముఁడగు కౌరవాధముఁ డెటనో దాఁగుకొనెను.

యుధి:—తరువాతఁ దరువాత ?

ద్రౌప:—తరువాత ?

పాంచా:—తరువాత భగవంతుఁడగు వాసుదేవునిచే నధిష్ఠింపఁ బడిన రథ మెక్కి భీమార్జునకుమారులు శమంతపంచకము నంతను వెదకిరి. కాని, జాడ తెలియదాయెను. అపు డస్మ ద్పృశు లగుభృత్యవర్గము దైవమును దలఁచి దుఃఖించిరి. అర్జు నకుమారుఁడు దీర్ఘనిశ్వాసమును విడిచెను. వృకోదరుఁడు జలధరసమయనిశాసంచారితతటిత్ప్రకార పింగళదృష్టులను గదాదండముపైఁ బ్రసరింపఁజేసెను; కృష్ణభగవానుఁడు విధి కృతుల నిందించెను; అపు డొకపురుషుఁడు చేత మాంసము నిడుకొని క్రొత్తఁ జంపిన మృగలోహితచరణములతోడను, గట్టుఁబుట్టముతోడను, బరుగున భీమసేనునికడ కేతెంచి గట్టి నిట్టూర్పులసందడిని విని వినిపింపనిమాటలలో నిట్లనెను : "దేవా ! భీమసేనకుమారా ! ఇటకు సమీపమునఁ గల యొకహ్రదమునందలి మడుఁగులో దిగినరెండడుగులజాడలు కానవచ్చినవి. ఒకటి లోనుండి వచ్చినది. రెండవది యట్లు కానిది. తరువాత మీచిత్తము." అంత మే మెల్లరము సం భ్రమచిత్తులమై యాతనివెనుక నట కేఁగి సుయోధనునిపద చిహ్నలుగా వాని నెఱింగితిమి. అపుడు వాసుదేవుఁ డిట్ల

నెను. "ఓ వీరవృకోదరా! సుయోధనునకు జలస్తంభవిద్య తెలియునుగాదా! ఆతఁడు నీకు భయపడి యీహ్రదములో దాఁగుకొనియుండును." బలరామానుజుని యీమాట విని భీమసేనుఁడు దిగ్గజము లదలిపోవునట్లు, సలిలచారిసకలజంతువులు బెదరిపోవునట్లు, మడుఁగంతయుఁ గలఁగఁబాఱునట్లు భైరవ మగుసింహానాదముఁ జేసి "యోరోరివృథాప్రఖ్యాపితాలీకపౌరుషాభిమానీ! పాంచాలీకేశాంబరాకర్షణ మహాపాపీ! ధార్తరాష్ట్రాపశదా!

చ. మలినత లేని యిందుకుల
మందునఁ బుట్టితి; విప్పుడుఁగదా
కలితకరుండ వీవు; ననుఁ
గాఱులు గూసితి దుస్ససేనుర
క్తలలితపాయినిన్, గరము
కట్టఁగఁ జూచితి కృష్ణదేవునిన్;
జలమునఁ బంకమందు దిగి
చత్తువె సిగ్గఱి రాజకీటమా! ౭

మఱియు మానవంతుఁడ వగు నో కౌరవాధమా!

ఉ. భర్తలు చచ్చి కౌరవుల
పత్నులు కొప్పులు చేతఁబట్టి పె
ల్లార్తిని గాంతు లేడుటను
నాఁటను ద్రౌపదిక్రోధవహ్ని తె
ద్భర్తకతాన; నీడుపెద
తమ్ముని రక్తము ద్రాగి ముందటన్
వర్తనచేయు నన్నిడిచి
నాఁడవె? శౌర్యము వీడఁ బాడియే? ౮

ద్రౌప:—నాథా! నీపునర్దర్శనము నాకుఁ గలిగినచో నాకో పము తీరిన ట్లే.

యుధి:—కృష్ణా! ఈసమయమున నమంగళముఁ బలుకకుము. భద్రా! తరువాత నేమయ్యెను?

పాంచా:—దేవా! ఇట్లు పలుకుచు భీమసేనుఁడు లోనికి దిగి క్రోధోద్ధతభ్రమితభీషణ గదాపరిఘపాణియై గట్టు తెగిన దానినిగను, పొంగిననీళ్లు కలదిగను, జాప కట్టునష్టమొసళ్లు కలదిగను, భయపడ్డసమస్తజలజంతువులు గలదిగను నాహ్రదమును వేగముచే సుడిగుండములుతిరుగునట్లు కలఁచివేసెను.

యుధి:—భద్రా! అప్పుడు నాతఁడు బయలుపడలేదా?

పాంచా:—దేవా! వెలువడ కేమగును?

గీ. భీమభుజమందరంబున వెల్లి చిలుక
పాలసంద్రంబునం బుట్టు కాలకూట
విషముగతిఁ గోపఘూర్ణితవేషి యగుచు
వెలువడె సుయోధనుం డొక్కవలననుండి.

యుధి:—మంచిపని చేసితివి. సుక్షత్త్రియా! మంచిపని చేసితివి.

ద్రౌప:—సమరప్రతిపన్నుఁడైనాఁడా? లేదా?

పాంచా:—అట్లు పైకి వచ్చి కరద్వయమున గదాద్వయమును త్రిప్పుకొనుచు నాతఁ డిట్లనియె. "ఓరోరీ గాలికొడుకా! భీతిచే నేను డాఁగితి ననుకొనుచున్నావా? పాండవుల నెల్లర భండనమునఁ జంపకుండఁ బరులకంటఁ బడ నిచ్చగింపక బడలిక దీర్చుకొనుటకై పాతాళమున విశ్రమించితినిరా." ఇంతలో వాసుదేవకిరీటులు నీటిలో యుద్ధము పనికిరాదని యిరువురను బైకిఁ దీసికొనివచ్చిరి. కౌరవపతి భూమిపైఁ

గూర్చుండి గదను గ్రిందఁబెట్టి విఱిగిపోయిన వేయియరద
ములు, చచ్చిపోయినకౌరవకులసహస్రము, ముక్కముక్క
లై పడియున్న గజవాజిసహస్రకళేబరములపై నున్నగృధ్ర
కంకజంబుకములచే భీతావహము, నుత్సన్నసుయోధన
బలము, మసవీరులసింహనాద సంవలిత సమరతూర్యము,
అమిత్రబాంధవము సకౌరవము, సమిత్రబాంధవము సపాండ
వము నగు పోలికలనుఁ జూచి యాతఁడు వేఁడినిట్టూర్పులు
నిగుడ్చుచుండెను. అప్పుడు వృకోదరుఁడు "ఓయీ! కౌరవ
రాజా! బంధుజనచింత విడువుము. పాండవులు సమరసమ
ర్థులు. నీ వసమర్థుఁడవు నని విచారింపకుము.

గీ. పంచపాండవులందు నీ వెంచుకొనుము
యోధు నొక్కని సమరసుయోధనమున;
వలయు శస్త్రాదికమ్ముఁ గవచముఁ బూని
సల్పుసమరోత్సవమ్ము స్వచ్ఛందగతిని." ౧౦

అనెను. ఈమాటలు విని కొంచెమసూయ గలచూపులతో
భీమార్జునులం జూచి దుర్యోధనుఁ డిట్లనెను.

గీ. కర్ణదుశ్శాసనులఁ జంపుకారణమున
నుభయులును మీరు నాకుఁ దుల్యులు తలంప;
నప్రియుఁడ వైనఁ బ్రియయోధుఁ డౌదు వీవు
చాలఁ గోరుదు నిఁ బ్రియసాహసాంక! ౧౧

అని లేవ వా రొండొరులు పరుషవాక్య ఘోరసంగ్రామ
మైరి. అంత వారిరువురు చిత్రగదాపరిఘభాసురభుజపంజరులై
మండలప్రచారముల విహరింపఁదొడఁగిరి. అపుడు భగ
వంతుఁ డగుచక్రపాణి సన్నిటకుఁ బుత్తెంచుచు మీతో
నిట్లు పలుకు మనెను. "భీమసేనుఁ డింకను దీఱనిప్రతిజ్ఞ కల

వాఁడును దుర్యోధనుఁడంతర్హితుఁడును నగుట మాకు విషాదహేతువై నది. కాని, యిప్పుడు దుర్యోధనుఁడు భీమసేనుని చేఁ జిక్కినాఁడు. ఇఁక, నిష్కంటకముగా నీభూమిని పాలింపుము. అభ్యుదయమునకుఁ దగినమంగళక్రియ లెల్ల బ్రారంభింపుము. సందేహ మేమియు వలదు.

మ. రతసంఘంగలశంబులన్ జలముఁ బ్వ
 రాజ్యాభిషేకార్థముల్,
సతివేణీవరణోత్సవంబునకునై
 సర్వక్రియల్, కూర్పు ము
న్నతరాజద్రుమఖండనప్రవణతీ
 క్ష్ణప్రాకుంతారుండు, వా
యుతనూజుండును గ్రుద్ధులైన విజయం
 బొందంగ సందేహమే? ౧౨

ద్రౌప:—(కన్నీటితో) త్రిభువననాథుఁడే యిట్లాజ్ఞాపించుచుండ నిఁక వేఱొకవిధముగ సంభవించునా ?

పాంచా:—ఇది కేవల మాతనియాశీస్సే కాదు. ఆదేశమే.

యుధి:—భగవత్సందేశమునకు వికల్ప మెట్లును గలుగదు. ఎవఁడురా ? అక్కడ?

కంచుకి:—(ప్రవేశించి) దేవా ! ఆజ్ఞాపింపుము.

యుధి:— దేవదేవుఁ డగు దేవకీనందనుని దివ్యప్రసాదమున భీమసేనకుమారుని విజయమంగళాకాంక్షకై సర్వోచితసంభారములు నడపవలయును.

కంచు:—చిత్తము. (ఉత్సాహముగా నడచి) ఉచితజ్ఞులతోఁ గూడి యున్న యో యంతఃపురప్రధానద్వారపాలకులారా ! కౌర

వావమానసాగరమును భుజబల మనునావచే దాఁటినవాఁ
డును, నిజప్రతిజ్ఞాపారమును జక్కఁగాఁ గాంచినవాఁడును,
సుయోధనానుజశత మనుతృణకణములకు మహావాయువును,
వాయుపుత్త్రుఁడును, దుశ్శాసనునివక్షస్థ్సలమునుఁజీల్చివై చిన
నరసింహుఁడును, దుర్యోధనుని యూరుస్తంభములను విఱు
గఁగొట్టఁ గలవిజయబలశాలి యైనభీమసేనునిపై నిండువా
త్సల్యము గలయుధిష్ఠిరుఁడు మంగళకృత్యములు నిర్వర్తింప
నాజ్ఞాపించుచున్నాఁడు. (ఆకాశముపైకిఁ జూచి) ఏ మను
చున్నారు ? అన్నియు నధికతరముగా నిర్వర్తించితిమి. నీవు
చూచుట లేదా యనియా ! మంచిది. ఉత్తములారా !
మంచిది. చెప్పకుండనే మేలుచేయుట మనోగతస్వామిభక్తిని
మిక్కుటముగా వెల్లడించునుగదా !

యుధి:—ఆర్యా ! జయంధరా !

కంచు:—దేవా ! ఏమియాజ్ఞ ?

యుధి:—నీ వరిగి యీశుభవార్తఁ దెచ్చినపాంచాలకునికి బహు
మతి నొసంగి సంతోషపెట్టుము.

కంచు:—చిత్తము. (పాంచాలకునితో నిష్క్రమించును)

ద్రౌప:—మహారాజా ! భీమసేనుఁడు దుర్యోధనునితో మా
యైదుగురిలో నొకరిని గోరుకొను మని యేల యనెను ?
ఒకవేళ నాతఁడు నకులసహదేవులలో నొకనిఁ గోరుకొని
సమరము చేయుదు నని యన్న మన కుపద్రవము కలు
గునుగదా !

యుధి:—కృష్ణా ! దానికిఁ గారణ మిది : బంధువు లెల్లరును,
సోదరు లందఱును జచ్చి యేకాదశాక్షౌహిణీసేనలో నిఁకఁ

గృపకృతవర్మాశ్వత్థామలే మిగిలియుండుటచే దుర్యోధనుఁడు బంధురహితుఁడు దేహముమాత్రమే మిగిలినవాఁడునై యున్నాఁడు ఆతఁ డభిమానమును విడిచి యాయుధత్యాగము చేసినఁగాని తపోవనమున కేఁగినఁగాని, తండ్రియెదుట సంధిచేసినఁగాని, సకలరిపులను జయింతు నన్న భీమునిప్రతిజ్ఞ యింతవఱకు వచ్చి వ్యర్థమగు నని తలఁచి, దుర్యోధనునకు సమరోత్సాహముఁ గల్పింప నట్లు పలికెను. మఱియు దుర్యోధనుఁడు పాండవులలో నెవ్వనిని జయింపలేఁడు. ఏమైనను, వృకోదరునితోడనే గదాయుద్ధ మాతఁడు కోరు నని నే ననుకొనుచున్నాను. ఏలన :

ఉ. కోపమునన్ రణంబునను
 ఘూర్ణగదాధరుఁడైనభీముపెం
పోపఁగఁజాల రెవ్వరు; సు
 యోధనుఁడుం బలరాము సాటి; యీ
పాపపుధార్తరాష్ట్రులను
 పద్మినికిన్ గజమైనభీముఁడే
యోపు జయింపఁ; గోరును సు
 యోధనుఁ డాతనిఁ; గోరఁ డన్యులన్. ౧౩

(తెరలో)

దాహము! దాహము. అయ్యో! దాహము. దాహము. కొంచెమునీరు నీడ యిచ్చి నన్నుఁ గాపాడుఁడు.

యుధి:—(విని) ఓరీ! ఎవఁ డక్కడ?

కంచు:—(ప్రవేశించి) దేవా! ఏమియాజ్ఞ?

యుధి:—అదేమియో తెలిసికొనిరా.

కంచు:—చిత్తము. (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) దేవా! దప్పికగొన్న యొకయతిని.

యుధి:—వెంటనే ప్రవేశపెట్టుము.

కంచు:—చిత్తము (నిష్క్రమించును.)

(చార్వాకుఁ డను రాక్షసుఁడు మునివేషధారియై ప్రవేశించును)

చార్వా:—(తనలో) నేను సుయోధనుని పరమమిత్రుఁడ నైనందుల కెట్లైనఁ బాండవులను వంచింపవలయును. (ప్రకాశముగా) దాహము. దాహము. కొంచెము నీరు నీడ యిచ్చి నన్నుఁ గాపాడుఁడు. (యుధిష్ఠిరుని సమీపించును. అందఱు లేచి నిలుచుందురు.)

యుధి:—మునీ! అభివాదములు.

చార్వా:—ఇది యభివాదసమయము కాదు. నీరిచ్చి నన్ను గౌరవింపుము.

యుధి:—మునీ! ఆసన మిదిగో! స్వీకరింపుము.

చార్వా:—(కూర్చుండి) మీరును గూర్చుండుఁడు.

యుధి:—ఓరీ! ఎవ రక్కడ?

కంచు:—(ప్రవేశించి) దేవా ఏమియాజ్ఞ?

యుధి:—జయంధరా! నీళ్లు గొని తెమ్ము. మునికి దాహము వేయుచున్నది.

కంచు:—చిత్తము. (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి సమీపించి) మహారాజా! చల్లనిచక్కనిమంచినీళ్లతో నిండినపంచపాత్ర మిదిగో! ఇది చిన్న చెంబు.

యుధి:—మునీ! దాహము పుచ్చుకొనుము.

చార్వా:—(కాళ్ళు కడుగుకొని యాచమించి) నీవు క్షత్రియుని వలె నున్నావు:

యుధి:—ఔను. నేను క్షత్రియుఁడనే.

చార్వా:—ఆత్మజననాశనమున కాలవాలమైనయుద్ధము నిత్యము చేయుచుండుమీచేతినీళ్లు ముట్టుకొనఁగూడదు. కానిమ్ము. ఈనీడను జల్లనిసరస్వతీనదీవాయువులవీవనచేతను నేను శ్రమము వాసికొందును.

ద్రౌప:—బుద్ధిమతికా! మహర్షికి విసనకఱ్ఱతో విసరవే.

(చేటి యట్లు చేయును.)

చార్వా:—మంచిది. మాకిట్టిమీయుపచారము లుచితములే.

యుధి:—మునీ! నీ కింతపరిశ్రమ కలుగుటకుఁ గారణమేమి ?

చార్వా:—మునిజనసులభ మగుకుతూహలముతో మహాక్షత్రియు లిరువురకు జరగుద్వంద్వయుద్ధముఁ జూడ శమంతపంచకముసఁ దిరిగితిరిగి యట నర్జునసుయోధనుల కగుముష్టియుద్ధముఁ జూచి యీశారదాతపము బలవత్తరమగుటచే నాయుద్ధము ముగియకుండఁగనే యిటకు వచ్చితి.

అందఱు:—(విషాద మందుదురు.)

కంచు:—మునీ! అట్లు కాదు. భీమసుయోధనుల కని చెప్పుము.

చార్వా:—నీకుఁ దెలియనివిషయమున నన్నేల యాక్షేపింతువు?

యుధి:—మహర్షీ! చెప్పుము. చెప్పుము.

చార్వా—ఒక్కనిముసము విశ్రమించి నీ కంతయుఁ జెప్పెదను. కాని, యీముసలికంచుకికిఁ జెప్పను.

యుధి—చెప్పుము. చెప్పుము. సుయోధనార్జునులకే ?

చార్వా:—ఔ నని మొదటనే చెప్పితిని.

యుధి:—(కన్నీళ్లతో) భీమసుయోధనులకుఁ గాదా?

చార్వా:—అది జరిగిపోయినవిషయము.

యుధి. ద్రౌప:—(మూర్ఛిల్లుదురు.)

కంచు:—(చన్నీరు చల్లి) దేవా! ఊరడిల్లుము. దేవీ! ఊరడిల్లుము.

చేటి :—దేవీ! ఊరడిల్లుము.

యుధి. ద్రౌప:—(తేలుకొందురు.)

యుధి :—ఏమన్నావు? మునీ! భీమసుయోధనులగదాయుద్ధమిదివఱకే జరిగిపోయినదా?

ద్రౌప:—భగవంతుఁడా! ఏమి? అది జరిగిపోయినవిషయమా?

చార్వా:—కంచుకీ! వీ రిరువు రెవరు?

కంచు:—ఓయీ బ్రాహ్మణా! ఈయన యుధిష్ఠిరమహారాజు. ఈమె పాంచాలరాజతనయ.

చార్వా:—ఏమి! నృశంసుఁడ నగునేను దారుణవిషయమే చెప్పితినే!

ద్రౌప:—హా! నాథా! భీమసేనా! (మూర్ఛిల్లును)

కంచు:—ఇపు డీతఁడు చెప్పినసంగతి యేమి?

చేటి:—దేవీ! ఊరడిల్లు మూఱడిల్లుము.

యుధి:—(కన్నీటితో) బ్రాహ్మణా!

క. పదనందిగ్ధతచే నే
నెద దుఃఖము నందుచుంటి నిఁక భీమునిప
త్త్యదశం జెప్పినయంతట
వదలెదఁ బ్రాణంబు సౌఖ్యపదవిం గనఁగన్. ౧౪

చార్వా:—(సంతోషముతోఁ దనలో) నాయత్న మిదియే.

(ప్రకాశముగా) అయినఁ దప్పక చెప్పవలసినది సంగ్రహ ముగాఁ దెల్పెదను. ఏలన, బాంధవదుఃఖవార్తను విస్త రించి చెప్పరాదుగదా!

యుధి:—(కన్నీరొలుక)

క. త్వరత్వరగాఁ జెప్పుము వి
స్తరముగనో సంగ్రహప్రధానముగానో
తరువాత వత్ససంగతి
త్వరగా విన నెదురుచూచెదఁ ఋషివర్యా! ౧౫

చార్వా:—వినుము:

చ. కురుపతిభీమసేను లటు
ఘోరగదాధ్వనిఁ బోరుచుండఁగా

ద్రౌప:—(లేచి) తరువాతఁ దరువాత?

చార్వా:—(తనలో) వీరి కీకఁ దెలిపిరాకుండఁ జేయు టెట్లు?
(ప్రకాశముగా)
సరగున నేఁగుదెంచె హలి;
సన్నిధిఁ బోరిరి వారు; శిష్యత
త్పరవిజయుండు సీరి యొక
దారుణసంజ్ఞ యొనర్పఁ గాంచి య
క్కురుపతి యొక్క పెట్టునను
గూలఁగఁ జేసెను భీమసేనునిన్. ౧౬

యుధి:—హా! వత్సా! వృకోదరా! (మూర్ఛిల్లును)

ద్రౌప:—హా! నాథ! భీమసేనా! హా! మత్పరిభవప్రతీకారపరి త్యక్తజీవితా! జటాసురబకహిడింబకిమ్మీరకీచకజరాసంధ

నిషూదనా! సౌగంధికాహరణచాటుకారా! ప్రతివచన మిమ్ము. (మూర్ఛిల్లును)

కంచు:—(కన్నీటితో) హా! భీమసేనకుమారా! ధార్తరాష్ట్రకులకమలినీప్రాలేయవర్షా! (సంభ్రమముతో) మహారాజా! ఊఱడిల్లుము. బుద్ధిమతికా! దేవి నూఱడింపుము. మహర్షీ! నీవును మహారాజు నూఱడింపుము.

చార్వా:—(తనలో) ఆఁ. ప్రాణము విడువు మని యూఱడించెదను. (పైకి) ఓయీ! భీమాగ్రజా! ఒక్కక్షణ ముండుము. ఇంకిను జెప్పెదను.

యుధి:—(తెలివంది) మహర్షీ! ఇంకను గథాశేష మున్నదా?

ద్రౌప:—(తెలివంది) ఆర్యా! ఆకథాంశేష మేమి? చెప్పుము.

కంచు:—చెప్పు. చెప్పు.

చార్వా:—అట్లాభీమసుక్షత్రియుఁడు హతుఁ డయి వీరసులభ మగుసద్గతి నందిన, భ్రాతృవధశోకమున నర్జునుఁడు గాండీవమును విడిచి రక్తసిక్తమై యున్నభీమసేనునిగదను బలవంతముగా నాతనిబిగిచేతులనుండి లాగుకొని శ్రీకృష్ణుఁడు వల దని నివారించినను వినక భ్రమితగదాఝుంకారసమ్మూర్ఛితగంభీరవచనధ్వనితోఁ జెఱునప్పునఁ గురుపతి రమ్మని పిలుచుచుండ నర్జునుఁడు జంకక యాతనితో యుద్ధమునకు దిగెను. అపుడు సుయోధనునిగదాఘాతమున నర్జునుఁ డస్తమించుట నిశ్చయ మని యెంచి బలరాముఁ డర్జునపక్షపాతి యగుకృష్ణుని బలవంతముగాఁ దనరథ మెక్కించుకొని ద్వారకానగరమునకుం గొంపోయెను.

యుధి:—బాగు. బాగు, అర్జునా! గాండీవమును విడుచుటచే నీవు త్వరలోనే యనుజు ననుగమింపఁగలవు. ఇఁక, నే నే యుపాయముసఁ బ్రాణత్యాగమహోత్సవము చేసికొనఁగలనో?

ద్రౌప:—హా! నాథా! భ్రాతృవత్సలా! భీమసేనా! నీతమ్ముఁడు నశిక్షితుఁడు నగునర్జునుఁడు బలవంతముగా నీచేతిలోనిగదను లాగుకొని దారుణశత్రువున కెదురుపోవుచుండ నీ వుపేక్షింపవచ్చునా? (మూర్ఛిల్లును)

చార్వా:—తరువాత నేను.........

యుధి:—చాలు. మునీ! చాలు. ఇఁకఁ పై విననదేమి? హా! భీమసేనా! లాక్షాగృహసముద్రతరణయానపాత్రమా! హా! కిమ్మీరహిడింబాసురజరాసంధ జయమల్లా! హా! కీచకసుయోధనానుజ కమలినీకుంజరా! హా! ద్యూతపణమా! మచ్ఛరీరస్థితిపరిఖేదశంకాసూచనా! హా! మదాజ్ఞాసంపాదకా! హా! కాంతారవ్యసనబాంధవా! హా! కౌరవవనదావానలా!

ఉ. ద్యూతమమత్వదుర్వ్యసన
దూషితబుద్ధిని నేను నోడ న
త్యూతతదంతిసన్నిభమ
హాబలవంతుఁడ వయ్యు భక్తిసం
ప్రీతి విధేయుఁ డైతివి వి
వేకిత నీకిటు కీడుమూడెనే?

భ్రాత! మమ్ముఁ దిగనాడి విడిచి

స్వర్గముఁ గాంచితె యమూర్తిఁగొల్పుచున్. ౧౭

ద్రౌప:—(తెలివొంది) మహారాజా! ఏ మయినది?

యుధి:—దేవీ! ఇఁక నేమున్నది?

మ. బకకిమ్మీర హిడింబరాక్షస మహా

ప్రఖ్యాత విధ్వంసి, కీ

చకసంహర్త, మదోద్ధతాత్మక జరా

సంధప్రభావాఢ్య ఘో

రకగీందార్యశని, సద్గదాపరిఘు వీ

ర్య స్ఫారబాహుండు, తా

వక ప్రాణేశుఁడు, నర్జునాగ్రజుఁడు, మ

ద్భ్రాతృవ్యూఁ డేఁడీ యిఁకన్? ౧౮

ద్రౌప:—నాథా! భీమసేనా! నా వేణి నీవే ముడిచెద నంటి విగదా! క్షత్రియపీరునకుఁ బ్రతినతప్పుట న్యాయమా? నీశపథము చెల్లించుకొమ్ము. నే నిదే వచ్చుచున్నాను. (మూర్ఛిల్లును)

యుధి:—(ఆకాశముఁ జూచి) అమ్మా పృథా! నీ పుత్త్రుని వార్త వింటివిగదా! అనాథుఁడ నగుచ నొక్కనినే విడిచి పోయినాఁడుకదా? వత్సా! జరాసంధశత్రూ! నీ వింత యద్ధాయుష్కుఁడ వగుటకు లోకులు నీయం దేమి లోపములు గనిపెట్టిరి? కాదు. నేనే యనేకములు కనిపెట్టితిని. నీవు:

మ. సకలోర్వీతలముం జయించియును నా
సాన్నిధ్యమం దుంచి యూ
రక సిగ్గొందుట, జూదమందుఁ బణమై
క్రౌర్యంబు లే కొప్పుటల్,
వికలుం డౌవలలుం డనన్ విరటు పృ
థ్వీపాలు సేవించుటల్
సుకముం గాంచఁగ నేను; నా కవియె తె
ల్పుం జిహ్వలై నీ దశన్. ౧౯

మునీ! ఏమంటివి? ("కురుపతి భీమసేను లేఁ" అను పద్యము పూర్తిగాఁ జదువును.)

చార్వా:—ఔ నది నిజమే.

యుధి:—ఏమి నా దురదృష్టము! బలరామా! కృష్ణాగ్రజా!

శా. జ్ఞాతిప్రీతి మనంబునందు లవమై
నన్ గాంచవా? క్షత్రియో
పేతన్యాయమె యిద్ది? కృష్ణభగవ
త్ప్రీతంబు నైనట్టి మ
ద్భ్రాతృస్నేహము నెంచవై తిరువురున్
బ్రఖ్యాతశిష్యుల్; మఱే
రీతిన్ మాపయిఁ గ్రోధ మూతనిపయిన్
బ్రేమంబునుం జూపితో? ౨౦

(ద్రౌపదిని సమీపించి) ఓ పాంచాలీ! లెమ్ము. లెమ్ము. మన మిరువురము సమానదుఃఖము గలవారమే. మాటిమాటికి మూర్ఛిల్లి నన్ను బాధించెద వేల?

ద్రౌప:—(లేచి) దుశ్శాసనహతకుఁడు విప్పివేసిన నాకేశపాశమును, దుర్యోధనునిఁ జంపుటచే నాతని రక్తముతోఁ దడిసిన చేతులతో నా నాథుఁడు ముడివేయవలయును. ఓసీ! బుద్ధిమతికా! నీ ముందేకదా నాథుఁడు శపథము చేసెను? ఇప్పుడే కదా దేవకీనందనుఁడు నాకు వేణీమహోత్సవము జరుపుట కెల్ల సంభారములు సిద్ధము చేయుఁడని సందేశమంపెను! కావున, వికసించిన పువ్వులఁ దెచ్చి దండ గ్రుచ్చి నా వేణికిఁ జుట్టవే. శ్రీకృష్ణుని మాట విను. ఆయన యాదేశము వ్యర్థపుచ్చుట తగునా? అయ్యో! అతిసంతప్తచిత్తమున నే నేమియో పలవరించుచున్నాను. ఇంకను దూర మేఁగియుండని యార్యపుత్త్రుని నే ననుగమించెదను. మహారాజా! చితి నేర్పఱుపుము. నీవును క్షత్త్రియధర్మ మనుసరించి శత్రునిర్దళనమున కేఁగవలయు.

యుధి:—పాంచాలీ! యుక్తముగాఁ బలికితివి. కంచుకీ! ఈతపస్వినికై చితి సిద్ధపఱచి యామె యసహ్యవేదనఁ బాపుము. నాకు సజ్యమగుధనువు గొనితెమ్ము. పోనిమ్ము. విల్లెందుకు?

గీ. భీమసేనుని రక్తసిక్తామలగదఁ
గైకొని కిరీటి విడిచెఁగా గాండివంబు;
నటులె నేనును నర్జును ననుసరింతు
నదియె శ్రేయము నాకు జయం బిఁకేల? ౨౧

చార్వా:—రాజా! నీ మనము రిపుజయవిముఖమైనచో నెక్కడనో ప్రాణత్యాగము చేసికొనుము. అంతదూరము పో నేల?

కంచు:—(రోషముతో) ఛీ! మునిజనులకుఁ దగనట్లు రాక్షసులకుఁ దగినట్లు పలుకుచున్నావు.

చార్వా:—(భయమునఁ దనలో) వీఁడు నన్నుఁ గనిపెట్టలేదు గదా కొంపముంచి. (ప్రకాశముగా) ఓయీ! కంచుకీ! ఇటు వినుము. అచ్చట దుర్యోధనులకు గదాయుద్ధము జరుగుచున్నది కదా! వారిరువురి గదాభుజసారము నెఱుంగుదును. ఇంతగా దుఃఖించుచున్న యీరాజర్షి మఱేమి దుర్వార్త వినవలసివచ్చునో యని యట్లంటిని.

యుధి:—(కన్నీరు విడిచి) మంచిది. మునీ! మంచిది. నాకు హితముఁ దెలిపితివి.

కంచు:—మహారాజా! ఏమిది? శోకాంధత్వమున దేవసదృశుఁడ వగు నీవే క్షాత్త్రధర్మమును విడిచి సామాన్యునివలె విచారింతువు?

యుధి:—ఆర్యా! జయంధరా!

మ. పరిఘప్రస్ఫుట పీనబాహుయుగ శుం
భద్దండ శౌర్యాత్ములై
యరుదారీతిఁ గుబేరపట్టణము శ
క్రావాసముం జేరి దు
ర్భరవీర్యంబును జూపినట్టి ఘనులన్
భంజించి దుర్యోధనుం
దుదభూమిన్ బడవైచి నిల్వఁ గనఁగా
నోపన్ తదీయాస్యమున్. \\ —౨౨

ఓ పాంచాలరాజతనయా ! నా దుర్నయమున సంభవించిన దీదుర్గతి. ఎంత త్వరలో నగ్ని ప్రజ్వరిల్లిన నంతత్వరలో బంధుజనములఁ గలిసికొనఁగలము.

ద్రౌప:—ఆర్యా ! కట్టెలు చేర్పుఁడు. ఏమి ! మహారాజుమాట యెవరును వినరే! హా! నాథా నీవు లేనికారణమున మహారాజును ఒరిజనులు సైతమవమానించుచున్నారు గదా !

యుధి:—మహర్షీ ! నా మాట యెవరును వినుటలేదు. నీవైన నింధన ప్రసాదమునఁ బ్రసాదము చూపుము.

చార్వా:—ఇది మునిజన విరుద్ధము. (తనలో) నాకోరిక తీరినది. వీరికిఁ గానరాకుండ సమీపమున నింధనములఁ బ్రజ్వాలింపఁ జేయుదును. (ప్రకాశముగా) రాజా! ఇట్టిస్థితిలో నే నిట నిలువఁజాలను. (నిష్క్రమించును.)

యుధి:—దేవీ ! నేఁ జెప్పినపని నెవ్వరును జేయరైరి. పోనిమ్ము. నేను స్వయముగానే కట్టెలు ప్రోఁగుచేసి చితి యంటించుకొందును.

ద్రౌప:—త్వరగా. మహారాజా! త్వరగా.

(తెరలోఁ గలకలము.)

ద్రౌప:—(భయముతో విని) మహారాజా ! ఇది యెవరో బలగర్వితుని సింహనాదమువలె నున్నది. ఇంక నేయప్రియమునో వినఁగనే మన మాలసించుచున్నాము.

యుధి:—విలంబనము వలదు. లెమ్ము (నడతురు) పాంచాలీ ! అమ్మకుఁ గాని నీసపత్నులకుఁ గాని చెప్పవలసిన దేమున్న నన్నుఁ జెప్పి పరిజనులను బంపివేయుము.

ద్రౌప:—మహారాజా! మీయమ్మగారికి "బక హిడింబ కిమ్మీర కీచక జరాసంధజయమహల్లుఁ డగునీమధ్యమపుత్త్రుఁడు నిర్భాగ్యురాల నగునామూలమునఁ బరలోకగతి నందె" నని విన్నవించెదను.

యుధి:—బుద్ధిమతికా! అమ్మగారికి నామాటగా నిట్లుచెప్పుము:

గీ. ఎవనిభుజశక్తిచే లక్కయింటినుండి
బయటఁ బడఁ గాంచిరో యగ్నిబారినుండి
నీవు సుతు; లట్టి నీయన్ననినువు భీము
బలుఁడు లేఁ డని నే నెట్లు పలుకువాఁడ ? ౨౩

ఆర్యా! జయంధరా! నీవు సహదేవునికడ కేఁగుము. పాండుకుల బృహస్పతియు, ద్వైమాత్రేయుఁడు, నగునాతనితో "సకలకురుకుల కమలాకరబడబానలుఁ డగుయుధిష్ఠిరుఁడు పరలోకమున కేఁగుచు, ఇష్టుఁడవు, అనుకూలుఁడవు, నిత్యము కోరఁదగినవాఁడవు, దుర్వ్యసనములకు దూరుఁడవు, అభ్యుదయకష్టములపట్ల ధైర్యవంతుఁడవు నగునిన్నుఁ జాలఁ గౌఁగిలించుకొని శిరము మూర్కొని యిట్లు పలికె" నని చెప్పుము:

చ. వయసునఁ జిన్నవాఁడవును
బ్రాజ్ఞత మత్సదృశుండ వీవు; నే
వయసున నీకుఁ బెద్దను స్వ
భావవివేకిత మద్గురుండవే
ప్రియతమ ! నీవు; మ్రొక్కెడుచు
వేఁడుచు వీడుము కూర్మి యింక నా

పయిని; పితౄణమోచనకుఁ

బ్రాంజలిఁ దర్పణ మిచ్చుచుండుమీ ! ౨౮

మఱియుఁ జిన్నతనమునుండి నాకడఁ బెరిఁగినవాఁడు, నిత్యము సదభిమాని, మేరుసమానధైర్యసారుఁడు నగునకులుఁడును నామాటఁ బాటించువాఁడు కావున నతనితో నిట్లంటి నని చెప్పుము: వత్సా ! నీవు మామార్గ మనుసరింపరాదు.

చ. మఱవుము భీము నర్జునుని;

మమ్ముఁ దలంపకు మింకఁ; బాండు భూ

వరుకులనాశనంబునఁ గ్రొ

పఁగ విడువఁగ వలెఁ దర్పణంబులఁగ

బరమవిధేయతఁగ; రిపుల

పజ్జనో యాదవులిండ్లయందో భీ

కరవనియందొ ప్రాణములఁ

గాచుకొనం దగు నీవు తమ్ముఁడా ! ౨౯

జయంధరా ! పొమ్ము. నీవు తప్పక చెప్పవలయునుజుమా ! నేఁ జచ్చినంతయొట్టు. ఆలసింపక త్వరగాఁ బొమ్ము.

ద్రౌప:—ఓసీ ! బుద్ధిమతికా ! ప్రియసఖి సుభద్రకు నామాటగా నిట్లు చెప్పుము. "చెల్లీ ! వత్స యగునుత్తర కిపుడు నాలవమాసము. కాన, మనకులము నిలుపఁ గలయామె గర్భమును నీవు కడుఁ గాపాడవలయును. ఎప్పటికైన నా పట్టియే సురలోకగతుల మైనమాకు నీటిచుక్కలు విడువఁ గలుగును."

యుధి:—(కన్నీటితో) అయ్యో ! కష్టముగదా !

చ. ధరణిని వేళ్లువాఱి బహు
ధా విటపంబుల విస్తరించి దు
ర్ధర మగుమ్రాను వెంచియును
దైవకృతంబునఁ జెట్టె దగ్ధమై
పరగిన లేఁతయంకురము
పైనడియాస లిఁకేల ? యట్టియం
కుర మది పెర్గి పెద్దదయి
కూర్మిని నీడ నొసంగునం చహో ! ౧౮

ద్రౌపదీ! ఇఁకఁ జాలును. (కంచుకిని జూచి) ఆర్యా ! జయం
ధరా ! నాపై నొట్టుఁబెట్టుకొన్నను నీవడుగు కదల్పవైతివే!

కంచు:—(ఏడ్చుచు) హా ! దేవా ! పాండురాజా ! అజాతశత్రు
భీమార్జున నకులసహదేవు లగునీపుత్త్రుల కెట్టిగతి పట్టినది !
హా ! కుంతీదేవీ ! భోజరాజభవనపతాకా !

శా. నీకుఁ సోదరపుత్త్రకుండు మఱియుఁ
గృష్ణాగ్రజుం డర్జునా
శా కల్యుం డగుస్యాలకుండు, కురువం
శధ్వంసి యాభీము సు
శ్లోకుం డాగురుమూర్తి యైనహలి యా
లోకాశ్రయం బైనయ
స్తోకత్వత్సుతకాననంబుఁ గడుమ
త్తోన్మత్తతఁ గాల్చెఁగా ! ౧౯

(ఏడ్చుచు నిష్క్రమించును)

యుధి:—జయంధరా ! జయంధరా !

కంచు:—(ప్రవేశించి) దేవా ! ఏమి యాజ్ఞ ?

యుధి:—ఏమందును ? మాయదృష్టము లిట్లున్నవి ! ఒకవేళ నర్జునుఁడే జయించి వచ్చినచో నాతనితో నిట్లంటి ననుము:

చ. నిజముగ భీముచావునకు
నిక్కపుహేతువు సీరి యైన; న
గ్రజుఁ డతఁ డౌను కృష్ణునకుఁ
గావునఁ గోపముఁ జూప కింతయుక్
స్వజనుఁ డతండు; నాపయినిఁ
బాయుము కూరిమి నెల్ల; సిమ్మటన్
విజనవనంబుఁ జేరు మిఁక
వీడుము క్షాత్రపుత్రధర్మముక్. ౨౮

కంచు:—చిత్తము దేవా ! (నిష్క్రమించును)

యుధి:—(అగ్నిని జూచి యానందముతో) ప్రజ్వలించు ధూమశిఖలను చేతులతో నావంటి వ్యసనిజనులను బిలుచుచు హుతాశనభగవానుఁడు చక్కఁగాఁ బ్రకాశించుచున్నాఁడు. నే నిదే యాతని కింధనమ నౌదును.

ద్రౌప:—మహారాజా ! దయచూపుఁడు. నానాథునకు నేనన్న నెంతయో ప్రేమ. కావున, ముందు నేనే పోవుదును.

యుధి:—ఐనచో, నీమహాభ్యుదయ మిరువురము యనుభవింతము.

చేటి:—ఓహో! లోకపాలకులారా! చంద్రవంశరాజర్షి యైన యీమహాత్ముని మీరైన రక్షింపుఁడు. రక్షింపుఁడు.

ఈరాజు రాజసూయసంతర్పితహుతవహుఁడు, ఖాండవసంతర్పితహుతవహుఁ డగుకిరీటియన్న, సుగృహీతనామధేయుఁ డగుయుధిష్ఠిరమహారాజు. ఈదేవి పాంచాలరాజకులదేవత. వేదిమధ్యసంభవ. యాజ్ఞసేని. ఇట్టివీ రుభయులు నిర్దయుఁ డగుకాలానలున కింధనము లగుచున్నారు. రక్షింపుఁడు. రక్షింపుఁడు. (వారిముందుఁ బడి) దేవా! దేవీ! ఏమి చేయుదురు!

యుధి:—ఓసీ! బుద్ధిమతికా! వత్సలుఁ డగుతమ్ముఁడు ప్రియుఁ డగునాథుఁడు లేనపు డేమి చేయవలయునో యది చేసెదము. నీవు పోయి నీళ్లు తెమ్ము.

చేటి:—చిత్తము. దేవా? (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) జయము. జయము. మహారాజా! ఇదిగో నీరు.

యుధి:—పాంచాలీ! నీవుకూడ నీపక్షపాతి యగుభీమునకును, నీప్రియుఁ డగునర్జునునకు జలతర్పణ మిమ్ము.

ద్రౌప:—మహారాజా! నీ వగ్నిసంగుము. నే నగ్నిఁ బ్రవేశించెదను.

యుధి:—దేవీ! లోకవృత్త మతిక్రమింపరాదు. బుద్ధిమతికా! నీ రిటు తెమ్ము.

చేటి:—(ఇచ్చును)

యుధి:—(కాళ్లు కడుగుకొని యాచమించి) గాంగేయా! భీష్మాచార్యా! ప్రపితామహా! శాంతనవా! నీ కిదే సలిలాంజలి. పితామహా! విచిత్రవీర్యా! నీ కిదే జలతర్పణము. (కన్నీటితో)

తండ్రీ! నీవంతు వచ్చినది. స్వర్గ మలంకరించినపితృదేవా! పాండుమహారాజా! సుగృహీతనామా! నీ కివే జలాంజలులు:

క. ఇఁకనుండి తర్పణంబుల
సుకృతాత్ములు మీ కొసంగఁ జొప్పడ దేనుక్;
సుకముగఁ గ్రోలుము తాతా!
యకుటిల యగునంబతోడ నశ్రుజలంబుల్. ౨౯

క. జలజాక్షభీమసేనా!
సలిలం బిది నీకు నాకు సమభుక్తము దూ
పిలి త్రాగఁబోకు మొంటిగ
నిలువుము నే వచ్చుచుంటి నిక్కము వత్సా! ౩౦

ఏమి! సుక్షత్రియునిగతి నందినతమ్ముని నేను వెళ్లి చూడఁగలనా? వత్సా! భీమసేనా!

మ. జననీస్తన్యముఁ గ్రోలువేళ మును వ
త్సా! నేను గ్రోలంగ నీ
వును నాపిమ్మటఁ గ్రోలువాఁడవుగ; మ
ద్భుక్తాన్న శేషంబె కై
కొనుచుల్ భక్తిమెయిన్ మెలంగితివి; నేఁ
గొన్నంతనే సోమముల్
గొనినా; విప్పుడు న్యాయమే మును గొనన్
గుత్తా! నివాపాంబువుల్? ౩౧

దేవీ! భీమునకు నీవును జలాంజలి విడువుము.

ద్రౌప:—చేటీ! నీ రిటు తెమ్ము.

చేటి:—(తెచ్చి యిచ్చును)

ద్రౌప:—(చేకొని జలాంజలి నింపి) మహారాజా! ఎవరి కీజలాం
జలి యొసఁగుదును?

యుధి:—క. జననిని గాంధారినివలె
సనుపమదుఃఖాంబుధారయందున ముంపన్
జనె దివమున కెవ్వఁడు నా
తనిఁగూర్చి యొసంగు దేవి! తర్పణ మిపుడే. 32

ద్రౌప:—నాథా! భీమసేనా! స్వర్గగతుఁడ వైననీకుఁ బరిజనోప
నీత మగు నిది పాదోదక మగుఁగాక!

యుధి:—ఫల్గునాగ్రజా!

క. శపథము ముగియకమును స్వ
ర్గపదముఁ జేరంగఁ జనినఘనభుజ! నీ కి
ట్లుపగతకేశగ ద్రౌపది
యిపు డొసఁగునివాపజలము నెంతయు బెంగన్. 33

ద్రౌప:—మహారాజా! లెండు. లెండు. ఈసరి కాతఁడు చాల
దూర మేఁగి యుండును.

యుధి:—(కుడిప్రక్క యదరుటఁ గని) పాంచాలీ! త్వరలోనే
యీయగ్నిముఖమున భీమసేనుని గలిసికొందు నని కాఁ
బోలు నాకు శుభసూచకము లగుచున్నవి.

ద్రౌప:—హుతాశనభగవానుఁడు చక్కఁగాఁ బ్రజ్వలించు
చున్నాఁడు.

[తెరలోఁ గలకలము. సంభ్రాంతుఁడై కంచుకి ప్రవేశించును.]

కంచు:—మహారాజా! రక్షింపుము. రక్షింపుము. ఇదిగో! దురాత్ముఁ డగుకౌరవాధముఁడు క్షతజాభిషేక పాటలితాంబరశరీరిఁడై రక్తార్ద్రభీషణగదాపాణియై కాలదండముఁ జేఁబూనిసయమునివలెఁ బుణ్యారా లగుపాంచాలి నిటనట వెదకుచు నిటే వచ్చుచున్నాఁడు.

యుధి:—అయ్యో! దైవమా! నీనిర్ణయము జరుగుచున్నది. హా! అర్జునా! (మూర్ఛిల్లును)

ద్రౌప:—అయ్యో! ఆర్యపుత్రా! మత్స్వయంవరస్వయంగ్రాహ దుర్లలితా! నీప్రియుఁ డగుసగ్రజుని గలిసికొని మమ్మిసువు రను విడిచితివిగదా! (మూర్ఛిల్లును)

కంచు:—దేవా! ఊఁఅడిల్లుము.

యుధి:—హా! వత్సా! సవ్యసాచీ! హా! ముల్లోకవిజయమల్లా! హా! నివాతకవచోద్ధరణనిష్కంటకీకృతామరలోకా! హా! బదర్యాశ్రమమునిద్వితీయతాపసా! హా! ద్రోణాచార్యప్రియ శిష్యా! హా! అస్త్రశిక్షాబలపరితోషితగాంగేయా! హా! రాధేయకులకమలినీప్రాలేయవర్షా! హా! గంధర్వనిర్వాసిత సుయోధనా! హా! పాండవకులకమలినీరాజహంసా! అర్జునా!

మ. అనఁగుండల్లికి మ్రొక్కకుండ వినయం
బాత్మన్ గుదుర్కొల్పి, న
న్నును బ్రేమంబునఁ గౌఁగిలించి మిగులన్
మూర్ధంబునందున్ ముదా
జ్ఞను గైసేయక యీస్వయంవరవధూ
సమ్మాన్యఁ బృచ్ఛింప కే

మని దీర్ఘం బగుసీప్రవాసమున నీ
వై యేఁగియున్నాఁడవో? ౩౮
(మూర్ఛిల్లును)

కంచు:—అయ్యో! కష్టము. సుయోధనదురాత్ముఁ డిటులే వచ్చుచున్నాఁడు.

యుధి:—(లేచి) ఓహో! ఇప్పుడు కాలోచితమైనప్రతీకారమే చేయఁదగినది. ఓసీ! బుద్ధిమతికా! పాంచాలిని జతికడకుఁ దీసికొని రమ్ము. నేనును వచ్చుచున్నాను.

చేటి:—ఆర్యులారా! రక్షింపుఁడు. రక్షింపుఁడు.

కంచు:—భద్రా! ఈమాట దేవియన్న యగుధృష్టద్యుమ్నునకుఁ గాని నకులసహదేవులకుఁగాని చెప్పుము. లేనిచో నీస్థితిలో నున్నమహారాజును రక్షింపఁగలుగువా రెవరు? భీమార్జును లస్తమించిరిగదా!

(తెరలోఁ గలకలము. తరువాత.)

ఓశమంతపంచకసంచారులారా! రక్తపానేచ్ఛ గలరాక్షస పిశాచభూత భేతాళకంకగృధ్రజంబుకోలూకవాయసములకు దక్కఁగా మిగిలినయోధులారా! నన్నుఁ జూచి యిట్లు భయపడుదురేల? యాజ్ఞసేని యెట నున్నదో నాకుఁ జెప్పుఁడు. ఆమె కానవాలు చెప్పుచున్నాను. వినుఁడు:

చ. తొడ యొకచేతఁ గొట్టుకొను
తొందరలోఁ గురురాజు లీలఁ జూ
పిడఁ, బయి దుస్ససేనుఁ డతి
హీనత నొల్చియు నంబరంబు లా

బిడయలివేణి నీడ్వఁ గచ
భిన్నత నొ ప్పఱియున్న సాధ్వి యె
క్కుడఁ గలదో యెటుండెనొ ప్ర
కాశము చేయుఁడు నాకుఁ జెచ్చెరన్. ౩౫

కంచు:—దేవీ! యాజ్ఞసేని! నీ విప్పుడు సైతము రక్షాశూన్యవై కురుకులకలంకునిచేఁ బరిభవము నందుచున్నావుగదా!

యుధి:—(తటాలున లేచి) పాంచాలీ! భయపడకు. భయపడకు. ఎవ రక్కడ? సజ్జిత మైనరాధను విటు తెమ్ము. దురాత్మా! దుర్యోధనహతకా! రా రమ్ము. నీగదాకౌశలమున నీకే ర్పడినమహాగర్వ మిపుడే బాణపరంపరల నణంచెదనురా. ఓరీ! కురుకులవినాశకా!

గీ. మును జరాసంధుఁ జంపినయనుజుఁ; గుపిత
హరకిరాతవిద్వేషుని బరిగణించి
నీకువలె బాయి నైపోయి నిలువలేను;
జాలిచే నిన్నుఁ జంపంగఁ జాల నోరి! ౩౬

(గదాపాణియు క్షతజసిక్తసర్వాంగుఁడు నైనభీమసేనుఁడు ప్రవేశించును.)

భీమ:—(ఉద్ధతుఁడై పరిక్రమించి) ఓహో! శమంతపంచకసంచారు లగుసైనికులారా! ఎందుల కీయావేగము?

ఉ. భూతముఁ గాను, రాక్షసుఁడ
బొత్తిగఁ గాను, విరోధిరక్తసం
పాతశరీరుఁడన్, శపథ
వార్నిధి దాఁటినక్షత్రియుండ; నీ

రీతిని బాఱి చచ్చిన క
గ్ర్వజఘోటకదేహరాజిలో
భీతిని దాఁగుకొందు రిసి
వీరరణానలదగ్ధశేషులై. 32

పాంచాలి యెట నున్నదో మీరు నాకుఁ జెప్పుఁడు.

కంచు:—దేవీ! పాండుస్నుషా! లెమ్ము. లెమ్ము. త్వరగాఁ జితిఁ బ్రవేశించుట మేలు.

ద్రౌప:—ఏమి? నే నింకను జితిని సమీపింపకుందునా? (సమీపించును)

యుధి:—ఎవఁడురా యక్కడ? సజ్జితధనువును దెమ్ము. ఎవరును బరిజనులు లేరే? పోనిమ్ము. బాహుయుద్ధమున నైన దురాత్ముఁ డగునీతనిని గాఢముగాఁ గౌఁగిలించుకొని మండుచున్న యీయగ్నికుండమునఁ గూల్చెదను. (అందుకు నడుముకట్టి సిద్ధపడును)

కంచు:—దేవీ! పాండురాజుకోడలా! దుశ్శాసనుఁడు లాగి విడిచిన యీకురు లిపుడు కంటికి కష్టపడుచున్నవి. నీవే ముడుచుకో! ప్రతీకారాశ భగ్నమైనదికాదా! చితిని ద్వరగాఁ జేరుము.

యుధి—దేవీ! వలదు. వలదు. దుర్యోధనహాతకుఁడు చావ కుండ నీకురులు ముడివేసికొనవలదు.

భీమ—పాంచాలీ! నేను బ్రతికియుండఁగా దుశ్శాసనుఁడు లాగి విడిచిన నీకురులను నీచేతితో ముడివేసికొనవలదు.

చ. రిపువధ కేమిలే నిజప
　　　　రిస్థితి చెప్పు బకాసురారివే ?
　కపటము కాదుకా ? నిజము
　　　　గాఁ బ్రియసోదరరత్న మౌదువే ?

భీమ:—ఆర్యా ! ఔను.

యుధి:—విపుల జరాసుతాగ్రణి వి
　　　　భీతక వక్షపు నెత్రు చెర్వులో
　రెపరెపలాడి యాతని హ
　　　　రించిన వీరుఁడ వీవె? చెప్పుమా ! ౮౦

భీమ:—ఆర్యా! అవును. ఒక్కక్షణము నన్ను విడువుఁడు.

యుధి:—ఇంకను సశేష మేమైనఁ గలదా ?

భీమ:—మంచిసశేషమే యున్నది. ఇదే దుర్యోధన దుశ్శాసనరక్తముతోఁ దడిసియున్న చేతులతో దుశ్శాసనుఁడు విడఁగొట్టిన పాంచాలి కేశపాశమును ముడివేయువలయును.

యుధి:—ఐనచో సత్వరమే కానిమ్ము. ఆతపస్వినికి వేణీసంహార మహోత్సవము జరుగుఁగాక !

భీమ:—దేవీ! పాంచాలీ! రిపుక్షయ మైనది. నీ వింక వర్ధిల్లుము.

ద్రౌప:—(సమీపించి) దేవా! జయము. జయము. (భయపడును)

భీమ:—రాజపుత్రీ! నన్నుఁ జూచి భయపడకుము. వినుము:

ఉ. ఏపశుతుల్యరాజు నిను
　　　　నీడ్చెనొ కొప్పును బట్టి నాఁడు త
　త్పాపిని జంపి రక్తమును
　　　　బానము చేసితి; నంటు చేతులన్;

జూపుదుఁ దాఁకు మియ్యెడిరె
సూ కురురాజుతోడల్ గదల్ దగల్
రూపఱఁజేసి మేనునకు
రుద్దిననెత్తురు సంతసంబునన్. ౪౧

బుద్ధిమతికా! పాండవపత్నిని బరిహసించిన భానుమతి యెట
నున్నదే! పోనిమ్ము. ఓయజ్ఞవేది సంభవీ! యాజ్ఞసేనీ!

ద్రౌప:—నాథా! చెప్పుము.

భీమ:—("చ. గిరగిరఁ ద్రిప్పుకొంచు గద" అను పద్యము మరలఁ జదివి)
ఆవేళ నే నన్నమాట మఱవలేదుకదా!

ద్రౌప:—మఱవలేదు. నాథా! అది యనుభవమే యైనది.

భీమ:—(ద్రౌపది వేణిని ముడుచుచు) దుశ్శాసనునిచే విడివడి ధార్త
రాష్ట్రులకుఁ గాళరాత్రి యైన యీ వేణి నిఁక నీవే
ముడుచుకొనుము.

ద్రౌప:—ఈపని యీమధ్య మఱచితిని. నీదయవలన మరల
నేర్చుకొనెదను.

భీమ:—(వేణిని ముడివేయును)

(తెరలో)

మహాసమరానలదగ్ధశేషు లగు రాజులకు శుభ మగుఁగాక!

శా. వేణీసంవరణోత్సవంబునకుఁ బృ
థ్వీమండలిం గల్గురా
జానీకంబులఁ ద్రుంచి యంతిపురముల్
సమ్యక్తకేశాకరం

బౌన. శ్లోపునఁ జేసి పాండుసుతు లా
ప్పొరంగఁ దన్మూలమా
వేణీసంవరణం బిటుల్ జరిగె; పృ
థ్వీవరాత పెంపారుతః ! ౭౨

యుధి:—దేవీ! ఇదే యంతరిక్ష చరు లగు సిద్ధజనులు వేణీసం
హారోత్సవమున ని న్నభినందించుచున్నారు.

(కృష్ణార్జునులు ప్రవేశింతురు.)

కృష్ణు:—(యుధిష్ఠిరుని సమీపించి) సర్వశత్రుమండలము జయించి
సానుజుఁ డైనపాండుకులచంద్రుఁడు యుధిష్ఠిరమహారాజు
నకు జయమగుఁగాక !

అర్జు:—ఆర్యా! జయము. జయము.

యుధి:—(చూచి) ఏమి! భగవంతుఁ డగుపుండరీకాక్షుఁడు వత్స
యర్జునుఁడునా యీ వచ్చినది! భగవానుఁడా! వందన
ములు. వత్సా! అర్జునా! నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనుము.

అర్జు:—(నమస్కరించును.)

యుధి:—(కృష్ణునితో) భగవానుఁడా! పరమేశ్వరుఁడు పురాణ
పురుషుఁడు నగు శ్రీమన్నారాయణుఁడే స్వయముగా శుభ
ములు కోరుచుండ నాకు విజయముగాక మఱి యేమగును?

చ. గురుమహదాదివృత్తు లొన
గూడినమూర్తిని, సర్వసృష్టి సం
భవహరహేతుభూతు, నజు,
భావన కందని వాని, నెన్నఁడున్

మరణము లేనినిన్ను నొక
మాఱు తలంచినమాత్ర దుఃఖముల్
తోరఁగునటన్న దర్శనపుఁ
దోయధి మున్గినఁ జెప్ప నేటికిన్. ౮౩

(అర్జునుని గౌఁగిలించుకొని) వత్సా! నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనుము.

కృష్ణు:—మహారాజా! యుధిష్ఠిరా!

సీ. వ్యాసవాల్మీక్యాది పరమర్షి చంద్రముల్
విచ్చేసియున్నారు వేడ్క మీఱ
నాద్రీసుతులఁ గూడి మహితధృష్టద్యుమ్న
సేనాధిపతులు వచ్చిరి ముదమున
మాగధకులమున మాత్స్యకులంబున
యాదవకులమున నలరు నిఖిల
రాజగణంబులు పూజనీయులు విధే
యత వచ్చియుండిరి హితమతు లయి

గీ. తీర్థ జలకలశంబులఁ దెచ్చి భుజము
లందునన్ నిల్పుకొని మోద మందుచుండి
నీకు రాజ్యాభిషేకంబు నెఱప మిగులఁ
దహతహంపడుచుండిరి ధర్మరాజ! ౮౪

చార్వాకుఁ డను రాక్షసుఁడు మునివేషమున వచ్చి నిన్ను వంచించినసంగతి నేను వ్యాసమునివలనఁ దెలిసికొని, త్వరిత గతి నర్జునునితో విచ్చేసితిని.

యుధి:—ఏమి? మమ్ముఁ జార్వాకుఁడు వంచించెనా?

భీమ:—(కోపముతో) ఏమీ! ఆపాపాత్ముఁ డగు దుర్యోధన సఖుఁ డార్యుని చిత్తవిభ్రమము కలిగించి యెట నున్నాఁడు?

కృష్ణు:—ఆతనిని నకులుఁడు సంహరించెను. రాజా! నీ కిఁక నే నేమిప్రియ మొనగూర్తును ?

యుధి:—భగవంతుఁడా! పుండరీకాక్షా! నీకృప నా కేమి యొసఁగలేదు? నేను నిన్ను సామాన్యదృష్టితోఁ జూచియుంటిని. మన్నింపుము. దేవా !

చ. అరికుల మెల్ల నాశనము నందఁగఁజేసితి మేము నీకృపన్
గర మవలీల; ద్రౌపదియుఁ గాంచె నికారసముద్రతీరమున్;
బరమకృపాసముద్రుఁడవు భాషణ సేయుదు వంతె కాని ని
న్నరసెడిమాకుఁ గోరికలు నన్యము గల్గునె వేయు నేటికిన్.

ఐనను, భగవానుఁడా! ఇ ట్లగుఁగాక !

భరతవాక్యము

శతవర్షంబులు పూర్ణకాములును సుస్వాంతాత్ములై మానవుల్
ద్వితయానన్విత తావకీన శుభభక్తిం గాంత్రుగా కెంతయున్;
సతతంబున్ సుకృతాత్ములై నృపులు శశ్వన్మంగళాసక్తిఁ బూ
జ్యత విద్వద్గుణరక్తిఁ బ్రోచెదరుగాకానందులై లోకులన్. ౪౬

కృష్ణు:—తథాస్తు. (అందఱు నిష్క్రమింతురు)

ఇది షష్ఠాంకము. సర్వము సమాప్తము

శ్రీ శ్రీ శ్రీ